

jaarverslag

2016

Colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf

administrateur

Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Postbus 3183, 3502 GD Utrecht

telefoon: (088) 008 40 06

8 juni 2017

Voorwoord

Het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf blikt in dit jaarverslag terug op ontwikkelingen die in 2016 de pensioenen in de kappersbranche raken. Ook de financiële positie en de resultaten worden toegelicht.

De dalende rente heeft grote invloed gehad op de financiële positie van het pensioenfonds in 2016. De actuele dekkinggraad daalde van 97,2% naar 93,6% en de beleidsdekkinggraad daalde van 102,0% naar 92,6%. Naast de dalende dekkinggraad, waren de jaarlijkse haalbaarheidstoets en de lage premiedekkinggraad redenen om met sociale partners in gesprek te gaan. Ondanks dat de premie aan de wettelijke eisen voldoet, kwam de evenwichtigheid van het financiële beleid onder grote druk te staan. Met instemming van de sociale partners besloot het bestuur de premie voor 2017 te verhogen met een aanvullende marge van 0,7% naar 9,0% van het brutosalaris. Hiermee kon worden voorkomen dat de pensioenen of de pensioenopbouw verlaagd moest worden. De zorgen over de financiële positie van het pensioenfonds zijn hiermee echter niet weg. Ook in 2017 blijft het bestuur nauwlettend monitoren.

In november 2016 kondigde de pensioenuitvoerder, Syntrus Achmea Pensioenbeheer, aan dat zij de dienstverlening aan het pensioenfonds per 1 januari 2018 beëindigt. Dit betekende dat het pensioenfonds op zoek moest naar een nieuwe pensioenuitvoerder. Na een intensief traject heeft het bestuur op 16 mei 2017 besloten om de pensioenadministratie per 1 januari 2018 bij Administratie Groep Holland (hierna: AGH) onder te brengen. Het bestuur streeft naar een transitie zonder hinder voor werkgevers en werknemers en let scherp op de kosten van de uitvoering.

Het bestuur wil iedereen bedanken die het afgelopen jaar heeft bijgedragen aan het functioneren van het pensioenfonds.

De Meern, 8 juni 2017

C.Th. de Wuffel
Werkgeversvoorzitter

R.A.J. Lahoye
Werknemersvoorzitter

Inhoud

Voorwoord

Inhoudsopgave

Verslag van het bestuur

1	Samenvatting	07
2	Meerjarenoverzicht	09
3	Het pensioenfonds	12
4	Bestuur & beleid	21
5	Financiële positie	30
6	Beleggingsbeleid	40
7	Communicatiebeleid	48
8	Risicobeleid	53
9	Personalia	61
10	Pensioenregeling, statuten, reglementen	64
11	Raad van toezicht en Verantwoordingsorgaan	69
12	Ondertekening bestuur	74

Jaarrekening

13	Jaarrekening	76
----	--------------	----

Overige gegevens

14	Overige gegevens	110
----	------------------	-----

Bijlagen:	begrippenlijst	118
	nevenfuncties	120

1 Samenvatting

Kerncijfers

Het pensioenfonds heeft 6.166 aangesloten werkgevers en 21.858 actieve deelnemers. Zij betaalden in 2016 samen een premie van € 27,65 miljoen. Het belegd vermogen bedraagt € 777,20 miljoen.

De pensioenregeling

Het opbouwpercentage bedraagt 0,81% van het brutosalaris bij een premie van 8,3% van het brutosalaris. De pensioenregeling kent geen franchise. De pensioenrichtleeftijd bedraagt 67 jaar. Per 1 januari 2017 is de premie verhoogd naar 9,0% van het brutosalaris bij een ongewijzigde regeling.

Sociale partners

Het bestuur heeft in 2016 constructief samengewerkt met de sociale partners in de kappersbranche. Zij vergaderden gezamenlijk in juni en oktober 2016 over de uitkomsten van de haalbaarheidstoets, de dreigende verlaging van de pensioenaanspraken en de premie voor 2017. Het bestuur informeerde de sociale partners doorlopend door het verstrekken van de agenda en de notulen van de bestuursvergaderingen, informatie over de financiële situatie en over de ontwikkelingen ten aanzien van de beëindiging van de dienstverlening van Syntrus Achmea Pensioenbeheer.

Financiële positie

De actuele dekkinggraad daalde in 2016 van 97,2% naar 93,8%. De beleidsdekkinggraad daalde in 2016 van 102,0% naar 92,6%. Blijkens het per 1 januari 2016 opgestelde herstelplan kon het pensioenfonds zonder aanvullende maatregelen binnen de maximale wettelijke termijn herstellen. Het geactualiseerde herstelplan per 1 januari 2017 is op 19 mei 2017 goedgekeurd door DNB. Uit dit herstelplan blijkt dat het pensioenfonds binnen 10 jaar (vanaf 1 januari 2017) zal beschikken over het vereist eigen vermogen, zodat nu geen kortingen nodig zijn.

Kosten pensioenbeheer en vermogensbeheer

De kosten van pensioenbeheer bedragen voor 2016 € 2,852 miljoen (2015: € 2,969 miljoen). Omgerekend is dit € 118,37 (2015: € 123,65) per (actieve) deelnemer en gepensioneerde. De kosten voor vermogensbeheer bedragen (zonder exploitatiekosten vastgoed) voor 2016 € 2,8 miljoen (2015: € 2,7 miljoen). Uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen zijn de kosten 0,39% (2015: 0,41%).

Beleggingsbeleid

Het rendement van de totale beleggingsportefeuille bedroeg in 2016 14,15% (2015: 1,77%). Exclusief de renteafdekking was het rendement 8,86% (2015: 4,05%). De z-score bedraagt 0,19 en de performancetoets over de periode januari 2012 tot en met december 2016 gecorrigeerd met 1,28 bedraagt 0,45. Dit betekent dat werkgevers geen vrijstelling van de verplichte deelname aan het bedrijfstakpensioenfonds kunnen aanvragen, omdat het feitelijk behaalde rendement van het pensioenfonds over een periode van 5 jaar hoger is dan de benchmark.

Communicatiebeleid

De pensioencommunicatie stond in 2016 vooral in het teken van het managen van verwachtingen met betrekking tot een mogelijke pensioenverlaging. Deze bleek eind 2016 niet nodig, al blijft het risico op korten de komende jaren groot. In het sectorbrede onderzoek Financiële opzet en informatie beoordeelden AFM en DNB de informatievoorziening over indexatie en korten van opgebouwde pensioenen als correct en duidelijk. Andere aandachtspunten voor communicatie in 2016 waren digitalisering en zichtbaarheid in de branche. Het communicatiejaarplan 2016 werd in overleg met en conform de wensen van de communicatiecommissie uitgevoerd.

Risicobeleid

Zoals opgenomen in het jaarplan integraal risicomanagement (IRM) voor 2016 heeft het pensioenfonds voor alle risico's de risicotolerantie vastgesteld en vastgelegd. Tijdens de themadag in oktober 2016 heeft het bestuur besloten om de werkwijze in zake het risicomanagement uit te breiden. Behalve een risicovoorlegger en een risicoparagraaf bij elk besluit, ontvangen de voorbereidende commissies voortaan kwartaalrapportages over risico's en beheersmaatregelen. De commissies beoordelen integraal de aan hun toebedeelde risico's en presenteren hun bevindingen aan het einde van een jaar aan het bestuur. In 2016 heeft de commissie risicomanagement (BVRM) zich in opdracht van het bestuur gebogen over de compliance documenten van het pensioenfonds. De BVRM heeft zijn bevindingen gerapporteerd aan het bestuur. De BVRM heeft geen aanleiding gezien om nadere informatie op te vragen bij de partijen die de documenten hebben opgesteld. De BVRM zal in 2017 het bestuur een voorstel doen voor het verder borgen van compliance.

2 Meerjarenoverzicht

Meerjarenoverzicht

Bedragen x €1.000	2016	2015	2014	2013	2012
Aantal werkgevers	6.166	6.034	6.015	5.975	5.997
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	21.442	21.031	20.655	20.750	20.464
Arbeidsongeschikten	416	395	439	411	415
Gewezen deelnemers	41.817	40.359	38.801	37.650	36.316
Gepensioneerden	2.652	2.980	2.624	2.378	2.156
Pensioenen					
Kostendeekkende premie	35.840	28.885	22.110	27.026	29.665
Gedempte premie	27.176	20.211	18.466	21.073	21.518
Feitelijke premie ¹	27.645	24.581	24.141	27.827	26.898
Uitvoeringskosten	2.852	2.969	2.918	2.832	2.656
Uitkeringen	5.443	4.245	4.695	4.840	4.685
Premiepercentage	8,1%	7,5%	7,5%	8,6%	8,6%
Opbouwpercentage ouderdomspensioen per dienstjaar	0,81%	0,81%	0,81%	0,85%	0,85%
Toeslagverlening in %					
Actieve deelnemers	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Inactieve deelnemers	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Korting in %					
Actieve deelnemers	0,0%	0,0%	2,8%	7,0%	0,0%
Inactieve deelnemers	0,0%	0,0%	2,8%	7,0%	0,0%
Vermogen					
Vereist eigen vermogen (PW art. 132)	159.222	148.851	105.136	80.007	84.717
Voorziening pensioenverplichtingen ^{2,3}	816.068	675.305	573.057	432.711	455.966
Actuele dekkingsgraad	93,8%	97,2%	110,1%	105,4%	96,5%
Beleidsdekkingsgraad	92,6%	102,0%	108,6%	n.v.t.	n.v.t.
Dekkingsgraad (marktrente) in %	80,4%	85,2%	83,8%	93,4%	79,7%
Vereiste dekkingsgraad in % ⁴	119,5%	121,0%	118,4%	118,5%	118,6%
Minimaal vereiste dekkingsgraad in %	104,9%	105,0%	105,1%	105,3%	105,3%

¹ Dit betreft de feitelijke premie voor de basisregeling, exclusief premie voor de voorwaardelijke VPL-regeling.

² De VPL-overgangsregeling wordt als langlopende schuld beschouwd.

³ De rekenrente die gebruikt wordt bij de berekening van de voorziening pensioenverplichting is de rentetermijnstructuur (RTS) die maandelijks door DNB wordt gepubliceerd. In beginsel was deze RTS een marktrente, maar sinds 2012 wordt deze voor lange looptijden gecorrigeerd met de UFR. Per 15 juli 2015 is een nieuwe UFR ingevoerd: het 120maandsgemiddelde van de twintigjaars forwardrente (de 1-jaars rente die geldt voor transacties met een ingangsmoment over 20 jaar). Omdat de grondslag is veranderd, zijn de bedragen over de tijd niet goed vergelijkbaar.

⁴ In de jaarrekening is een toelichting opgenomen bij de opbouw van het vereiste dekkingsgraad en de voornaamste risico's die bij het pensioenfonds van toepassing zijn.

Bedragen x € 1.000	2016	2015	2014	2013	2012
Duration					
Actieve deelnemers	36,4	35,3	34,1	32,3	32,9
Gewezen deelnemers	31,1	30,1	29,4	27,7	28,1
Gewogen duration	31,7	30,5	29,3	27,2	27,9
Rekenrente⁵	1,65%	2,01%	2,35%	3,07%	2,79%
Beleggingen					
Balanswaarde	777.195	663.467	636.800	456.720	442.066
Beleggingsopbrengsten	89.789	9.036	158.963	-3.455	45.510
Kosten vermogensbeheer ⁶	1.230	1.254	1.191	1.251	1.387
Beleggingsportefeuille					
Vastgoedbeleggingen	70.700	47.249	44.471	43.624	47.025
Aandelen	270.466	193.256	188.425	147.805	114.069
Vastrentende waarden	433.119	398.561	403.845	264.942	280.765
Derivaten	-	2	59	-	-
Overige beleggingen	-	24.299	-	349	207
Beleggingsrendement					
Vastgoedbeleggingen in %	13,29%	6,67%	2,92%	0,34%	- 3,69%
Aandelen in %	10,37%	5,68%	16,26%	14,76%	7,21%
Vastrentende waarden in %	3,72%	-0,20%	8,35%	-7,06%	8,83%
Totale portefeuille in %	14,15%	1,77%	34,72%	-0,72%	12,43%
Benchmarkrendement portefeuille in %	13,88%	1,52%	34,63%	-1,32%	12,37%
Z-score	0,19	0,22	0,10	0,48	0,01
Gemiddeld rendement per jaar					
Afgelopen 5 jaar in %	13,5%	10,9%	11,8%	6,1%	
Afgelopen 10 jaar in %	7,9%	7,0%	7,9%	4,9%	

⁵ In paragraaf 5.3 wordt een toelichting gegeven op de rekenrente.

⁶ Dit betreffen de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening. In paragraaf 5.6 is een toelichting opgenomen bij de kosten vermogensbeheer.

3 Het pensioenfonds

3.1 Over het pensioenfonds

3.1.1 Contactgegevens

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf
Postbus 3183, 3502 GD Utrecht
Telefoon: (088) 008 40 60
Internet: www.pensioenkappers.nl
E-mail: info@pensioenkappers.nl

3.1.2 Naam en vestigingsplaats

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf (hierna: het pensioenfonds) is opgericht op 1 januari 1970 en statutair gevestigd in Utrecht. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Utrecht onder nummer 41178953. De laatste statutenwijziging vond plaats op 1 juli 2015. Het pensioenfonds is lid van de Pensioenfederatie.

3.1.3 Doelstelling

De doelstelling van het pensioenfonds is om de uit de reglementen voortvloeiende verplichtingen voor de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden na te komen binnen de statuten en relevante wetgeving en in lijn met de voorwaarden die uit de verplichtstelling⁷ voortvloeien.

3.1.4 Missie, visie, strategie en kernwaarden

Het pensioenfonds heeft in 2015 in samenspraak met sociale partners voor het pensioenfonds een missie, visie en strategie opgesteld en kernwaarden benoemd.

Missie

Het pensioenfonds is een uitvoeringsorganisatie die in opdracht van sociale partners in de kappersbranche voor de (oud)deelnemers het pensioen zorgvuldig beheert. Hierbij wordt getoetst op financiële haalbaarheid en uitvoerbaarheid.

Visie

Het pensioenfonds kiest voor een (kosten-)efficiënte werkwijze waarbij het bestuur grip houdt op de processen waarvoor het bestuur verantwoordelijk is. Met een transparante opstelling wil het pensioenfonds het draagvlak onder werkgevers en het pensioenbewustzijn bij deelnemers verhogen. Er wordt gestreefd naar een hoog pensioenresultaat voor alle groepen deelnemers.

⁷De deelneming in de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf is verplichtgesteld voor de werknemers vanaf de eerste dag van de maand, waarin de 21-jarige leeftijd wordt bereikt tot de eerste dag van de maand, waarin de 67-jarige leeftijd wordt bereikt, met dien verstande dat de verplichtstelling niet geldt voor de werknemers, die ingevolge enige beschikking krachtens artikel 3, eerste lid, van de Wet betreffende verplichte deelneming in een bedrijfspensioenfonds, zoals deze beschikking op 1 januari 1970 luidde, verplicht zijn tot deelneming in een ander bedrijfstakpensioenfonds.

Strategie

In overleg met sociale partners reageert het bestuur op veranderingen in het maatschappelijk speelveld en in de kappersbranche. De toekomst van de pensioenregeling en van de pensioenuitvoering komen hierbij regelmatig aan de orde. Frequent worden met partijen aan wie activiteiten zijn uitbesteed onderhandelingen gevoerd om de kosten zo laag mogelijk te houden.

Kernwaarden

Het pensioenfonds hanteert de volgende kernwaarden: betrouwbaar, transparant, zichtbaar, herkenbaar en servicegericht.

3.2 Sociale partners in de kappersbranche

De volgende sociale partners in de kappersbranche dragen leden voor het bestuur voor en benoemen leden in het verantwoordingsorgaan:

1. Koninklijke Algemene Nederlandse Kappersorganisatie (ANKO)
Postbus 212
1270 AE Huizen
telefoonnummer: (035) 525 95 00
2. FNV Mooi
Nachtegaalstraat 37
3581 AC Utrecht
telefoonnummer: (030) 231 42 21
3. CNV Vakmensen
Postbus 2525
3500 GM Utrecht
telefoonnummer: (030) 751 10 07

3.3 Het bestuur

3.3.1 Structuur

Het pensioenfonds werkt volgens een paritair bestuursmodel bestaande uit zes bestuursleden van wie twee van werkgeverszijde, twee van werknemerszijde, één namens pensioengerechtigden en één onafhankelijk deskundige. De bestuursleden kennen een zittingsperiode van zes jaar.

De heer C.Th. De Wuffel is werkgeversvoorzitter. De heer R.A.J. Lahoye is werknemersvoorzitter. Jaarlijks rouleert het voorzitterschap tussen beide voorzitters. In 2016 was de heer De Wuffel leidinghebbend voorzitter van het bestuur. In 2017 is de heer Lahoye leidinghebbend voorzitter van het bestuur.

De samenstelling van het bestuur is in 2016 gewijzigd door het vertrek van de heer Steijaert per 1 oktober 2016. Per 15 december 2016 is de heer De Vries benoemd als zijn opvolger.

Compliance officer

Het bestuur voert sinds 2009 zelf zijn compliance werkzaamheden uit. De leidinghebbend voorzitter fungeert als compliance officer. In 2016 was dat de heer De Wuffel. In 2017 is dat de heer Lahoye.

Transparantiedocument

In het transparantiedocument beschrijft het bestuur hoe het pensioenfonds zijn organisatie heeft ingericht. Het transparantiedocument is voor het laatst herzien in februari 2016 en staat op de website van het pensioenfonds www.pensioenkappers.nl/het-pensioenfonds/transparantiedocument/default.aspx.

3.3.2 Vergaderdata, thema- en overige bijeenkomsten

Het bestuur vergaderde in 2016 elf keer: zes algemene bestuursvergaderingen, vier bestuursvergaderingen toegespitst op vermogensbeheer en één telefonische vergadering over de premie 2017. In januari, mei en oktober kwam het bestuur bij elkaar voor themabijeenkomsten. Tijdens deze themadagen is gesproken over de zelfevaluatie van het bestuur, inrichting van compliance taken, dynamisch balansbeheer, Central Clearing, de risicomaatstaven in de beleggingsportefeuille, maatschappelijk verantwoord beleggen en risicotolerantie.

Het bestuur vergaderde in juni en oktober 2016 met sociale partners over de financiële positie van het pensioenfonds, de uitkomst van de haalbaarheidstoets, de (toekomst van de) pensioenregeling en de parameters van de pensioenregeling in 2017.

3.3.3 Bestuurlijke voorbereidingscommissies

In verband met de toenemende complexiteit en de vele taken van het bestuur heeft het pensioenfonds een aantal bestuurlijke voorbereidingscommissies ingesteld. Deze commissies bereiden de besluitvorming door het bestuur voor. Voor de verdere uitvoering van besluiten kan een specifiek mandaat aan de commissies worden verleend. De leden van de bestuurlijke voorbereidingscommissies kunnen zich laten bijstaan door externe deskundigen.

Voorzittersoverleg

Het voorzittersoverleg van het pensioenfonds bestaat uit twee leden, te weten de werkgeversvoorzitter en de werknemersvoorzitter van het bestuur. Het voorzittersoverleg was op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

- de heer R.A.J. Lahoye, werknemersvoorzitter;
- de heer C.Th. de Wuffel, werkgeversvoorzitter.

Het voorzittersoverleg heeft de volgende bevoegdheden:

- a. Vaststellen van de agenda en het procesmatig voorbereiden van de bestuursvergadering.
- b. Controleren of de gemaakte afspraken in de door het fonds en de administrateur overeengekomen dienstverleningsovereenkomst door de administrateur wordt nagekomen.
- c. Het aansturen van de manager bestuursondersteuning en de bestuursadviseurs van het fonds.

Het voorzittersoverleg is op grond van het huishoudelijk reglement in ieder geval bevoegd tot het nemen van beslissingen ten aanzien van de volgende onderwerpen:

- a. Laten verrichten van aanvullende werkzaamheden door de administrateur, actuaaris, accountant of anderen, waarbij de voorzitters een mandaat hebben tot een bedrag van € 25.000,-;
- b. Individuele casuïstiek met betrekking tot de interpretatie van het reglement, mits de werknemersvoorzitter en de werkgeversvoorzitter tot een eensluidend besluit komen. Indien de werknemersvoorzitter en werkgeversvoorzitter niet tot een eensluidend besluit komen, leggen zij de betreffende casus aan het bestuur voor;
- c. Individuele casuïstiek met betrekking tot het afwijken van de incassoprocedure.

Het voorzittersoverleg vergaderde in 2016 acht keer.

Bestuurlijke voorbereidingscommissie vermogensbeheer

De bestuurlijke voorbereidingscommissie vermogensbeheer was op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

- de heer G.L. Sirks;
- de heer C.Th. de Wuffel.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie vermogensbeheer heeft op grond van het huishoudelijk reglement de volgende bevoegdheden:

- a. Voorbereiden van vergaderstukken en het doen van voorstellen aan het bestuur met betrekking tot het beleggingsbeleid;
- b. Vaststellen van de agenda van de bestuursvergadering Vermogensbeheer;
- c. Controleren of het door het fonds aan de vermogensbeheerders verleende mandaat en de service level agreements door de vermogensbeheerders worden nagekomen.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie vermogensbeheer is op grond van het huishoudelijk reglement in ieder geval bevoegd tot het nemen van beslissingen ten aanzien van het laten verrichten van aanvullende werkzaamheden door de vermogensbeheerders of derden ten behoeve van een voor te bereiden agendapunt. Indien er financiële consequenties voortvloeien uit deze werkzaamheden vraagt de BVVB hiervoor vooraf een specifiek budget aan het bestuur.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie vermogensbeheer vergaderde in 2016 vier keer.

Bestuurlijke voorbereidingscommissie jaarverslag

De bestuurlijke voorbereidingscommissie jaarverslag was op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

- mevrouw K. Boekhorst;
- de heer G.E. van de Kuilen.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie jaarverslag heeft op grond van het huishoudelijk reglement de volgende bevoegdheden:

- Bespreken van zowel de inhoud als de lay-out van het jaarverslag;
- Vorbereiden van vergaderstukken en het doen van voorstellen aan het bestuur met betrekking tot het jaarwerk;
- Doen van voorstellen aan het bestuur over het offertetraject met betrekking tot de benodigde werkzaamheden voor de controle en certificering van het jaarverslag;
- Controleren van de verrichte werkzaamheden door de actuaaris en de accountant.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie jaarverslag vergaderde in 2016 drie keer.

Bestuurlijke voorbereidingscommissie communicatie

De bestuurlijke voorbereidingscommissie communicatie was op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

- mevrouw K. Boekhorst;
- de heer E.P. de Vries.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie communicatie heeft op grond van het huishoudelijk reglement de volgende bevoegdheden:

- Vorbereiden van vergaderingen en het doen van voorstellen aan het bestuur met betrekking tot het communicatiebeleid en de communicatie-uitingen van het pensioenfonds;
- Toezien op de uitvoering van het communicatiejaarplan en voeren van operationeel overleg met de administrateur en derden;
- Aansturen van de communicatieadviseur van het fonds.

Voor de uitvoering van het communicatiebeleid wordt jaarlijks een budget vastgesteld in het communicatiejaarplan. De bestuurlijke voorbereidingscommissie communicatie vergaderde in 2016 drie keer.

Bestuurlijke voorbereidingscommissie risicomanagement

De bestuurlijke voorbereidingscommissie risicomanagement was op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

- de heer E.P. de Vries;
- de heer G.E. van de Kuilen.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie risicomanagement heeft op grond van het huishoudelijk reglement de volgende bevoegdheden:

- Vorbereiden en bestuurlijk beheren van het integrale risicomanagementsysteem;
- Vorbereiden van vergaderstukken en het doen van voorstellen aan het bestuur met betrekking tot het risicobeleid;
- Bespreken en beoordelen van de jaarlijkse ISAE rapportages en risicorapportages van uitbestede partijen.

De BVRM is bevoegd tot het nemen van beslissingen ten aanzien van het laten verrichten van aanvullende werkzaamheden door de risicomanager of de risk controller ten behoeve van het integraal risicomanagement. Indien er financiële consequenties voortvloeien uit deze werkzaamheden vraagt de BVRM hiervoor vooraf een specifiek budget aan het bestuur.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie risicomanagement vergaderde in 2016 drie keer.

Stuurgroep

In 2016 is een stuurgroep opgericht voor de transitie van de pensioenuitvoering als gevolg van het beëindigen van de dienstverlening van Syntrus Achmea Pensioenbeheer. In deze stuurgroep zitten de heer C.Th. de Wuffel, de heer R.A.J. Lahoye en mevrouw K. Boekhorst. Het bestuur heeft Mastermind aangesteld als extern projectleider voor de transitie.

3.4 De raad van toezicht

Als gevolg van de Wet versterking bestuur pensioenfonds is per 1 juli 2014 de raad van toezicht benoemd als intern toezichtsorgaan. Dit intern toezichtsorgaan heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het orgaan onderhoudt een actieve dialoog met het bestuur. Het is belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De raad van toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. Het intern toezicht betreft in zijn toezicht de naleving door het fonds van normen uit de Code Pensioenfonds.

De raad van toezicht vergaderde in 2016 drie keer. Daarnaast vergaderde de raad van toezicht twee maal gezamenlijk met het bestuur en vergaderde de raad twee keer samen met het verantwoordingsorgaan. Tijdens drie bestuursvergaderingen en één themadag waren leden van de raad van toezicht als toehoorder aanwezig. De raad van toezicht doet in hoofdstuk 11 verslag van zijn bevindingen over 2016.

3.5 Het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft als taak een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid en over de beleidskeuzes voor de toekomst. Daarnaast is het verantwoordingsorgaan bevoegd om het bestuur te adviseren over tien, in de Pensioenwet genoemde, besluiten.

Het verantwoordingsorgaan vergaderde in 2016 drie keer. Daarnaast vergaderde het verantwoordingsorgaan twee maal gezamenlijk met het bestuur en twee maal samen met de raad van toezicht.

Het verantwoordingsorgaan doet in hoofdstuk 11 verslag van zijn bevindingen over 2016.

3.6 De geschillencommissie

Met ingang van 1 januari 2012 kent het pensioenfonds een geschillencommissie. Vier van de zes leden zijn in 2016 voor een tweede termijn van vier jaar benoemd. De twee andere leden zijn op eigen verzoek afgetreden. De geschillencommissie heeft tot taak het bestuur te adviseren over geschillen tussen een deelnemer van het pensioenfonds en het pensioenfonds over de uitvoering van de pensioenregeling. Aan het geschil ligt altijd een individuele beslissing ten grondslag, die het bestuur jegens de belanghebbende heeft genomen. De geschillencommissie beslist naar redelijkheid en billijkheid, met in achtname van de bepalingen van de statuten, het pensioenreglement, het uitvoeringsreglement en het reglement geschillencommissie. De beslissing van de geschillencommissie is voor partijen niet bindend.

Het pensioenfonds heeft met een aantal andere pensioenfondsen een groep personen benoemd waaruit de geschillencommissie kan worden samengesteld. Als secretaris van de geschillencommissie treedt op een via Brunel Nederland B.V. aan te wijzen jurist. De secretaris stelt in voorkomende gevallen de geschillencommissie samen uit de groep personen op basis van hun kennis en ervaring en informeert het bestuur van het pensioenfonds hierover.

In 2016 hoefde de geschillencommissie niet bij elkaar te komen.

3.7 De adviescommissie bezwaarschriften vrijstellingsbesluiten

De adviescommissie bezwaarschriften vrijstellingsbesluiten is bevoegd tot het adviseren van het bestuur bij het nemen van beslissingen op door belanghebbenden ingediende bezwaarschriften tegen vrijstellingsbesluiten van het pensioenfonds. De adviescommissie bestaat uit een voorzitter en twee leden, waarvan de voorzitter geen deel uitmaakt en niet werkzaam is onder verantwoordelijkheid van het bestuur. Het bestuur benoemt de voorzitter en de leden van de adviescommissie voor een periode van vier jaar en zij kunnen na afloop van hun eerste zittingsperiode eenmaal worden herbenoemd. Het bestuur benoemt tevens een secretaris, die geen zitting heeft in de adviescommissie.

In 2016 zijn er geen bezwaarschriften ingediend.

3.8 Uitbestede werkzaamheden

3.8.1 Pensioenbeheer

Uitvoeringsorganisatie pensioenbeheer

De heer P.A.M.J. Spauwen, Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Mevrouw J. Colpa, Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Mevrouw C.L. Oostendorp, Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Het pensioenfonds heeft voor de uitvoering van het pensioenbeheer een overeenkomst voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van een jaar afgesloten met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. De overeenkomst ging in op 1 januari 2012. Als gevolg van prijsonderhandelingen is per 1 januari 2015 een addendum aan de overeenkomst toegevoegd. Syntrus Achmea Pensioenbeheer heeft aangekondigd de overeenkomst per 1 januari 2018 te willen beëindigen.

Nadere afspraken over de kwaliteit van de dienstverlening zijn vastgelegd in een aparte dienstverleningsovereenkomst (DVO) voor pensioenbeheer. De DVO biedt de mogelijkheid om de bestaande dienstverlening tussentijds aan te passen of nieuwe diensten toe te voegen. Het bestuur en de uitvoerder leggen eventuele nieuwe afspraken altijd contractueel vast.

Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. rapporteerde in 2016 elk kwartaal aan het bestuur over de DVO-afspraken. Deze rapportages werden besproken in het voorzittersoverleg en vormen een belangrijk document in het kader van het risicomanagement van het pensioenfonds. Belangrijke onderwerpen uit de DVO-rapportage zijn daarom gekoppeld aan het risicomodel van het pensioenfonds.

De risico's van het niet halen van een DVO-afspraken zijn onderverdeeld in financiële risico's, juridische risico's, het risico op imagoschade en overige risico's. Op basis van de risico's is aan bepaalde DVO-afspraken prioriteit gegeven. Syntrus Achmea informeert het bestuur periodiek over deze prioriteiten met de managementinformatie die elk kwartaal aan de DVO-rapportages wordt toegevoegd.

Syntrus Achmea Pensioenbeheer heeft een Klantenraad. Het pensioenfonds ontvangt de notulen van bijeenkomsten van de Klantenraad.

3.8.2 Vastgoedbeheer

Uitvoeringsorganisatie vastgoedbeheer

Mevrouw J. Heere, Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V.

Het pensioenfonds heeft voor de uitvoering van het vastgoedbeheer een overeenkomst voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van een jaar afgesloten met Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. De overeenkomst ging in op 1 januari 2012.

Tevens heeft het pensioenfonds met Syntrus Achmea Real Estate & Finance een overeenkomst afgesloten voor participatie in het PVF Particuliere Hypothekenfonds. Deze overeenkomst is eveneens voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van een jaar en ging in op 1 januari 2012.

Het pensioenfonds ontving in 2016 elk kwartaal van Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. rapportages met betrekking tot het vastgoedbeheer en elke maand en elk kwartaal met betrekking tot de deelname in het PVF Particuliere Hypothekenfonds. Deze rapportages werden in de bestuursvergaderingen besproken.

Syntrus Achmea Real Estate & Finance heeft een eigen Klantenraad. Met het vaststellen van een protocol is de Klantenraad in 2008 opgericht. Het is een adviesorgaan bestaande uit minimaal vijf en maximaal acht vertegenwoordigers van de opdrachtgevers. In verband met de aangepaste governance van het vastgoedbedrijf per 1 januari 2015 en de installatie van een Raad van Commissarissen bij Syntrus Achmea Real Estate & Finance is op 16 november 2015 een gewijzigd protocol vastgesteld door Achmea, de Klantenraad en Syntrus Achmea Real Estate & Finance. De Klantenraad bewaakt de naleving van het protocol, waarin onder andere de taken en verantwoordelijkheden van de Klantenraad staan beschreven. De belangrijkste taken betreffen het (on)gevraagd adviseren over overnames/reorganisaties, fusies of splitsing, overdracht van aandelen en wijziging van de positionering binnen Achmea, aangaande Syntrus Achmea Real Estate & Finance. Daarnaast heeft de Klantenraad een rol bij de benoeming van twee leden van de Raad van Commissarissen. Vanaf 1 januari 2013 is mevrouw Boekhorst, bestuurslid van het pensioenfonds, tot lid verkozen.

3.8.3 Vermogensbeheer

Uitvoeringsorganisatie vermogensbeheer

Fiduciair Manager

De heer E. Hagen en de heer H. Fortuyn, BMO GAM B.V.

Beleggingsadministratie

De financiële beleggingsadministratie van het pensioenfonds is uitbesteed aan KAS BANK N.V..

Vermogensbeheer

De heer C. Splint, BMO GAM B.V.

Het bestuur heeft voor de uitvoering van het vermogensbeheer een overeenkomst voor onbepaalde tijd afgesloten met BMO GAM B.V. De overeenkomst kent een opzegtermijn van drie maanden voor het pensioenfonds en een opzegtermijn van zes maanden voor BMO GAM B.V..

Het pensioenfonds ontving in 2016 elke maand en elk kwartaal van BMO GAM B.V. rapportages met betrekking tot vermogensbeheer en elk kwartaal een risicorapportage. Het pensioenfonds ontving ook periodiek rapportages over Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Deze rapportages werden in de bestuursvergaderingen vermogensbeheer besproken.

3.9 Controle, ondersteuning en advies

Het pensioenfonds heeft zich in 2016 bij zijn werkzaamheden laten controleren, ondersteunen en adviseren door de volgende partijen:

Adviserend actuaaris

Mevrouw drs. L. Roodenburg AAG, Syntrus Achmea Pensioenbeheer (tot en met 2016) De heer G. van Spellen AAG, Syntrus Achmea Pensioenbeheer (vanaf 2017)

Certificerend actuaaris

Mevrouw A. Plekker AAG, Towers Watson Netherlands B.V.

Controlerend onafhankelijk accountant

De heer drs. L.H.J. Oosterloo RA, PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Investment Consultant

De heer I. Tossings, Mercer Financial Strategy Group (haalbaarheidstoets)

Secretaris van de geschillencommissie

Een door Brunel Nederland B.V. aan te wijzen jurist.

Projectleider transitie pensioenadministratie

De heer K. Haakma, Mastermind
Mevrouw K. Cramer, Mastermind

3.10 Toezichthouders

Twee toezichthouders zijn belast met het toezicht op (bedrijfstak)pensioenfondsen. Dit zijn de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en De Nederlandsche Bank (DNB).

3.10.1 AFM

De AFM is als toezichthouder belast met het bevorderen van een zorgvuldige financiële dienstverlening aan consumenten, waaronder het bewaken van de informatie die pensioenfondsen verschaffen ten aanzien van juistheid en begrijpelijkheid.

Onderzoek financiële opzet en informatie

In 2016 voerde de AFM in samenwerking met DNB een onderzoek uit naar de consistentie tussen de te verwachten pensioenuitkomst en de informatie hierover. In hoofdstuk 7 doet het bestuur verslag over hun bijdrage aan het onderzoek en de uitkomsten.

Tijdige verzending UPO's

Alle deelnemers ontvingen voor 1 juli een UPO, met uitzondering van de deelnemers waarvan de werkgever geen loongegevens over 2015 had aangeleverd. Zij ontvingen een brief van het pensioenfonds dat er geen actueel UPO opgesteld kon worden.

Pensioenfonds is transparant over kosten

Het bestuur van het pensioenfonds vindt transparantie over kosten van groot belang. Het bestuur liet een benchmarkrapport opstellen en vergeleek haar kosten met andere benchmarkrapporten en cijfers van DNB. Ook in het jaarverslag besteedt het bestuur ruim aandacht aan dit onderwerp in hoofdstuk 5.

Hoogte en risico's van pensioen

Het bestuur van het pensioenfonds wil graag transparant zijn over de risico's van pensioen. Haar risicohouding is openbaar en beschikbaar via de website van het pensioenfonds.

Pensioen 1-2-3

Het pensioenfonds heeft in juli 2016 het pensioen 1-2-3 op de website geplaatst. Hierin krijgt de werknemer gelaagd informatie over de pensioenregeling. Laag 1 betreft een samenvatting van de pensioenregeling, in laag 2 is meer informatie over alle onderwerpen te vinden en in laag 3 zijn alle regels en het beleid van het pensioenfonds opgenomen.

Pensioenvergelijker

In september 2016 plaatste het pensioenfonds een Pensioenvergelijker op de website. Hiermee kan de werknemer de pensioenregeling van het pensioenfonds vergelijken met een andere pensioenregeling. Bijvoorbeeld wanneer een keuze over een waardeoverdracht gemaakt moet worden.

3.10.2 DNB

DNB is als toezichthouder belast met prudentieel toezicht. Dit toezicht richt zich op de financiële stevigheid van financiële ondernemingen en dus ook op pensioenfondsen. Doel is bij te dragen aan de stabiliteit van de financiële sector. Het pensioenfonds informeert DNB over alle wijzigingen in statuten, reglementen en in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). Tevens legt het pensioenfonds jaarlijks uiterlijk 30 juni het jaarverslag en de daarbij behorende verslagstaten ter beoordeling aan DNB voor. Elke maand en elk kwartaal rapporteert het pensioenfonds aan DNB over zijn financiële positie en eenmaal per jaar over het herstelplan. Sinds 2015 wordt over de uitkomsten van de (aanvangs)haalbaarheidstoets aan DNB gerapporteerd. Tot slot worden benoemingen van bestuursleden en leden van de raad van toezicht vooraf ter toetsing aan DNB voorgelegd.

In 2016 zijn geen boetes door DNB opgelegd. Ook heeft DNB geen aanwijzingen gegeven, geen bewindvoerder aangesteld of bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming.

Van DNB heeft het pensioenfonds in 2016 brieven ontvangen inzake actuele thema's voor pensioenfondsen. Er heeft geen correspondentie plaatsgevonden die anders was dan gebruikelijk, met uitzondering van de onderwerpen die hieronder kort zijn toegelicht.

Herstelplan

Op 29 maart 2016 heeft het bestuur een geactualiseerd herstelplan bij DNB ingediend. DNB heeft op 18 mei 2016 schriftelijk bevestigd dat zijn instemmen met het herstelplan. Het herstelplan 2017 is bij DNB ingediend op 29 maart 2017. Op 19 mei 2017 heeft DNB ingestemd met dit herstelplan.

Haalbaarheidstoets

Op 16 juni 2016 stuurde het bestuur een brief aan DNB over de uitkomst van de haalbaarheidstoets 2016. Eén norm werd overschreden. Het bestuur sprak het voornemen uit om in oktober in gesprek te gaan met de sociale partners over een aanpassing van de premie en/of regeling. De uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2017 worden in juni 2017 met een begeleidend schrijven aan DNB toegezonden.

Beheersing valutarisico

In het kader van het thematisch toezicht deed DNB in juni 2016 bij het pensioenfonds een onderzoek naar de beheersing van het valutarisico. In januari 2017 ontving het pensioenfonds een reactie van DNB. Op hoofdlijnen is DNB van oordeel dat de beheersing van het valutarisico bij het pensioenfonds goed is. Wel vraagt DNB aandacht voor twee punten inzake het beleid voor valuta-beheersing (valuta-exposure en afdekken valutarisico). Het bestuur van het pensioenfonds heeft DNB in maart 2017 laten weten hoe zij opvolging gaat geven aan deze opmerkingen.

Toetsing E.P de Vries

In oktober 2016 is het voorgenomen besluit van het bestuur om de heer E.P. de Vries te benoemen als bestuurslid ter toetsing aan DNB voorgelegd. DNB heeft op basis van de informatie die werd toegezonden en een eigen aanvullend onderzoek vastgesteld dat de heer De Vries geschikt is voor de functie van bestuurder. Op 22 november 2016 is dit besluit door DNB schriftelijk kenbaar gemaakt aan het bestuur, waardoor de heer De Vries in de eerstvolgende bestuursvergadering op 15 december 2016 formeel benoemd kon worden.

Einde dienstverlening Syntrus Achmea Pensioenbeheer

Als gevolg van het besluit van Syntrus Achmea Pensioenbeheer om te stoppen met de pensioenuitvoering van bedrijfstakpensioenfondsen heeft DNB het pensioenfonds in december 2016 uitgenodigd voor een rondetafelbijeenkomst op 27 januari 2017. Twee bestuursleden zijn namens het pensioenfonds bij deze bijeenkomst aanwezig geweest. Op 27 maart 2017 stuurde het pensioenfonds het plan van aanpak voor de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder aan DNB. Op 3 april 2017 werd additionele informatie over het noodscenario aan DNB verzonden.

4 Bestuur & Beleid

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk doet het bestuur verslag van de wijze waarop gereageerd is op de veranderende wet- en regelgeving, geeft het een toelichting op het uitgevoerde beleid en wordt ingegaan op het eigen functioneren. Het beleggingsbeleid, communicatiebeleid en risicobeleid zijn in separate hoofdstukken opgenomen.

4.2 Participatie in speelveld

De wet- en regelgeving waar pensioenfondsen mee te maken hebben, is voortdurend in ontwikkeling. Het bestuur en de sociale partners proberen op diverse manieren aandacht te vragen voor de gevolgen die veranderingen in wet- en regelgeving hebben voor het pensioenfonds. Zij brengen de specifieke kenmerken van het pensioenfonds onder de aandacht bij de beleidsmakers.

Hersteltermijn

In april 2016 gingen de sociale partners op bezoek bij staatssecretaris Klijnsma om aandacht te vragen voor het effect van de lage rente op de financiële situatie van het pensioenfonds. Doordat het pensioenfonds veel jonge deelnemers heeft, heeft de lage rente een groot effect op de dekkingsgraad. De sociale partners vroegen de staatssecretaris om "groene" pensioenfondsen meer tijd te geven voor het herstelplan. In november stuurden de sociale partners een brandbrief aan de Tweede Kamer om de dreigende verlaging van de pensioenen onder de aandacht te brengen. In januari 2017 besloot de staatssecretaris dat een verlenging van de hersteltermijn niet nodig was. De rente was inmiddels een beetje opgelopen.

Nieuw pensioenstelsel in 2020

Het kabinet wil dat iedereen gelijktijdig in 2020 overstapt naar een nieuw pensioenstelsel. Het kabinet ziet vijf mogelijke pensioencontracten om uit te kiezen. De Pensioenfederatie onderzocht in de laatste maanden van 2016 of de varianten I-B en IV-C financieel, juridisch, communicatief en in uitvoering haalbaar zijn. Het pensioenfonds participeerde in het onderzoek van de Pensioenfederatie door de gegevens van deelnemers (uiteraard anoniem) beschikbaar te stellen aan de onderzoekers. De uitkomst is dat deze contracten technisch uitvoerbaar zijn, maar aan beide contracten zitten voor- en nadelen. Momenteel werkt de SER daarom aan een synthesevariant. Specifiek voor het pensioenfonds kwam uit het onderzoek naar voren dat:

- het opheffen van het maximum voor het toekennen van verhogingen leidt tot een iets hoger pensioenresultaat en tot een fors hoger pensioen in goed weer (de kans op verlagen neemt wel toe);
- overgang van een vaste naar een variabele opbouw leidt tot een hoger pensioenresultaat voor deelnemers en gepensioneerden;
- een overstap naar degressieve opbouw bij gelijkblijvende premie leidt voor iemand die haar hele leven in de kappersbranche werkt tot een fors lager pensioenresultaat. Dit staat haaks op het gangbare idee dat dit voor toekomstige generaties leidt tot een hoger pensioenresultaat. Daar staat een hoger resultaat tegenover voor diegenen die alleen in het begin van hun loopbaan een aantal jaren pensioen opbouwen in de kappersbranche.

Op 12 oktober heeft het bestuur de resultaten van het onderzoek aan sociale partners gepresenteerd. Sociale partners nemen deze resultaten mee in hun Werkgroep Toekomst.

Verhoging AOW- en pensioenleeftijd

De AOW-leeftijd gaat in 2022 verder omhoog naar 67 jaar en 3 maanden. De fiscale pensioenrichtleeftijd voor aanvullende pensioenen gaat in 2018 omhoog naar 68 jaar. Deze pensioenrichtleeftijd is een rekenleeftijd. Daarmee wordt de jaarlijkse maximaal toegestane fiscale pensioenopbouw berekend. Omdat het pensioenfonds de maximale fiscale mogelijkheden gebruikt, moeten de sociale partners in 2017 een besluit nemen over een aanpassing van de pensioenregeling en of het pensioenfonds de opgebouwde aanspraken (met een lagere pensioenrichtleeftijd) gaat herrekenen naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 68 jaar.

4.3 Gevoerd beleid

Deze paragraaf beschrijft het beleid van het pensioenfonds en de wijze waarop ingespeeld is op wijzigingen in wet- en regelgeving. Een beschrijving van de volledige pensioenregeling is opgenomen in hoofdstuk 10.

4.3.1 Toeslagbeleid

Het bestuur beslist jaarlijks of en in hoeverre de ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioenaanspraken verhoogd kunnen worden door het verlenen van een toeslag. Dit is alleen mogelijk voor zover de beschikbare financiële middelen van het pensioenfonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Het bestuur moet rekening houden met de strikte eisen die de wet aan de dekkingsgraad van het pensioenfonds stelt voordat geïndexeerd kan worden. Het besluit van het bestuur vindt mede plaats op basis van advies van de adviserend actuaaris.

Het bestuur heeft de ambitie om jaarlijks per 1 oktober een toeslag te verlenen voor alle groepen (deelnemers, slapers en pensioengerechtigden) van maximaal de stijging van de CBS-consumentenprijsindex. Uitgangspunt is dat de ruimte die de wet biedt voor toeslagverlening, zoveel mogelijk benut wordt. Dit is echter geen automatisme; actuele ontwikkelingen kunnen aanleiding zijn om hiervan af te wijken.

Onder een beleidsdekkingsgraad van 110% mag geen toeslag worden verleend. Er was dus geen ruimte voor verhoging van de pensioenen. Omdat het bestuur verwacht dat er komende jaren geen toeslag verleend kan worden is in de voorwaardelijkheidsverklaring opgenomen: "Ook de komende jaren kunnen wij uw pensioen waarschijnlijk niet of niet helemaal verhogen. Misschien moeten we uw pensioen verlagen."

4.3.2 Kortingsbeleid

Uit het herstelplan kan blijken dat er maatregelen benodigd zijn om ervoor te zorgen dat het vermogen aan het einde van de herstelperiode het niveau van het vereist eigen vermogen bereikt. Zoals in het crisisplan beschreven, is één van de maatregelen het verlagen van de opgebouwde (en mogelijk al in uitkering zijnde) pensioenaanspraken. Het bestuur smeert eventuele verlagingen uit over de maximaal toegestane periode van 10 jaar. Indien een benodigde verlaging zeer klein is en de kosten van doorvoering de baten overstijgen, dan zal het bestuur in overleg treden met de toezichthouder.

Als het fonds zich vijf jaar lang in een situatie van dekkingstekort bevindt, zijn er maatregelen benodigd. Dat is het geval als de beleidsdekkingsgraad lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Eén van de maatregelen is het (onvoorwaardelijk) verlagen van de opgebouwde (en mogelijk al in uitkering zijnde) pensioenaanspraken. Bij een totaal benodigde onvoorwaardelijke korting lager of gelijk aan 3,0% wordt deze in één jaar doorgevoerd. Indien de benodigde onvoorwaardelijke korting hoger is dan 3,0%, dan kan de korting over een langere periode worden uitgesmeerd.

Zowel uit de actualisatie van het herstelplan per 1 januari 2016 als per 1 januari 2017 bleek dat het pensioenfonds binnen de wettelijke hersteltermijn zal herstellen. Een korting van de pensioenen was daardoor niet nodig. In paragraaf 5.2.4 wordt een nadere toelichting gegeven bij het herstelplan.

4.3.3 Premiebeleid

Als blijkt dat de kostendekkende premie voor het volgende jaar hoger dreigt te worden dan de geldende vastgestelde premie, treedt het bestuur zo spoedig mogelijk in overleg met sociale partners. Sociale partners besluiten uiterlijk vóór 1 december of zij de premie voor het volgende jaar verhogen tot het kostendekkende niveau, of dat zij de pensioenovereenkomst zodanig aanpassen dat de op dat moment geldende premie weer kostendekkend is. Als de sociale partners niet vóór 1 december tot besluitvorming zijn gekomen, stelt het bestuur van het fonds de premie voor het volgende jaar op kostendekkend niveau vast.

Het bestuur hanteert voor berekening van de kostendekkende premie de dempingsmethodiek op basis van het verwacht reëel rendement. Het bestuur realiseert zich dat de premie weliswaar kostendekkend is op basis van de afgesproken rekenregels, maar dat dit toch kan betekenen dat de premie te laag is om de toename van de technische voorzieningen mee te financieren. Dit geldt zeker als de renteterminstructuur gedaald is sinds het moment dat de premie is vastgesteld. Het bestuur houdt daarom ook de zogenaamde "premiEDEKKINGSgraad" in de gaten, de verhouding tussen de ontvangen premie en de toename van de technische voorzieningen als gevolg van de met de premie ingekochte rechten.

Halverwege 2016 werd duidelijk dat de feitelijke premie van 8,3% (inclusief 0,2% VPL-premie) niet tot een evenwichtig financieel beleid leidde. Bij de haalbaarheidstoets werd één van de normen overschreden, de premiedekkingsgraad bleef dalen en er dreigde een verlaging van de pensioenen. Het bestuur ging met de sociale partners in gesprek over mogelijke oplossingsrichtingen. Het bestuur stelde voor om een aanvullende marge te heffen bovenop de kostendekkende premie. Sociale partners stemden hier in december mee in, maar vroegen het bestuur de aanvullende marge zo laag mogelijk te houden. In december stelde het bestuur vast dat een aanvullende marge van 0,7% benodigd was voor een evenwichtiger financieel beleid met een hogere premiedekkingsgraad, een kleinere kans op verlagen en een grotere kans op (toekomstige) verhogingen. De aanvullende marge is vastgelegd in de ABTN. In paragraaf 5.2.2 wordt een nadere toelichting gegeven bij de ontwikkeling en de samenstelling van de premie.

4.3.4 Beleggingsbeleid

Het bestuur rondde in 2015 een ALM studie af waarmee de mogelijkheden voor het optimaliseren van het strategisch beleggingsbeleid in beeld gebracht werd. De ALM studie heeft geen aanleiding gegeven om het (beleggings)risicoprofiel of het strategische beleggingsbeleid in 2016 te wijzigen. In hoofdstuk 6 wordt een nadere toelichting bij het beleggingsbeleid gegeven.

4.3.5 Risicohouding

Per 1 oktober 2015 heeft het pensioenfonds in overleg met sociale partners en het verantwoordingsorgaan de risicohouding van het pensioenfonds ingevuld. Dit betreft een risicohouding op korte en op lange termijn.

Risicohouding korte termijn

Bij de uitvoering van het feitelijke beleggingsbeleid worden bandbreedtes gehanteerd rondom het strategisch beleid. Deze bandbreedtes zijn vertaald naar een bandbreedte rondom het vereist eigen vermogen. De toegestane bandbreedte rondom het vereist eigen vermogen bedraagt 3%-punt naar boven en 3%-punt naar beneden.

Risicohouding lange termijn

Bepalend voor de risicohouding op lange termijn is het pensioenresultaat. Berekend wordt onder 2000 door DNB voorgeschreven scenario's welk bedrag aan pensioen wordt uitgekeerd over de komende 60 jaar. Dit wordt gedeeld door het bedrag dat zou zijn uitgekeerd als altijd was geïndexeerd met de prijsinflatie en nooit was gekort. Het percentage dat hieruit voortvloeit, geeft een indicatie voor de mate waarin het pensioen waardevast is. Bepalend zijn de mediaan (de middelste waarde van de 2000 doorgekende scenario's) en het zogenaamde slechtweerscenario. Dit is het scenario waarvoor geldt dat in 5% van de gevallen een slechter resultaat wordt bereikt en in 95% een beter resultaat.

Voor de risicohouding op lange termijn heeft het bestuur ondergrenzen vastgesteld. Hierbij heeft het bestuur bewust gekozen voor krappe grenzen om tijdig in overleg te gaan met sociale partners. De ondergrenzen zijn vastgesteld ten aanzien van:

- Het verwachte pensioenresultaat (mediaan) vanuit de situatie dat het pensioenfonds precies beschikt over het vereist eigen vermogen => ondergrens van 90%.
- Het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkinggraad van het pensioenfonds => ondergrens van 85%.
- Het pensioenresultaat dat kan worden bereikt vanuit de feitelijke dekkinggraad van het pensioen fonds in een slechtweerscenario => maximaal toegestane afwijking ten aanzien van de gekozen grens van 37%.

Met de aanvangshaalbaarheidstoets zijn in 2015 de pensioenresultaten op het aanvangsmoment bepaald. Jaarlijks worden met de haalbaarheidstoets de pensioenresultaten bij de feitelijke financiële positie bepaald.

Indien uit de jaarlijkse haalbaarheidstoets blijkt dat de ondergrenzen worden overschreden informeert het bestuur de sociale partners, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan en treedt met hen in overleg om zo nodig tot passende maatregelen te komen. In paragraaf 5.2.5 zijn de uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2016 en 2017 opgenomen.

4.3.6 Actuarieel beleid

In 2016 heeft het pensioenfonds de sterftegrondslagen aangepast. In september 2016 publiceerde het Actuarieel Genootschap de nieuwe overlevingstafel AG2016. Het bestuur besloot de prognosetafel AG2016 in gebruik te nemen en de fondsspecifieke ervaringssterfte hierop aan te passen. Door de gestegen levensverwachting van de deelnemers aan het pensioenfonds, leidde de actualisatie van de sterftegrondslagen tot een stijging van de voorziening.

Jaarlijks worden de flexibiliserings- en afkoopfactoren getoetst. De factoren worden aangepast indien de rente met meer dan 0,5%-punt afwijkt van de gehanteerde rente of als er een significante wijziging in de sterftegrondslagen plaatsvindt. Als gevolg van de aanpassing van de sterftegrondslagen in 2016 werden de flex- en afkoopfactoren per 1 januari 2017 gewijzigd. Deze factoren zijn opgenomen in de bijlage bij het pensioenreglement 2017.

4.4 Beleidsdoelstellingen 2017

De raad van toezicht adviseerde het bestuur in het jaarrapport over 2015 om in het bestuursverslag op te nemen aan welke gebieden het bestuur de komende jaren extra aandacht zal besteden en hiermee verantwoording aan belanghebbenden af te leggen voor het gevoerde beleid. Het bestuur heeft begin 2017 de volgende drie doelstellingen voor 2017 opgesteld:

Transitie diensten Syntrus Achmea Pensioenbeheer

De transitie van de pensioenadministratie, bestuursondersteuning en aanpalende adviesdiensten in 2017 en 2018 worden kosteneffectief en beheerst uitgevoerd. In het belang van de deelnemers streeft het bestuur ernaar om de reguliere uitvoeringskosten in 2017 en 2018 op hetzelfde niveau te houden als afgelopen jaren: minder dan 3,0 miljoen per jaar. Het bestuur realiseert zich dat deze doelstelling uitdagend is gezien de huidige marktomstandigheden. De transitie moet juridisch per 1 januari 2018 rond zijn. De daadwerkelijke transitie van alle onderdelen moet 1 juli 2018 rond zijn.

Communicatie

In verband met de transitie van de pensioenadministratie informeert het bestuur de werkgevers in 2017 tijdig, volledig en begrijpelijk over de gevolgen. Het bestuur streeft ernaar geen klachten van werkgevers te ontvangen over de communicatie rondom de transitie.

Daarnaast wordt in 2017 het communicatiebeleidsplan 2018-2020 opgesteld waarin het meten van de effectiviteit van de communicatie een speerpunt is.

Beleggen

Concreet beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen uitwerken met aandacht voor rendement, risico, complexiteit en kosten. Het beleid heeft affiniteit met de kappersbranche en is herkenbaar en begrijpelijk voor de deelnemers. Als het beleid betrekking heeft op REO⁸ diensten dan worden deze uiterlijk geïmplementeerd per 1 januari 2018. Als het beleid betrekking heeft op de beleggingsportefeuille, dan wordt dit gerealiseerd middels het opnemen in het beleggingsplan 2018.

In het bestuursverslag over 2017 zal het bestuur rapporteren in hoeverre deze doelstellingen zijn behaald en welke doelstellingen voor 2018 zijn opgesteld.

4.5 Bestuur

4.5.1 Beleid omtrent geschiktheid en opleidingen

De deskundigheid van individuele bestuursleden van pensioenfondsen en van het bestuur als geheel heeft de afgelopen jaren de bijzondere aandacht binnen de pensioensector gehad. De "Beleidsregel geschiktheid 2012" omschrijft de eisen waaraan onder meer bestuurders van pensioenfondsen moeten voldoen om door DNB geschikt te worden bevonden voor een bestuursfunctie. Sinds 2001 worden nieuwe bestuursleden getoetst door toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB). D66-Kamerlid Van Weyenberg stelde er in 2016 vragen over. DNB heeft in 2016 de eisen niet aangescherpt, maar wel meer inzicht gegeven in de eisen en het toetsingsproces. In 2016 hebben binnen het pensioenfonds geen hertoetsingen plaatsgevonden. Er waren ook geen functie-wijzigingen. Het nieuwe bestuurslid de heer De Vries is getoetst en geschikt bevonden.

De deskundigheden, competenties en professioneel gedrag waarover het bestuur dient te beschikken, worden bepaald aan de hand van het profiel van het pensioenfonds. De complexiteit van het pensioenfonds heeft zijn weerslag op de eisen die aan het bestuur worden gesteld. Het bestuur heeft die complexiteit en de daarbij behorende eisen in 2015 vastgelegd in een bestuursprofiel, wat goedgekeurd is door de raad van toezicht. Dit bestuursprofiel wordt bij vacatures binnen het bestuur gebruikt om te komen tot een specifiek functieprofiel voor de vacature. De door de werkgevers- en werknemersverenigingen voorgedragen kandidaten voor een bestuursfunctie worden getoetst aan dit functieprofiel.

In oktober 2014 heeft een externe toetsing plaatsgevonden van de deskundigheid van de individuele bestuursleden. Deze resultaten zijn verwerkt in het geschiktheidsplan waarbij hiaten in de deskundigheid zijn benoemd. Voor deze hiaten is in 2015 een opleidingsplan opgesteld wat in 2016 grotendeels opgevolgd is door de betreffende bestuursleden. In januari 2017 heeft het bestuur een collectieve en individuele meting van de competenties laten uitvoeren. De resultaten van de collectieve meting zijn in het geschiktheidsplan verwerkt. In april 2017 is het geschiktheidsplan opnieuw vastgesteld en aan DNB toegezonden.

De bestuursleden bezoeken regelmatig themabijeenkomsten van de Pensioenfederatie, DNB, AFM en andere relevante organisaties. Deze bijeenkomsten bieden de bestuursleden naast het vergroten van hun deskundigheid ook de mogelijkheid om met bestuursleden van andere pensioenfondsen te overleggen over belangrijke ontwikkelingen op pensioengebied en op het gebied van vermogensbeheer.

4.5.2 Zelfevaluatie

Besturen moeten een procedure vaststellen voor een periodieke zelfevaluatie van het bestuurlijk functioneren. Het gaat daarbij om het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden afzonderlijk. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur te bewaken en te verbeteren. Naast deskundigheid en competenties speelt ook de bestuurscultuur een belangrijke rol. Het bestuur is hier bewust mee bezig geweest en organiseerde op 28 januari 2016 de zelfevaluatie over het functioneren in 2015. De bevindingen uit januari 2015, toen onder leiding van een externe partij geëvalueerd werd, zijn besproken. Daarnaast zijn aan de hand van een vragenlijst evaluatiepunten besproken. Op dezelfde wijze is de interne zelfevaluatie over 2016 vormgegeven die plaatsvond op 24 januari 2017. In 2018 zal de zelfevaluatie weer plaatsvinden onder leiding van een externe partij.

⁸REO is de dienstverlening van de vermogensbeheerder op het gebied van verantwoord beleggen. Dit betreft bijvoorbeeld stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en contact zoeken met bedrijven.

4.5.3 Gedragscode

De gedragscode heeft tot doel om gewenst gedrag te stimuleren en ongewenst gedrag te voorkomen. Dit draagt bij aan het integer functioneren van het pensioenfonds en het waarborgen van de goede naam en reputatie. Daarnaast bevordert de gedragscode de transparantie rondom de gedragsregels. Het pensioenfonds volgt de modelgedragscode van de Pensioenfederatie. Als gevolg van een wijziging van de modelgedragscode in 2016 is ook de gedragscode van het pensioenfonds in 2016 gewijzigd. De wijziging betrof een verduidelijking van de onvoorziene omstandigheden en belangenconflicten.

Elk bestuurslid en lid van de raad van toezicht verklaart bij aanvang schriftelijk de gedragscode te zullen naleven. De compliance officer bewaakt de naleving van de gedragscode. Over 2016 hebben de leden van het bestuur en de leden van de raad van toezicht een verklaring van naleving van de gedragscode ondertekend waarbij meldingen ten aanzien van nevenfuncties, geschenken, uitnodigingen en privébelangen zijn vastgelegd. De compliance officer heeft de verklaringen beoordeeld en geconstateerd dat er in 2016 geen bijzonderheden met betrekking tot het naleven van de gedragscode hebben plaatsgevonden.

4.5.4 Code pensioenfonds

In 2014 stelden de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid de Code Pensioenfonds (de Code) op. Doel van de Code is de verhoudingen binnen het pensioenfonds transparanter te maken. Ook de communicatie met werkgevers, deelnemers en gepensioneerden, moet door de Code transparanter worden. Tot slot moet de Code bijdragen aan het versterken van 'goed pensioenfondsbestuur'. Pensioenfondsleven de Code na op basis van het pas toe of leg uit-beginsel. Een pensioenfonds past de normen van de Code toe of zet in het jaarverslag gemotiveerd uiteen waarom een norm niet (volledig) is toegepast.

De Code trad op 1 januari 2014 in werking. De staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verankerde de Code per 1 juli 2014 wettelijk. De complete tekst van de Code is terug te vinden op de website van het pensioenfonds <https://www.pensioenkappers.nl/Images/Kappers-Code-Pensioenfonds-2014>.

De Monitoringscommissie Code Pensioenfonds publiceerde in januari 2016 het Rapport Naleving Code Pensioenfonds over 2014. De conclusie van de commissie is dat de naleving van de Code, in het eerste jaar waarin rapportage verplicht is, hoog ligt met 94%. De commissie constateerde echter ook dat een hoog percentage van 88% een impliciete naleving behelst. De Monitoringscommissie heeft in haar rapport aanbevelingen gedaan om een beter beeld te krijgen van deze impliciete naleving. In januari 2017 publiceerde de Monitoringscommissie het rapport Werken aan vertrouwen naar aanleiding van een onderzoek naar de naleving van de Code Pensioenfonds over 2015. Er worden in het rapport aanbevelingen gedaan om het vertrouwen van de deelnemer te verdienen, betere aansluiting te vinden bij de leefwereld van de belanghebbenden, een standpunt over de gewenste organisatiecultuur in te nemen en diversiteitsdoelstellingen te formuleren.

Onderstaand geeft het bestuur een overzicht van de normen waarbij een toelichting wordt gegeven op de naleving in 2016. Vervolgens volgt een overzicht van de normen waarop het pensioenfonds gemotiveerd afwijkt.

Toelichting op naleving in 2016

Normen 1 – 9 gaan over de taak en werkwijze van het bestuur. Het bestuur heeft deze normen geborgd in de statuten en reglementen. In 2015 is na overleg met sociale partners in juni de missie, visie en strategie vastgesteld. Het pensioenfonds heeft een noodprocedure vastgesteld en evalueert het functioneren jaarlijks.

Normen 10 – 13 hebben betrekking op de rol van het belanghebbendenorgaan. Die is bij een bedrijfstakpensioenfonds niet van toepassing.

Normen 14-16 gaan over de taken en werkwijze van de raad van toezicht. Over 2016 heeft de raad van toezicht een jaarrapport opgesteld. De samenvatting van dit rapport is opgenomen in hoofdstuk 11. Dit rapport is besproken met het bestuur en de aanbevelingen van de raad van toezicht zijn door het bestuur van een reactie voorzien.

Normen 17 – 22 beschrijven hoe het bestuur verantwoording aflegt. Niet alleen over de resultaten, maar ook over het gevoerde beleid, het naleven van de Code Pensioenfonds, de risico's die gelopen worden en de kosten die gemaakt worden. Het bestuur heeft in 2016 een inventarisatie gemaakt van alle beleidsdocumenten en begin 2017 zijn de beleidsdoelstellingen voor 2017 opgesteld. Tweemaal per jaar vergadert het bestuur samen met het verantwoordingsorgaan.

Norm 23 en 24 gaan over het risicomanagement. Het pensioenfonds maakt hiervoor gebruik van een risicomanagementsysteem: RisicoMaat. In 2015 is de RisicoMaat gevuld en in werking getreden. Bij bestuursbesluiten wordt een risicovoorlegger en risicoparagraaf opgesteld die de risico's expliciet benoemt. Het bestuur monitort jaarlijks in oktober de beheersmaatregelen en speerpunten ten aanzien van het risicobeleid.

Norm 25 en 26 gaan over communicatie en transparantie. Het bestuur stelt ieder jaar een communicatiejaarplan op en eenmaal in de drie jaar een communicatiebeleidsplan. De monitoring vindt plaats in de communicatiecommissie. In 2016 is een klantpanel opgericht om de (effectiviteit van de) communicatie te toetsen bij werknemers en werkgevers.

Normen 27 – 29 gaan over de keuzes die het bestuur maakt over verantwoord beleggen en dat er draagvlak is voor deze keuzes. Dit beleid is via de website beschikbaar gesteld en in paragraaf 6.8 wordt het beleid nader toegelicht. In oktober heeft het bestuur een onderzoek over maatschappelijk verantwoord beleggen afgenomen onder de bezoekers aan de FNVMOOIDag. In mei 2017 richt het bestuur een themadag in rondom maatschappelijk verantwoord beleggen.

In normen 30 – 37 wordt de eindverantwoordelijkheid van het bestuur benadrukt en wordt aangegeven dat moet worden gehandeld in het belang van het pensioenfonds. Bij de evaluatie van de uitvoering moet het bestuur de kwaliteit en de kosten bespreken. Het bestuur heeft een uitbestedingsbeleid, monitort de uitbestede diensten elk kwartaal en houdt jaarlijks een evaluatiegesprek met dienstverleners. Het bestuur heeft een incidenten- en klokkenluidersregeling en heeft deze regelingen bij de dienstverleners opgevraagd en beoordeeld. Jaarlijks wordt een fondsbegroting en een begroting vermogensbeheer opgesteld die elk kwartaal worden gemonitord.

In normen 38 en 39 wordt de onafhankelijke uitvoering van de controlewerkzaamheden door een accountant en actuaris benadrukt. Het bestuur houdt een jaarlijkse evaluatie met de certificeerders en eenmaal in de drie jaar worden contractonderhandelingen gevoerd op basis van offertes van meerdere partijen.

In normen 40 – 44 is vastgelegd dat het bestuur klachten en geschillen goed moet afhandelen en ook dat zaken die niet goed gaan gemeld kunnen worden zonder dat iemand bang hoeft te zijn voor de consequenties daarvan. De klachten- en geschillenregeling is op de website beschikbaar. Wanneer de klacht niet naar tevredenheid wordt afgehandeld, kan deze worden voorgelegd aan de Ombudsman Pensioenen. Het bestuur heeft hiervoor een gezamenlijke geschillencommissie aangesteld.

In norm 45 – 71 wordt de benoeming, schorsing en ontslag van bestuurders, leden van de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan besproken. Het belang van deskundigheidsbevordering en het evalueren van het functioneren van de organen wordt benadrukt. Voor alle rollen moeten profielschetsen worden opgesteld, zodat de juiste persoon wordt benoemd. Het bestuur heeft een algemene profielschets voor een bestuurslid, die bij een vacature wordt gespecificeerd. Het geschiktheidsplan voor het bestuur inclusief een opleidingsplan is in april 2017 geactualiseerd en aan DNB gezonden. Het pensioenfonds kijkt af van de normen 51, 60, 67 en 68. Deze normen worden in onderstaande tabel specifiek toegelicht.

In normen 72 – 76 wordt aandacht besteed aan integer handelen: de schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstremming moet worden voorkomen en de gedragscode moet worden nageleefd en ondertekend. In 2016 is de gedragscode geactualiseerd als gevolg van een wijziging in de model gedragscode van de Pensioenfederatie. Zowel het bestuur als de leden van de raad van toezicht ondertekenden over 2016 een verklaring van naleving van de gedragscode. De compliance officer heeft hierbij geen onregelmatigheden geconstateerd.

Normen 77 – 81 gaan over het beloningsbeleid. Dit beleid moet passen bij de taken en verantwoordelijkheden van functionarissen en bij de bedrijfstak waarvoor de pensioenregeling wordt uitgevoerd. Het beloningsbeleid van het pensioenfonds is openbaar en beschikbaar via de website ([www.pensioenkappers.nl/Images/Kappers-Beloningsbeleid-2015-\(1-6-2015\).pdf](http://www.pensioenkappers.nl/Images/Kappers-Beloningsbeleid-2015-(1-6-2015).pdf)).

Normen 82 en 83 hebben betrekking op naleving van wet- en regelgeving. In 2016 is hieraan voldaan. Het bewaken hiervan is een doorlopende activiteit van het bestuur.

Toelichting op normen waarvan wordt afgeweken

In onderstaande tabel zijn de vier normen opgenomen waarop het pensioenfonds gemotiveerd afwijkt van de Code Pensioenfondsen.

Norm	Omschrijving	Beleed wijkt af op de volgende onderdelen	Motivatie
51	Voor bestuur is eigen functioneren continue aandachtspunt. Jaarlijkse evaluatie en tweejaarlijks met derde.	Evaluatie met externe partij vindt eenmaal in de drie jaar plaats.	Bestuur heeft besloten om in lijn met de zittingstermijn van zes jaar eenmaal in de drie jaar te evalueren met een externe partij. In 2015 heeft de eerste evaluatie met een externe partij plaatsgevonden. De volgende evaluatie met een externe partij staat gepland in 2018.
60	Zittingsduur van een bestuurslid is max 4 jaar. Herbenoeming max 2 keer (12 jaar zitting).	Benoemingsperiode bestuur is 6 jaar.	Het pensioenfonds kent een benoemingsperiode van 6 jaar i.v.m. de bestendigheid van de samenstelling van het bestuur. Het bestuur wijkt hiermee bewust en onderbouwd af van de norm. De mogelijkheid tot herbenoeming is in de statuten beperkt tot 1 maal waardoor de zittingstermijn wel maximaal 12 jaar is.
67	In bestuur, VO of BO zitten tenminste één man en één vrouw	In het verantwoordingsorgaan zit geen vrouw.	Het bestuur voldoet. Het verantwoordingsorgaan niet. In het diversiteitsbeleid is het streven naar meer vrouwelijke leden opgenomen. In de profielschets voor de vacature in het verantwoordingsorgaan is de voorkeur voor een vrouw opgenomen.
68	In bestuur, VO of BO zitten ten minste één lid boven en één lid onder 40 jaar	In het bestuur zit geen lid jonger dan 40 jaar.	Het verantwoordingsorgaan voldoet. Het bestuur niet. In het diversiteitsbeleid is het streven wel opgenomen. In de profielschets voor de vacature naar aanleiding van het vertrek van de heer Steijaert waren de wensen ten aanzien van de diversiteit opgenomen.

4.6 Verplichtstellingsbeschikking, statuten en reglementen

De wijzigingen in wet- en regelgeving en de beleidswijzigingen zijn in de reglementen van het pensioenfonds verwerkt. Deze wijzigingen zijn in hoofdstuk 10 opgenomen. De statuten en de verplichtstellingsbeschikking van het pensioenfonds zijn in 2016 niet gewijzigd.

4.7 Pensioenbeheer

4.7.1 Pensioenadministratie

Op 3 november 2016 stelde Syntrus Achmea Pensioenbeheer het pensioenfonds op de hoogte van haar besluit om de dienstverlening aan bedrijfstakpensioenfondsen te stoppen. Op 22 december 2016 stuurde Syntrus Achmea Pensioenbeheer de pro forma opzegging van de overeenkomst aan het bestuur. Recente ontwikkelingen in de klantenportefeuille en de opzegging van één van de grootste klanten, hebben Syntrus Achmea Pensioenbeheer tot dit besluit genoodzaakt. De doelstelling van Syntrus Achmea Pensioenbeheer is om het administratiesysteem waar het pensioenfonds gebruik van maakt per 1 januari 2018 te beëindigen.

Het bestuur richtte een stuurgroep transitie op met drie bestuursleden en een projectleider vanuit Mastermind. In februari 2017 werd een plan van aanpak vastgesteld wat in lijn ligt met het uitbestedingsbeleid van het pensioenfonds. Dit plan van aanpak is gedeeld met DNB. Na het doorlopen van het plan van aanpak, heeft het bestuur op 16 mei 2017 de keuze gemaakt om de pensioenadministratie per 1 januari 2018 onder te brengen bij AGH.

Om een juiste en volledige transitie van de pensioenadministratie te borgen worden in de tweede helft van 2017 diverse controles op de datakwaliteit bij Syntrus Achmea Pensioenbeheer uitgevoerd en wordt diverse testen op het administratiesysteem van AGH uitgevoerd.

Bij Syntrus Achmea Pensioenbeheer zijn ook de aanpalende adviesdiensten ondergebracht zoals bestuursondersteuning, communicatieadvies, actuariel advies, adviseur risicomanagement, juridisch advies en een pensioenconsulent. In de tweede helft van 2017 start het pensioenfonds een offertetraject om deze adviesdiensten per 1 januari 2018 elders onder te brengen. Uitzondering hierop is de bestuursondersteuning. Het pensioenfonds heeft na een uitgebreid offertetraject een overeenkomst gesloten met

Actor te Woerden om de bestuursondersteuning per 1 juli 2017 over te nemen. Twee leden van het team bij Syntrus Achmea Pensioenbeheer gaan hierbij mee naar Actor om de continuïteit te borgen.

4.7.2 Klachten

Wanneer een (gewezen) deelnemer, een gepensioneerde of een werkgever het niet eens is met de uitvoering van de pensioenregeling of de behandeling door of dienstverlening van de uitvoeringsorganisatie en dit kenbaar maakt, is er sprake van een klacht. Het bestuur houdt hierbij een vinger aan de pols en ontvangt elk kwartaal een overzicht.

De belangrijkste categorieën waarin over 2016 klachten zijn ontvangen, zijn:

- Aanmaning (26)
- Voorschotnota (17)
- Bezwaar uithanden geven (17)
- Aanmelden/afmelden deelnemers en loongegevens (16)
- Afmelden werkgevers (8)

Volgens de DVO-norm moet 90% van de klachten binnen 10 werkdagen afgehandeld worden. In 2016 werd 99% van de klachten binnen de DVO-norm afgehandeld. Er werden geen vervolklachten ontvangen. De juistheid van de afhandeling van de klachten is hierdoor 100%. Alle klachten uit 2016 waren eind januari 2017 afgehandeld.

De meest voorkomende klachten zijn afkomstig van werkgevers en hebben of betrekking op het proces van het aanleveren van gegevens of op het incassotraject van het pensioenfonds. Het bestuur heeft in 2016 hier extra aandacht aan besteed, onder meer door de aanwezigheid op vakbeurzen, de checklist pensioenen voor werkgevers, nieuwe functionaliteiten op het werkgeversportaal en de inzet van het klantpanel. Dit heeft niet kunnen voorkomen dat het totaal aantal klachten in 2016 (158 klachten) is gestegen ten opzichte van 2015 (102 klachten). De oorzaak van de stijging ligt in het feit dat de pensioenadministratie extra aandacht heeft besteed aan het herkennen van klachten.

4.7.3 Datalekken

Vanwege een wijziging in de Wet bescherming persoonsgegevens is er een meldingsplicht gekomen voor datalekken bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Een datalek is een inbreuk op de beveiliging waarbij persoonsgegevens zijn blootgesteld aan verlies of onrechtmatige verwerking. Aangezien het pensioenfonds verantwoordelijk is voor het voorkomen en melden van datalekken, maar Syntrus Achmea Pensioenbeheer namens het pensioenfonds gegevens bewerkt, zijn de afspraken hierover in een bewerkersovereenkomst vastgelegd.

In 2016 zijn twee datalekken namens het pensioenfonds gemeld aan de Autoriteit Persoonsgegevens:

In januari is bij de verzending van de jaaropgaven 2015 aan uitkeringsgerechtigden op 52 van de 2.475 brieven niet het meest actuele adres gebruikt. Hierdoor kwamen de gegevens van de uitkeringsgerechtigden bij de nieuwe bewoners van het adres terecht. Het datalek is op 18 februari aan de Autoriteit Persoonsgegevens gemeld. De oorzaak van het incident lag in een fout in de programmatuur van de uitkeringsapplicatie. Het probleem in de software is opgelost en de jaaropgaven zijn nagezonden met een begeleidende excuusbrief.

Op 29 september zijn uitkeringsspecificaties verzonden aan deelnemers waarbij het mogelijk was dat gegevens, waaronder het BSN, zichtbaar konden zijn in het venster van de envelop. Melding bij de Autoriteit Persoonsgegevens heeft plaatsgevonden op 20 oktober. Oorzaak van het incident is een onjuiste briefopmaak. De opmaak is direct aangepast, zodat het incident zich niet meer voor kan doen.

5 Financiële positie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geeft het bestuur inzicht in de financiële positie van het pensioenfonds, het pensioenvermogen en de voorzieningen van het pensioenfonds. Tevens is de actuariële analyse van het pensioenfonds opgenomen.

5.2 Financiële positie

5.2.1 Verloop dekkingsgraad

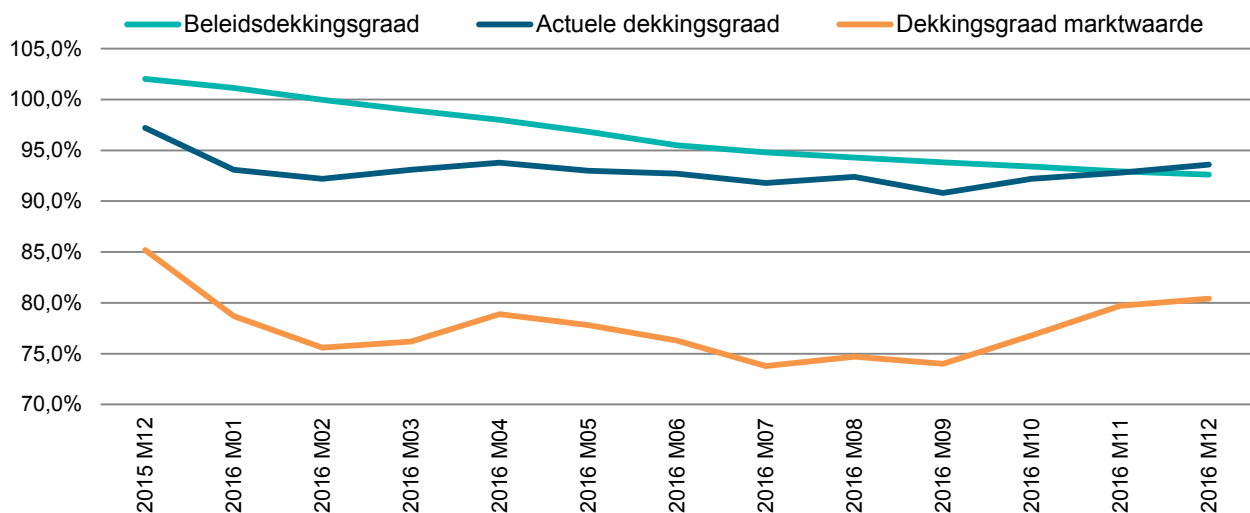
De rente is van grote invloed op de dekkingsgraden van het pensioenfonds. Omdat de deelnemers aan het pensioenfonds gemiddeld jong zijn, is de gemiddelde duur tot aan pensionering hoog. De rentegevoeligheid van het pensioenfonds is hierdoor groot. Pensioenfondsen moeten gebruik maken van de ultimate forward rate (hierna: UFR) als correctie op de marktrente. De UFR is het 120-maandsgemiddelde van de 20-jaars forwardrente (de 1-jaars rente die geldt voor transacties met een ingangsmoment over 20 jaar). Bij gelijkblijvende marktrente zal de UFR de komende jaren dalen waardoor ook de actuele dekkingsgraad naar verwachting zal dalen. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als een voortschrijdend gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over 12 maanden. Naast de actuele dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad monitort het bestuur maandelijks de dekkingsgraad op marktwaarde (dat wil zeggen: zonder de correctie met de UFR).

De actuele dekkingsgraad daalde gedurende 2016 van 97,2% naar 93,8%.

De beleidsdekkingsgraad daalde gedurende 2016 van 102,0% naar 92,6%.

De dekkingsgraad op marktwaarde daalde gedurende 2016 van 85,2% naar 80,4%.

In een grafiek ziet de ontwikkeling van de dekkingsgraden in 2016 er als volgt uit:

Het pensioenfonds rapporteert ook de reële dekkingsgraad. In de reële dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de kosten van indexatie. Als de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds hoger is dan 100%, dan mag volledig worden geïndexeerd op grond van de regels voor "toekomstbestendig indexeren". De reële dekkingsgraad van het pensioenfonds daalde gedurende 2016 van 80,3% naar 74,0%.

De dekkingsgraden van het pensioenfonds daalden gedurende 2016 door een aanpassing van de sterftegrondslagen en door de daling van de rente. De prognosetafel AG2016 werd in gebruik genomen en de ervaringssterfte werd hierop aangepast. Doordat de populatie van het pensioenfonds steeds ouder wordt, leidde de actualisatie van de sterftegrondslagen tot een daling van de dekkingsgraad met 2,0%. Daarnaast was de rente (marktrente en UFR) eind 2016 lager dan eind 2015 wat een daling van de dekkingsgraad van 1,3% tot gevolg had.

5.2.2 Premie en premiedekkingsgraad

Met de invoering van het nieuwe FTK in 2015 heeft het bestuur met het oog op de gewenste premiestabiliteit ervoor gekozen om de feitelijke premie af te leiden van de gedempte kostendekkende premie die op basis van verwacht rendement wordt vastgesteld. De feitelijke premie van 8,3% (inclusief 0,2% VPL-premie) bleek in 2016 volgens deze rekenregels nog steeds kostendekkend te zijn. Het financiële beleid van het pensioenfonds als geheel bleek echter niet evenwichtig. Bij de haalbaarheidstoets werd één norm overschreden, er dreigde een verlaging van de pensioen en de premiedekkingsgraad (de verhouding tussen de feitelijke premie en de actuariële benodigde koopsom) daalde in 2016 van 88% naar 83%. Er werd niet voldoende premie ontvangen om de actuariële benodigde koopsom te kunnen voldoen waardoor de premie een negatief effect op de dekkingsgraad heeft. De combinatie van die lage premie en de dreigende verlaging was naar het oordeel van het bestuur onevenwichtig. Het bestuur ging hierover met sociale partners in overleg. Aan de sociale partners werd gevraagd een aanvullende marge toe te voegen aan de feitelijke premie per 2017. Sociale partners bereikten hierover overeenstemming en het bestuur verhoogde de feitelijke premie voor 2017 met een aanvullende marge van 0,7% naar 9,0% (inclusief 0,2% VPL-premie).

5.2.3 Verhogen pensioenen

Doordat de beleidsdekkingsgraad ver onder de ondergrens van 110% is gebleven, heeft het pensioenfonds de pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen per 1 oktober 2016 niet kunnen verhogen. De totale indexatieachterstand is hierdoor opgelopen naar 24,88%.

5.2.4 Verlagen pensioenen

Bij de actualisatie van het herstelplan per 1 januari 2016 bleek dat het pensioenfonds zonder het verlagen van de pensioenen, binnen de maximale hersteltermijn van toen nog 11 jaar, kon herstellen. Het beleggingsrendement en het gedeeltelijk niet indexeren zorgen voor dit herstel. Het herstelplan werd op 18 mei 2016 goedgekeurd door DNB.

Per 1 januari 2017 werd opnieuw een geactualiseerd herstelplan opgesteld. Ook ditmaal bleek dat het pensioenfonds zonder het verlagen van de pensioenen, binnen de maximale hersteltermijn van 10 jaar kan herstellen. Het beleggingsrendement, de aanvullende marge van 0,7% bovenop de feitelijke premie en het gedeeltelijk niet indexeren zorgen voor een tijdig herstel. Het herstelplan werd op 19 mei 2017 goedgekeurd door DNB.

Ondanks dat het verlagen van de pensioenen in 2016 en 2017 niet nodig was, maakt het bestuur zich zorgen over toekomstige verlagingen. Een kleine daling van de rente of een tegenvaller op financiële markten kan al leiden tot kortingen. En als de financiële situatie niet voldoende verbetert, is het pensioenfonds op 1 januari 2020 vijf jaar in dekkingstekort. Als de dekkingsgraad op dat moment niet ten minste gelijk is aan de minimaal vereiste dekkingsgraad (ultimo 2016: 104,9%) moet het verschil direct verrekend worden door een onvoorwaardelijke verlaging van de pensioenen.

5.2.5 Haalbaarheidstoets

In april 2016 is de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd. Met deze toets wordt gemonitord hoe het verwachte pensioenresultaat zich verhoudt tot de normen die vastgesteld zijn op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets (zie paragraaf 4.3.5). Uit de haalbaarheidstoets 2016 is gebleken dat:

- Het verwacht pensioenresultaat op fondsniveau startend vanuit de feitelijke dekkingsgraad 87,1% bedraagt. Dit resultaat ligt hoger dan de vastgestelde ondergrens van 85%.
- Het verwacht pensioenresultaat op fondsniveau startend vanuit de feitelijke dekkingsgraad bedraagt in slecht weer (5% percentiel) 53,4%. De afwijking van de ondergrens (91%) bedraagt daarmee 38,7%. Dit ligt boven de maximaal toegestane afwijking van 37%.

Aangezien de ondergrens werd overschreden informeerde het bestuur de sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht. Het bestuur ging in mei in overleg met het verantwoordingsorgaan over passende maatregelen. Het verantwoordingsorgaan sprak haar voorkeur uit om sociale partners te vragen een oplossing te zoeken binnen de premie of de regeling. In juni ging het bestuur in overleg met sociale partners. Zij stemden in met het voornemen om in oktober de mogelijkheden voor een aanpassing van de premie en/of pensioenregeling te bespreken. Het overschrijden van de ondergrens in de haalbaarheidstoets was in december één van de redenen om de premie voor 2017 te verhogen van 8,3% naar 9,0% (incl. 0,2% VPL-premie).

In april 2017 is opnieuw een haalbaarheidstoets uitgevoerd. Uit de haalbaarheidstoets 2017 is gebleken dat:

- Het verwacht pensioenresultaat op fondsniveau startend vanuit de feitelijke dekkingsgraad 87,9% bedraagt. Dit resultaat ligt hoger dan de vastgestelde ondergrens van 85%.
- Het verwacht pensioenresultaat op fondsniveau startend vanuit de feitelijke dekkingsgraad bedraagt in slecht weer (5% percentiel) 53,7%. De afwijking van de ondergrens (91%) bedraagt daarmee 39,0%. Dit ligt boven de maximaal toegestane afwijking van 37%.

Aangezien de ondergrens wederom werd overschreden informeerde het bestuur de sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht. Het bestuur ging in mei in overleg met het verantwoordingsorgaan over passende maatregelen. Het verantwoordingsorgaan ziet geen oplossing in het verruimen van de grenzen, maar sprak haar voorkeur uit om de pensioenregeling aan te passen. Het bestuur is eind mei hierover in overleg gegaan met sociale partners.

5.2.6 Waardeoverdrachten stilgelegd

Als een werknemer van baan verandert, mag hij zijn pensioen overdragen naar zijn nieuwe pensioenfonds. Dit heet waardeoverdracht. Als de beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds dat bij waardeoverdracht is betrokken lager is dan 100%, dan mag het pensioenfonds zowel de inkomende als uitgaande waardeoverdracht niet uitvoeren. De waardeoverdracht moet dan worden opgeschort. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds daalde ultimo maart onder 100%. Alle inkomende en uitgaande waardeoverdrachten zijn vanaf april stilgelegd.

5.3 Pensioenvermogen en voorzieningen

Samenvatting van de financiële positie van het pensioenfonds en ontwikkelingen gedurende het jaar.

Bedragen x 1.000 euro	Pensioenvermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad
Stand per 1 januari 2016	656.577	675.305	97,2%
Beleggingsresultaten	89.789	-410	
Premiebijdragen	27.867	26.621	
Uitkeringen	-5.443	-4.645	
Wijziging rentetermijnstructuur	0	104.324	
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	14.676	
Langlopende schuld VPL	-10.737	212	
Overige	7.709	-15	
Stand per 31 december 2016	765.762	816.068	93,8%

In bovenstaand overzicht wordt een verloop van het pensioenvermogen en een verloop van de technische voorziening gegeven. Onder beleggingsresultaten is in het verloop Pensioenvermogen het behaalde rendement op beleggingen verantwoord. Het verloop technische voorzieningen betreft de interest vergoeding over de technische voorziening op basis van de 1-jaars rente zoals vastgesteld door DNB in de RTS van 31 december 2016.

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren kan als volgt worden geanalyseerd:

Bedragen x 1.000 euro	2016	2015	2014	2013	2012
Premieresultaat	-2.447	-223	5.049	4.608	2.480
Interestresultaat	-14.125	-75.851	25.509	18.158	38.349
Overig resultaat	-15.006	-242	3.501	16.658	32.254
Totaal	-31.578	-76.316	34.059	39.424	73.083

De dekkingsgraad ultimo jaar (op basis van de jaarrekening) heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2016	2015	2014	2013	2012
Dekkingsgraad ultimo	93,8%	97,2%	110,0%	105,4%	96,5%
Beleidsdekkingsgraad ultimo	92,6%	102,0%	108,6%		
Gemiddelde interest van verplichtingen	1,7%	2,0%	2,4%	3,1%	2,8%

De ultimo 2016 bepaalde voorziening wordt berekend door het actuariel contant maken van de verworven pensioenaanspraken tegen een gemiddelde rekenrente van 1,7% (2015: 2,0%). De rekenrente die gebruikt wordt, is de rentetermijnstructuur (RTS) die maandelijks door DNB wordt gepubliceerd. In beginsel is deze RTS een marktrente, maar sinds 2012 wordt deze voor lange looptijden gecorrigeerd met een UFR zoals eerder toegelicht.

De actuele dekkingsgraad wordt berekend als de som van de technische voorzieningen, het stichtingskapitaal en de reserves, gedeeld door de technische voorzieningen. De beleidsdekkingsgraad is het voortschrijdend gemiddelde van de laatste 12 actuele dekkingsgraden.

Het pensioenfonds bevindt zich ultimo 2016 in een situatie van reservetekort aangezien de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad van 119,5% en in een situatie van dekkingstekort aangezien de beleidsdekkingsgraad lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,9%.

5.4 Actuariële analyse

Bedragen x 1.000 euro	2016	2015
Premieresultaat		
Premiebijdragen	27.645	24.581
Pensioenopbouw	-26.621	-21.354
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten	-619	-481
Pensioenuitvoeringskosten	-2.852	-2.969
	-2.447	-223
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	89.789	9.036
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	410	-1.050
Wijziging marktrente	-104.324	-83.837
	-14.125	-75.851
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten (saldo overdracht van rechten)	2	55
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	-18	50
Resultaat op uitkeringen	-179	-77
Indexering en overige toeslagen	-2	-33
Resultaat VPL	10	18
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	-14.676	1
Overige baten	6	17
Overige lasten	-149	-273
	-15.006	-242
Totaal saldo van baten en lasten	-31.578	-76.316

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

De solvabiliteit van het pensioenfonds is niet toereikend. Er is sprake van een reservetekort en van een dekkingstekort. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel van DNB.

Oordeel van de waarmerkend actuaris over de vermogenspositie

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en 133 (dekking door waarden).

Met betrekking tot het toeslagbeleid merk ik op dat op basis van de uitkomsten van de haalbaarheidstoets het fonds op lange termijn weliswaar de ondergrens van haar toeslagambitie lijkt te kunnen waarmaken, maar dat op korte termijn de mogelijkheden om toeslagen te kunnen geven waarschijnlijk beperkt zullen zijn.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds van 92,6% op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor 2 achtereenvolgende jaareinden.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezige eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

5.5 Kosten uitvoering pensioenbeheer

Het bestuur maakt voor de uitvoering van de regeling diverse kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Het fondsbestuur vindt het belangrijk open te zijn over deze kosten. Onderstaand is in dit kader een rapportage over de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen.

De kosten worden gepresenteerd met inachtneming van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en AFM. Hierdoor kunnen de kosten die pensioenfondsen maken met elkaar worden vergeleken. Ten opzichte van voorgaand jaar is de opstelling aangepast, de vergelijkende cijfers zijn hierop aangepast.

De kosten van pensioenbeheer bedragen voor 2016 € 2.852.000 (2015: 2.969.000). Omgerekend is dit € 118,37 (2015: 123,65) per (actieve) deelnemer en gepensioneerde. Landelijk lag de benchmark voor de kosten van het pensioenbeheer op € 117,-⁹ per (actieve) deelnemer en gepensioneerde. Het pensioenfonds oordeelt dat zijn kostenniveau passend is. De kosten zouden laag moeten zijn omdat de regeling relatief eenvoudig is. Hier tegenover staat dat de pensioenuitvoering veel (kleine) werkgevers kent en in de kosten van het pensioenbeheer ook kosten zitten die toegerekend zouden kunnen worden aan het vermogensbeheer (zie paragraaf 5.5.1).

⁹LCP rapport over 2015 met de gemiddelde kosten van alle pensioenfondsen. Zonder ABP en PFZW was het drie jaargemiddelde € 145,-.

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Bestuur, advies en controle		
Accountantskosten	55	54
Controle en advieskosten actuaris	30	43
Kosten adviseurs	17	121
Contributies en bijdragen	86	72
Bestuurskosten	255	254
Overig	35	23
Totaal	478	567
Administratie		
Kosten deelnemers en pensioengerechtigden	566	552
Kosten werkgevers	911	889
Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning	984	961
Totaal	2.461	2.402
Kosten VPL	-87	
Totaal pensioenbeheerkosten	2.852	2.969
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer	118,37	123,65

5.5.1 Toelichting bij kosten uitvoering pensioenbeheer

Bestuur, advies en controle

De afname van de kosten bestuur, advies en controle wordt voornamelijk veroorzaakt door het wegvallen van de kosten van adviseurs die in 2015 benodigd waren voor de implementatie van het nFTK en de advieskosten rondom het wegvallen van de btw-koepelvrijstelling.

Administratie

Kosten deelnemer en pensioengerechtigden: deze kosten hebben betrekking op alle werkzaamheden die de administrateur van het fonds verricht om de pensioenaanspraken te administreren, de uitkeringen van de pensioengerechtigden te verzorgen en alle deelnemers en gerechtigden te informeren. Te denken valt hierbij aan het verwerken van waardeoverdrachten, het afkopen van kleine pensioenen, het toekennen van pensioenen en de communicatie met alle doelgroepen (klant contact center, website, nieuwsbrieven, Uniform Pensioenoverzicht, start- en stopbrief, enzovoorts).

Kosten werkgever: deze kosten hebben betrekking op alle activiteiten die voortvloeien uit het beheer van het bestand van aangesloten werkgevers, de aanlevering en verwerking van de werknemersgegevens, het opleggen en innen van de pensioenpremies en het onderhouden van de contacten met die werkgevers.

Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning: deze kosten hebben betrekking tot de ondersteuning van bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan. Het opstellen van het jaarverslag en het samenstellen van financiële rapportages en de adviesdiensten (actuarieel, communicatie en risicomanagement) en controlekosten door Syntus Achmea Pensioenbeheer.

De toename van de administratiekosten in 2016 ten opzichte van 2015 is toe te schrijven aan de indexatie van de tarieven van de pensioenuitvoerder. De kosten die gemaakt worden voor de administratie van de VPL-regeling worden toegekend aan de VPL-regeling.

Kosten vermogensbeheer

Het bestuur is zich ervan bewust dat in de kosten voor uitvoering van het pensioenbeheer ook kosten zitten die toegerekend kunnen worden aan het vermogensbeheer. Hiertoe horen bijvoorbeeld een gedeelte van de beloning van de bestuurders en een gedeelte van de controlekosten van de accountant en actuaris. Berekend is dat dit in 2016 een bedrag van € 59.750,- betreft (€ 2,44 per deelnemer en gepensioneerde). Omwille van de vergelijkbaarheid van de cijfers kiest het bestuur er bewust voor deze kosten onder pensioenbeheer te houden en niet over te hevelen naar de kosten van het vermogensbeheer.

Aansluiting met de pensioenuitvoeringskosten in de jaarrekening

De kosten van de pensioenuitvoering komen overeen met de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening.

5.6 Kosten uitvoering vermogensbeheer

Het pensioenfonds heeft een passief beleggingsbeleid waarmee het bestuur beoogt het aantal transacties te beperken en de kosten laag te houden.

De totale kosten voor vermogensbeheer in 2016 zijn uitgekomen op € 2,78 miljoen (2015: € 2,65 miljoen (zonder exploitatiekosten vastgoedfondsen). Uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen zijn de kosten 0,39% (2015: 0,41%). Het belegd vermogen steeg gedurende 2016 van € 663,5 miljoen naar € 774,3 miljoen.

Voor vastgoed zijn de exploitatiekosten van de discretionaire portefeuille van € 249.317 opgenomen in de vermogensbeheerkosten. De exploitatiekosten van vastgoedfondsen van € 740.607 zijn niet opgenomen in de vermogensbeheerkosten. De exploitatiekosten van vastgoedfondsen zijn ten laste van de rendementen van de vastgoedfondsen genomen. Dit maakt de kosten van de uitvoering vermogensbeheer van het pensioenfonds beter vergelijkbaar met andere pensioenfondsen. De kosten van het vermogensbeheer over 2016 met de exploitatiekosten van de vastgoedfondsen bedraagt € 3,5 miljoen (2015: € 3,1 miljoen). Uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen is het vergelijkende cijfer 0,49% (2015: 0,47%).

Landelijk lag de benchmark voor de kosten in 2015 van het vermogensbeheer op 0,47%¹⁰ van het gemiddeld belegd vermogen. Het pensioenfonds is van mening dat de kosten van 0,39% passend zijn, omdat er een passief beleggingsbeleid wordt gevoerd en derhalve lage kosten worden verwacht.

In 2016 hebben contractonderhandelingen met BMO geleid tot een groter takenpakket voor BMO bij gelijkblijvende vaste kosten voor het pensioenfonds. BMO verricht vanaf 1 juli 2016 aanvullende fiduciaire diensten voor de vastgoedportefeuille. De variabele kosten voor de LDI portefeuille (renteaftdekking opgenomen onder derivaten) zijn op een andere manier vastgesteld. Dit heeft geleid tot een kostenbesparing van € 25.000 voor de tweede helft van 2016.

De kosten kunnen voor de verschillende vermogensbeheercategorieën worden onderverdeeld naar de volgende componenten:

(x €1000)						
Kostencomponent	Algemeen*	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten**	Subtotalen
Beheerkosten	445,3	292,6	199,3	331,4	341,0	
Prestatievergoedingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bewaarloon	0,0	0,0	8,4	0,0	0,0	
Belastingen	117,8	6,3	18,1	0,0	0,0	
Overige kosten	115,7	321,5	162,5	14,4	0,0	
Transactiekosten	0,0	166,5	154,5	81,3	0,0	
Subtotalen	678,9	787,0	542,8	427,1	341,0	
Totale kosten vermogensbeheer						

*) De in de kolom "algemeen" genoemde kosten zijn niet te splitsen naar de verschillende vermogensbeheer categorieën.

***) Deze kolom betreft de LDI pool. De LDI pool bestaat uit derivaten (renteswaps) en staatsobligaties. De kosten die specifiek gemaakt worden voor de staatsobligaties zijn opgenomen in de categorie vastrentend.

¹⁰ LCP rapport over 2015

5.6.1 Toelichtingen bij kosten uitvoering vermogensbeheer

- De beheerskosten van beleggingen zijn opgebouwd uit vermogensbeheervergoedingen en de vergoeding aan de fiduciair beheerder (onder beheerskosten algemeen). Over 2016 zijn deze kosten uitgekomen op €1,6 miljoen (2015: €1.5 miljoen).
- Prestatieafhankelijke vergoedingen. Dit betreft vergoedingen die de vermogensbeheerders extra ontvangen wanneer vooraf gestelde prestatieaantstaven worden gerealiseerd. Over 2016 is door het pensioenfonds geen prestatieafhankelijke vergoeding betaald (2015: €0).
- Kosten bewaarloon: dit betreft de kosten van het in bewaargeving van effecten bij de bewaarder (custodian). In 2016 bedroegen de kosten €8.401 (2015: €52.749).
- Belastingen: dit betreft de btw die wordt betaald over de vermogensbeheerskosten. Over 2016 bedroegen deze kosten €142.232 (2015: €134.628),-.
- De overige kosten: hiertoe behoren onder andere kosten vanbinnen de vastgoedfondsen, beleggingsadministratie, exploitatiekosten discretionair vastgoed en kosten uit hoofde van engagement, voting en dividend belasting teruggaven. Over 2016 bedroegen deze kosten €614.222 (2015: €895.139)
- Transactiekosten: dit zijn kosten die gemaakt worden om een (beleggings-)transactie tot stand te brengen en uit te voeren. Transactiekosten bij discretionaire beleggingen zijn bepaald aan de hand van daadwerkelijk kosten. De kosten voor de discretionaire portefeuille waren in 2016 hoog door de verkoop van de totale portefeuille (kosten 2016: €129.134) Bij beleggingsfondsen zijn de kosten berekend op basis van de kosten van in- en uittreding. Over 2016 bedroegen de totale transactie kosten €402.311 (2015: €522.644).

Aansluiting met de jaarrekening

De Aanbevelingen uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie nemen naast de directe kosten ook de indirecte kosten mee en maken expliciet onderscheid tussen de vermogensbeheerskosten en transactiekosten. In de jaarrekening zijn alleen de kosten die direct bij het fonds ad €1.2miljoen in rekening zijn gebracht opgenomen (2015: €1.3 miljoen). De geschatte direct toe te rekenen beleggingskosten binnen de beleggingsfondsen van €1.144.000 (2015: €1.3 miljoen) en transactiekosten van €402.311 (2015: €522.644) maken in de jaarrekening onderdeel uit van de waardeveranderingen van de beleggingen.

5.7 Kosten beloning fondsorganen

Voor bestuur, de deelnemersraad, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht was de uitgekeerde beloning in 2016 in euro's als volgt:

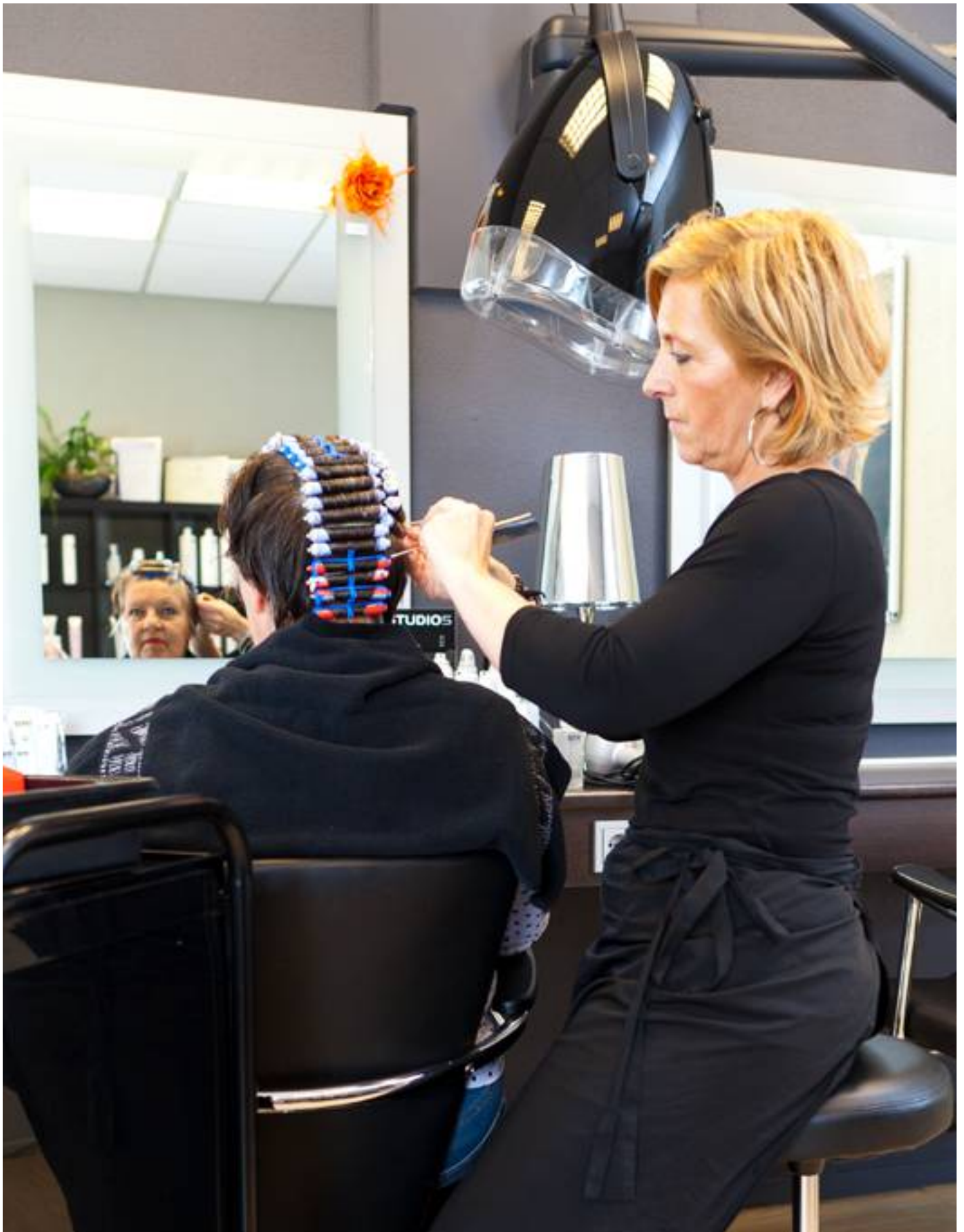
Orgaan	Bedrag incl. BTW
Bestuur	€ 201.629
Raad van Toezicht	€ 25.650
Verantwoordingsorgaan	€ 7.425
Totaal	€ 234.704

5.8 BTW

Per 1 januari 2015 is de btw vrijstelling (de 'koepelvrijstelling') voor werkzaamheden met betrekking tot pensioenadministraties vervallen. Syntrus Achmea Pensioenbeheer brengt daarom vanaf 1 januari 2015 BTW in rekening. Het pensioenfonds heeft in de prijsonderhandeling voor 2015, 2016 en 2017 compensatie gezocht voor de kostenstijging als gevolg van BTW. Syntrus Achmea Pensioenbeheer heeft in 2015 bezwaar gemaakt tegen het vervallen van de koepelvrijstelling. Het pensioenfonds heeft input geleverd aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer om dit belang voor het pensioenfonds zo goed mogelijk te behartigen.

Daarnaast bestudeert het pensioenfonds de mogelijkheid om de BTW kosten te voorkomen door een kwalificatie van het pensioenfonds als gemeenschappelijk beleggingsfonds. Dit volgens de zogenaamde ATP-uitspraak van het Europese hof van Justitie. Het pensioenfonds heeft bij de belastingdienst aangegeven bezwaar te maken tegen het betalen van BTW op grond van dit ATP arrest. De Advocaat-Generaal bij de Hoge Raad heeft begin 2016 een conclusie gepubliceerd waaruit blijkt dat een pensioenfonds met een uitkeringsovereenkomst (zoals het pensioenfonds heeft) als gemeenschappelijk beleggingsfonds kan kwalificeren. De uitspraak van de Hoge Raad is op 9 december 2016 gedaan. De Hoge Raad oordeelt dat de vermogensbeheerder de btw-vrijstelling voor het beheer van gemeenschappelijke beleggingsfondsen niet kan toepassen op het beheer van het vermogen van het pensioenfonds. De vermogensbeheerder kan geen beroep op deze vrijstelling doen. Dat betekent ook dat pensioenadministratiediensten voor het pensioenfonds btw-belast blijven. Evident is dat de Belastingdienst zich gesterkt zal voelen door het arrest van de Hoge Raad en dat zij voornemens zal zijn bezwaren van pensioenfondsen met een uitkeringsovereenkomst af te wijzen.

Het pensioenfonds heeft over de jaren 2009 tot en met 2015 pro-rata aftrek van btw lasten voorgelegd aan de Belastingdienst en beargumenteerd dat het vermogensbeheer dat geschiedt via de huisfondsen sowieso btw-vrij is, los van de ATP-discussie. In oktober 2016 is hierover gesproken met de Belastingdienst. De Belastingdienst heeft om aanvullende onderbouwing gevraagd en ontvangen. De Belastingdienst heeft nog geen uitsluitel gegeven. Op basis van rechtspraak van het Hof van Justitie in het PPG-arrest is er een mogelijkheid om de volledige btw op operationele kosten te besparen. Dit zou gerealiseerd kunnen worden door de btw kosten die het pensioenfonds maakt door te leggen aan de werkgevers. De werkgevers kunnen de btw kosten in mindering op hun eigen btw aanslag. Het pensioenfonds heeft op basis van dit arrest ook bezwaar gemaakt bij de belastingdienst.

6 Beleggingsbeleid

6.1 Beleggingsovertuigingen (investment beliefs)

Het bestuur heeft beleggingsovertuigingen vastgesteld als basis voor het beleggingsbeleid. Van belang is onder andere risicomangement, kostenbeheersing, een goed gediversifieerd en duurzaam beleggingsbeleid en begrijpelijke investeringen.

Overtuigingen over de financiële markten

1. De risico-rendementsverhouding van de portefeuille verbetert door diversificatie.
2. In het algemeen is het lastig om door middel van actief beheer de markt te verslaan.

Overtuigingen over het beleggingsproces

3. De beleggingen moeten gericht zijn op het nu en in de toekomst kunnen voldoen aan de verplichtingen van het fonds. Risico moet beschouwd worden in termen van waarschijnlijkheid dat niet aan de verplichtingen voldaan kan worden.
4. De lange termijn strategische mix is leidend en er wordt slechts in beperkte mate van afgeweken.
5. Rendement is de beloning voor het nemen van beleggingsrisico. Risico's binnen het beleggingsbeleid zijn dus onvermijdelijk maar worden zorgvuldig genomen.
6. Het fonds kan voor een gedeelte van de portefeuille illiquideitsrisico accepteren zolang de belegging bijdraagt aan een verbetering van de verwachte risico-rendementsverhouding van de totale portefeuille.

Overtuigingen t.a.v. de inrichting van de beleggingsorganisatie

7. De fiduciair beheerder is het aanspreekpunt voor de totale portefeuille en wordt geacht vanuit het belang van het fonds met ideeën en oplossingen te komen.
8. De belangen van het fonds en van de uitvoerders moeten zo goed mogelijk met elkaar in overeenstemming zijn.
9. Risicomangement is de verantwoordelijkheid van het gehele bestuur.
10. Het pensioenfonds is kostenbewust en zoekt naar toegevoegde waarde.
11. Er wordt gestreefd naar transparantie; gebrek aan transparantie herbergt een onzichtbaar risico in zich.
12. Complexiteit van de beleggingen moet in overeenstemming zijn met de kennis en governance binnen de organisatie.

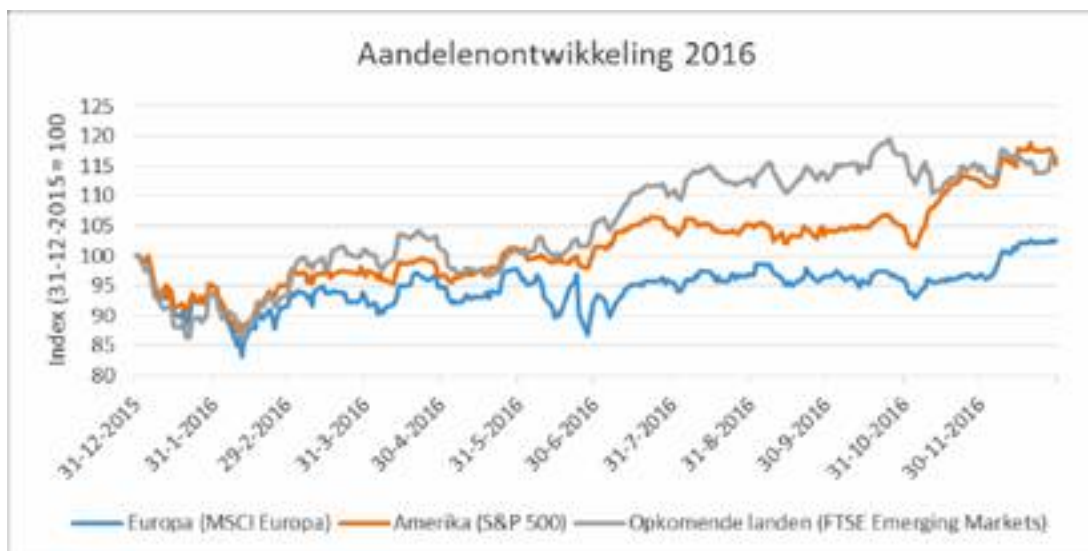
Overtuigingen over duurzaam/maatschappelijk verantwoord beleggen

13. Goed bestuur en maatschappelijk verantwoord beleggen zijn belangrijk.
14. Het fonds zal bepaalde sectoren en/of bedrijven uitsluiten, gebruik maken van haar stemrecht en is van mening dat verantwoord beleggen geïntegreerd dient te worden in alle beleggingen.

6.2 Marktontwikkelingen – terugblik op 2016

Algemeen

Het pensioenfonds voert een passief beleid. Daarmee is vooral de algemene ontwikkeling van markten van belang en die is samen te vatten in twee grafieken.

6.3 Ontwikkeling van de beleggingsportefeuille

De economische ontwikkelingen in 2016 zijn van positieve invloed geweest op de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds. De aandelen binnen de portefeuille hebben in 2016 een positief rendement behaald. Tegelijkertijd heeft de daling van de rente tot een positief rendement binnen de afdekkingsportefeuille geleid. Voor het pensioenfonds als geheel is dit natuurlijk slecht nieuws: het bedrag dat gereserveerd moet worden voor toekomstige pensioenuitkeringen is immers door diezelfde rentedaling ook flink gestegen en dat wordt maar gedeeltelijk gecompenseerd door het rendement op de afdekkingsportefeuille.

Aandelen

De aandelen deden het eigenlijk goed in alle regio's. Ondanks een moeizame start werden de rendementen in de verschillende regio's weer gevonden. Met name Amerika en de Opkomende markten droegen fors bij aan de rendementen. De Amerikaanse beurs steeg met ruim 10% evenals die in de opkomende markten. Het rendement van de portefeuille steeg echter voor beide categorieën met ruim 15%. Dit verschil is veroorzaakt door een appreciatie van de Amerikaanse en opkomende valuta ten opzichte van de euro. Binnen de Europese aandelenportefeuille zien we dat het effect juist omgekeerd is geweest in 2016, waarbij de Europese beurs het beter heeft gedaan dan de portefeuille. Het rendement van de portefeuille Europese aandelen bedroeg bijna 3%, terwijl een afdekking van de Britse pond voor een additioneel rendement van ongeveer 4,5% zou hebben gezorgd. De totale aandelenportefeuille gaf in 2016 ruim 10% rendement te zien.

Vastgoed

Ten opzichte van 2015 is het vastgoedmandaat 2016 fors uitgebreid. In het eerste kwartaal van 2016 is de vastgoedportefeuille toegenomen met €24,3 miljoen als gevolg van een intrede in Achmea Dutch Residential Fund. In het vierde kwartaal van 2016 is de discretionaire portefeuille verkocht. Deze verkoop volgde op een onderzoek waaruit bleek dat de objecten, 48 eengezinswoningen, 35 meergezinswoningen en 2 commerciële ruimten, niet passend waren in de fondsstrategie. Via een gestructureerde verkoop zijn de objecten in de zomer van 2016 op de markt gebracht. De verkoopopbrengst bedroeg €14,025 miljoen en wordt volledig herbelegd in het Achmea Dutch Healthcare Property Fund. De vastgoedportefeuille bedroeg ultimo 2016 €68 miljoen. Deels is dit het gevolg van genoemde transacties en deels is dit het gevolg van een positieve waardering. Met uitzondering van de beleggingen in het Retail Fund lieten alle beleggingen een positieve herwaardering zien.

De vastgoedportefeuille liet over 2016 een rendement zien van 11,4%. Hiervan was 3,7% direct rendement en 7,5% indirect rendement. De verkoop van de discretionaire portefeuille heeft een grote bijdrage geleverd aan het rendement over 2016.

Hypotheke

De hypotheekportefeuille is in 2016 met €27 miljoen uitgebreid. De hypotheekportefeuille bedroeg ultimo 2016 €70,3 miljoen. Met de hypotheekbeleggingen werd een rendement behaald van 3,80%, waarvan 2,90% direct rendement betrof en 0,90% indirect rendement.

Renteafdekking

Het afdekken van het renterisico vindt plaats via een zogenoemde Maatwerk LDI Pool. De maatwerk LDI pool bestaat naast renteswaps uit een onderpandportefeuille met daarin euro staatsleningen. Het strategisch beleid van het pensioenfonds ten aanzien van de renteafdekking is afhankelijk van de stand van de 30-jaars rente. De omvang van de renteafdekking wordt in principe gemeten ten opzichte van de marktwaarde van de verplichtingen. In onderstaande tabel is dit dynamische kader weergegeven. Op basis van de rentestand ultimo 2016 bedroeg het matchpercentage 50%, omdat de 30-jaars rente alweer enige tijd geleden gedaald is tot onder 1,75%.

Tabel: Dynamisch kader renteafdekking

Renteding		Rentestijging	
30 jaars rente	Afdekking*	30 jaars rente	Afdekking*
1,75%	50%	2,25%	60%
2,75%	60%	3,25%	70%
3,75%	70%	4,25%	80%
4,75%	80%	5,25%	90%
5,75%	90%	6,25%	100%

*) indien de markt-dekkingsgraad lager is dan 100% dan vindt de afdekking plaats als % van de markt-dekkingsgraad.

De rente is in 2016 gedaald. Hierdoor steeg de waarde van de beleggingen in de matchportefeuille, hetgeen in lijn is met de doelstelling van deze portefeuille, namelijk het verminderen van het risico ten opzichte van de verplichtingen. De verplichtingen zijn door de gedaalde rente namelijk ook gestegen. Omdat maar een deel van het renterisico wordt afgedekt, zijn de verplichtingen veel sneller gestegen dan de waarde van de renteafdekking. Per saldo heeft de renteding dus dekkingsgraad gekost.

6.4 Samenstelling beleggingsportefeuille

Onderstaande tabel laat de beleggingen in procenten zien per eind 2016.

CATEGORIE	Weging 31-12-2016	Norm 2016	Belegd vermogen (x 1.000) 31-12-2016
Return portefeuille	64,2%	60,0%	496.845
Match portefeuille	35,8%	40,0%	277.397
Totaal portefeuille	100 %	100 %	774.242
Liquide Returnportefeuille			
Aandelen	35,0%	30,0%	271.258
Obligaties *	20,1%	20,0%	155.719
Liquide middelen	0,1%	0,0%	634
Illiquide Returnportefeuille			
Vastgoed	8,9%	10,0%	69.234
Totaal Returnportefeuille	64,2%	60,0%	496.845
Match portefeuille			
Maatwerk LDI Pool **	26,6%	30,0%	205.928
Hypotheken	9,2%	10,0%	71.469
Totaal Match portefeuille	35,8%	40,0%	277.242

* Deze portefeuille bevat Bedrijfsleningen

** De Maatwerk LDI Pool bestaat uit Eurostaatsleningen en renteswaps.

6.5 Rendement van de beleggingsportefeuille

Het rendement van de portefeuille wordt afgezet tegen een meetlat (de zogenaamde benchmark) om de resultaten te kunnen beoordelen. Het rendement van de totale portefeuille over geheel 2016 bedroeg 14,15%. De benchmark bedroeg 13,88%.

In de tabel hieronder worden de absolute rendementen per categorie en van de totale portefeuille van 2016 weergegeven.

Rendementen %	2016	Benchmark
Return portefeuille	8,86%	8,72%
Match portefeuille	18,30%	17,74%
Totaal portefeuille	14,15%	13,88%
Aandelen	10,37%	10,29%
Obligaties	3,72%	3,74%
Liquide middelen	0,0%	0,0%
Vastgoed	13,29%	13,29%
Totaal Return portefeuille	8,86%	8,72%
Match portefeuille		
Maatwerk LDI Pool	18,75%	18,75%
Hypotheken	4,03%	2,31%
Totaal Match portefeuille	18,30%	17,74%

6.7 Z-score

De z-score wordt ieder jaar berekend en laat het verschil zien tussen het werkelijke rendement van de portefeuille en het rendement van de benchmark die gebaseerd is op het strategisch beleid van het pensioenfonds. Een positief getal betekent dat de beleggingen van het pensioenfonds beter hebben geredeneerd dan de markt; bij een negatief getal geldt het omgekeerde. Bij de berekening worden ook de kosten in de beschouwing opgenomen.

Naast de jaarlijks berekende z-score wordt een zogenaamde performancetoets gedaan, waarin de z-scores over een periode van 5 jaren worden berekend. In het Vrijstellingsbesluit Wet Bpf 2000 is opgenomen dat er vrijstelling van de verplichte deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds kan worden verleend als de performancetoets lager is dan 0. Het feitelijk behaalde rendement van het pensioenfonds ligt dan over die periode van 5 jaar beduidend lager dan de benchmark. Volgens de vrijstellingsregeling zal de performancetoets worden toegepast over de periode 2012 tot en met 2016. Indien de uitkomst van de performancetoets lager is dan 0 gecorrigeerd, ongecorrigeerd bedraagt de norm -1,28, dan kan een werkgever vanaf 1 januari 2017 een verzoek indienen tot vrijstelling van deelname.

Over 2016 is een z-score behaald van 0,19 (2015: 0,22). De performancetoets over de periode januari 2012 tot en met december 2016 bedraagt 0,45 ongecorrigeerd. Gecorrigeerd met 1,28 bedraagt dit 1,73 (2015: 0,45 ongecorrigeerd, gecorrigeerd met 1,28 is dat 1,73). De uitkomst van de performancetoets ligt daarmee voor het pensioenfonds boven de toegestane norm.

6.8 Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)

Het pensioenfonds heeft een helder en transparant beleid voor maatschappelijke verantwoord beleggen (MVB) gericht op het identificeren en terugdringen van duurzaamheidsrisico's, maar ook het signaleren van kansen. De strategie richt zich op het zoeken van de dialoog met ondernemingen waarin wordt belegd (aandelen en bedrijfsobligaties) en de uitvoering van een actief stembeleid. Hierbij wordt gekeken naar diverse thema's op het gebied van milieu, de maatschappij en goed ondernemingsbestuur (ESG). Uitgangspunt hierbij zijn de wereldwijd geaccepteerde standaarden zoals de UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) en de UN Global Compact (UNGC).

6.8.1. Engagemntbeleid

2016 stond voor wat betreft engagement in het teken van een aantal belangrijke thema's:

- Klimaatverandering: na het Klimaatakkoord van Parijs (eind 2015) was de dialoog met ondernemingen gericht op de implementatie. Meer dan 100 ondernemingen in de sectoren grondstofwinning, industrie en nutsbedrijven zijn aangesproken op het feit hoe hun bedrijfsmodel en -strategie is ingericht op een transitie naar een koolstofarme economie.
- Arbeidsomstandigheden: met name grote ondernemingen met complexe ketens zijn benaderd over de risico's van schendingen binnen de keten (buiten hun directe controle), die enorme schade kunnen veroorzaken.
- Corporate Governance: diverse Europese landen hebben nieuwe corporate-governancecodes ontwikkeld of voorstellen gedaan voor (vergaande) hervormingen van bestaande codes. Daarnaast zijn in Azië verbeteringen doorgevoerd in standaarden (met name op de beurzen) als gevolg van toenemende concurrentiedruk.

Binnen de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds zijn 372 ondernemingen binnen de aandelenportefeuille aangesproken, wat 133 keer resultaat heeft opgeleverd. Binnen de bedrijfsobligatieportefeuille is met 153 ondernemingen de dialoog gezocht, wat in 67 gevallen tot positieve verandering heeft geleid.

Voorbeelden van dergelijke engagementprojecten die in 2016 zijn gevoerd:

Noemenswaardige projecten

Project: Verbetering toegang tot medicijnen

Gekoppeld aan de tweejaarlijkse Access to Medicine Index (voor de verbetering van de toegang tot de gezondheidszorg in ontwikkelingslanden) zijn 19 farmaceutische ondernemingen aangesproken. Vooral de ondernemingen die in 2014 onderaan stonden, zijn aangespoord om duidelijke werkwijzen in te voeren die al eerder door de voortrekkers waren doorgevoerd. Hierbij is nauw samengewerkt met de Access to Medicine Foundation, die de index samenstelt.

In de gesprekken met de ondernemingen lag de nadruk in het bijzonder op de prijsstelling. Internationale farmaceutische ondernemingen richtten het vizier voorheen hoofdzakelijk op de welgestelde patiënt in de steden, die zelf voor de zorg betaalt. De ondernemingen die de index aanvoeren hebben een rechtvaardiger prijsbeleid geformuleerd, waarin ook rekening wordt gehouden met betaalbaarheid en met het uitgangspunt dat meer patiënten toegang moeten hebben tot zorg.

Project: Arbeidsomstandigheden in de keten; collectieve arbeidsrechten

Erkenning van de rechten van werknemers in de vorm van vrijheid van vereniging en collectieve loononderhandelingen zijn een belangrijke voorwaarde voor de aanpak van de arbeidsproblematiek binnen de toeleveringsketen. In 2016 zijn 26 internationale ondernemingen (o.a. Carrefour en Nestle) en in de detailhandel en kledingsector gevraagd om zich te buigen over de aanpak en implementatie van een effectieve collectieve arbeidsvertegenwoordiging in de toeleveringsketen. Bij vrijwel alle aangesproken ondernemingen (met uitzondering van twee) staan collectieve loononderhandelingen in de leverancierscode; in de meeste gevallen ontbreekt echter een actief programma voor de feitelijke uitvoering. Bij 16 is er wel beleid, maar wordt er niet actief op de implementatie toegezien. De resterende acht ondernemingen hebben niet alleen verplicht beleid op dit onderwerp, maar werken ook actief samen met hun leveranciers aan de implementatie van dat beleid. Wel is er over het algemeen nog ruimte voor verbetering: arbeiders moeten mondiger worden en bekend zijn met hun rechten. Alleen dan zullen collectieve loononderhandelingen effectief zijn.

Beheersing uitstoot in CO₂- intensieve sectoren

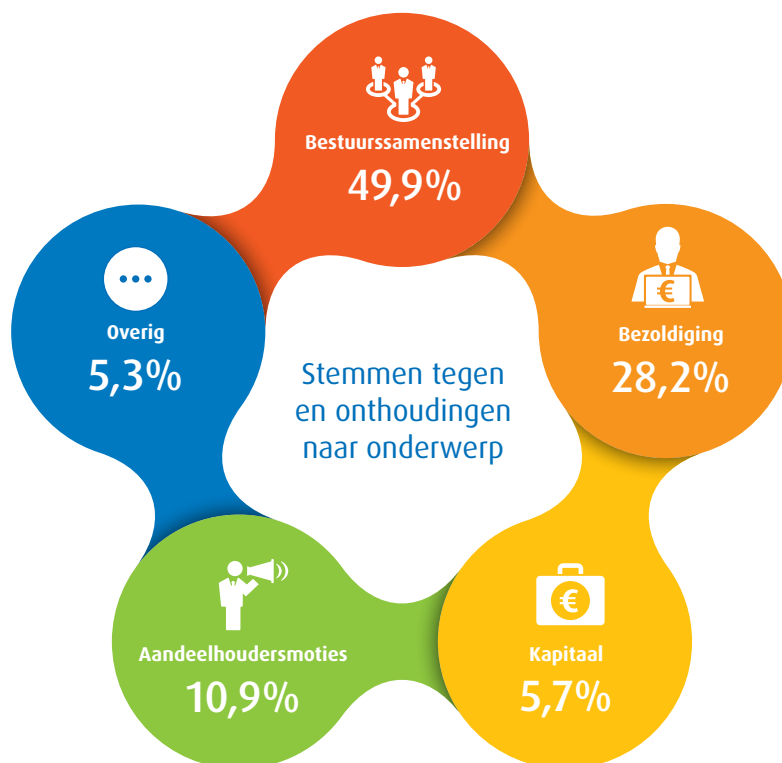
Ondernemingen als Syngenta, Monsanto en Toray Industries in CO₂-intensieve sectoren (industriële ondernemingen, de bouw, de chemische sector) zijn gevraagd om het emissiebeheer in overeenstemming te brengen met het internationale COP21-klimaatverdrag. We willen kunnen inschatten hoe ondernemingen het effect van het klimaatbeleid op de bedrijfsactiviteiten evalueren en hoe dat effect naar broeikasgasreductiedoelstellingen wordt vertaald.

Ondernemingen zijn gevraagd hun eigen klimaatbeleid naast de 'best practice'-standaarden te leggen die voor CO₂-intensieve ondernemingen in kaart zijn gebracht. Uit het engagementproject is gebleken dat ondernemingen in staal, bouwmaterialen en chemie minder ver zijn met het beheersen en in modellen vatten van de blootstelling aan klimaatverandering dan hun tegenspelers in de sectoren energie en mijnbouw. Vooral bij de scenarioplanning en de inzet van mechanismen die energie-efficiëntiestrategieën moeten stimuleren, werden zeer uiteenlopende bedrijfspraktijken geconstateerd. Die varieerden van alleen de regelgeving naleven, tot vooruitblikken op basis van scenariomodellen. Het engagement over emissiebeheer in CO₂-intensieve sectoren zal de komende jaren toenemen, waarbij de lat onder invloed van die toenemende druk hoger komt te liggen

6.8.2 Stembeleid

Een actief stembeleid maakt onlosmakelijk onderdeel uit van de dialoog die met ondernemingen wordt gevoerd. Voorafgaand aan aandeelhoudersvergaderingen wordt proactief met ondernemingen contact gezocht om de verwachtingen te delen en kwesties te adresseren. In het geval van een tegenstem (of bij onthouding) wordt dit veelal na afloop van de aandeelhoudersvergaderingen toegelicht aan de betreffende ondernemingen als dit de dialoog ten goede komt.

In 2016 zijn 14.668 stemmen uitgebracht op 982 aandeelhoudersvergaderingen. In 17,8% van de gevallen is er een tegenstem uitgebracht. Deze tegenstem was met name gericht op de rol, samenstelling en werking van het bestuur.

Het aantal lokale corporate-governancecodes is aan het toenemen (nieuwe Stewardshipcodes in Taiwan en Hongkong zijn geïntroduceerd) en bovendien worden bestaande codes geëvalueerd. Zo is er een bijdrage geleverd ten aanzien van de voorgestelde wijzigingen voor de Nederlandse corporate-governancecode.

Tot slot realiseert het pensioenfonds zich dat het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen zowel nationaal als internationaal in de schijnwerpers staat en volop in beweging is. Zo zijn de Sustainable Development Goals (SDG's) door de Verenigde Naties geïntroduceerd als gemeenschappelijk vocabulair tussen beleggers, ondernemingen en overheden. Deze SDG's kunnen als katalysator voor het engagementproces dienen en de transparantie bij ondernemingen bevorderen. Ook zijn ze bruikbaar om de impact van de engagementinspanningen verder in kaart te brengen.

Ook binnen Nederland zijn er in 2016 diverse initiatieven ontplooid om maatschappelijk verantwoord beleggen binnen de pensioensector verder te ontwikkelen. Zo wordt er op initiatief van minister Ploumen voor een twintigtal sectoren gewerkt aan IMVO-convenanten (o.a. één voor de pensioensector en één voor de verzekeringsbranche): deze moeten de samenwerking tussen bedrijven, overheden, NGO's en stakeholders alsook het maatschappelijk verantwoord beleggen bevorderen. Ook heeft de Pensioenfederatie een servicedocument verantwoord beleggen gepubliceerd met handvatten om het MVB-beleid verder te optimaliseren. Verder heeft DNB onderzoek gedaan naar duurzaam beleggen in de pensioensector en aanbevelingen gedaan om de transparantie (inclusief datakwaliteit), de samenwerking en integratie van duurzaamheid in het risicomanagement te bevorderen. Het pensioenfonds onderschrijft dergelijke initiatieven en werkt waar mogelijk samen, zonder de eigen identiteit te verliezen. Het MVB-beleid wordt dan ook periodiek geëvalueerd, waarna eventuele vervolgstappen gedefinieerd worden om dit verder te optimaliseren.

6.8.3 Uitsluitingen

Het pensioenfonds heeft in punt 14 van de beleggingsovertuigingen opgenomen dat in het kader van duurzaam en maatschappelijk verantwoord beleggen bepaalde sectoren en/of bedrijven uitgesloten kunnen worden. Deze overtuiging is gebaseerd op het besluit marktmissbruik Wft waarin is vastgelegd dat maatregelen genomen moeten worden om te vermijden dat transacties uitgevoerd worden met het oogmerk een financieel instrument te verwerven als dat is uitgegeven door een onderneming die clustermunitie of cruciale onderdelen daarvan produceert, verkoopt of distribueert.

De volgende bedrijven zijn (per eind 2016) uitgesloten:

- Aeroteh S.A.
- China North Industries Corporation
- China Poly Group Corporation
- Hanwha Corporation
- Israel Aerospace Industries Ltd
- Motovilikha Plants JSC
- Orbital ATK Inc
- Poongsan Corporation
- S&T Dynamics Co. Ltd.
- Textron

Binnen de wet –en regelgeving is wel toegestaan om vanuit (index) fondsen een positie te hebben in deze bedrijven door transacties (in door derden beheerde beleggingsinstellingen) gebaseerd op een index die voor minder dan vijf procent bestaat uit deze ondernemingen.

6.8.4 Duurzaamheid vastgoed

Duurzaam vastgoed heeft een zo laag mogelijke milieubelasting en blijft op lange termijn aantrekkelijk voor zowel de eigenaar als de gebruiker. Dat betekent dat het energiezuinig is, gebruik maakt van hernieuwbare energie, een lage CO2 uitstoot heeft, een prettig binnenklimaat heeft en in een veilige en leefbare omgeving ligt. Duurzaam vastgoed is courant en zal op termijn beter verhuurbaar zijn en beter zijn waarde behouden dan vastgoed dat niet duurzaam is. Het beleid richt zich op het verduurzamen van de bestaande vastgoedportefeuille bij onderhoud en renovatie van projecten. Hierbij wordt gestuurd op verbetering van de energielabels. Acquisities worden getoetst op duurzaamheid en moeten aan minimale eisen voldoen. Daarnaast wordt er een dialoog gevoerd met stakeholders die invloed hebben op de duurzaamheid van het vastgoed, zoals vastgoedbeheerders, huurders, dienstverleners en leveranciers.

7 Communicatiebeleid

7.1 Ontwikkelingen

De pensioencommunicatie van Bpf Kappers stond in 2016 vooral in het teken van het managen van verwachtingen met betrekking tot een mogelijke pensioenverlaging in 2017. Eind 2016 bleek deze pensioenverlaging niet nodig. In aansluiting op de nieuwe Wet Pensioencommunicatie waren digitalisering en communicatie via de werkgever in 2016 belangrijke aandachtspunten. In juli werd de startbrief vervangen door het Pensioen 1-2-3. Andere belangrijke ontwikkelingen waarover Bpf Kappers in 2016 communiceerde, waren:

- De noodkreet van Sociale Partners om de regels voor 'jonge pensioenfondsen' aan te passen (januari). Het gesprek met staatssecretaris Klijnsma (april) en de brandbrief van Sociale Partners aan de Tweede kamer met de vraag om duidelijkheid te verstrekken over de regelgeving rond pensioenen (november). Alle berichtgeving hierover werd opgepakt door de pers.
- De verhoging van de pensioenpremie in 2016.
- Het stopzetten van waardeoverdrachten in maart. De beleidsdekkingsgraad daalde onder de 100%.
- Het netto pensioen veranderde in januari en april door de bijdrage voor de Zorgverzekeringswet (ZVW) en loonheffing (januari) en door de verhoging van de tarieven voor de loonheffing (april).
- De vernieuwing van 'Mijn pensioenzaken' in juni 2016.
- De risicohouding van Bpf kappers.
- Het jaarverslag van 2015.
- De checklist 'Wegwijs in pensioen' voor werkgevers en deelnemers.
- De vacature namens gepensioneerden voor het verantwoordingsorgaan.

7.2 Communicatiebeleidsplan en -jaarplan

Minstens zo belangrijk als het uitvoeren van de pensioenregeling is het gevoerde beleid op een begrijpelijke manier uitdragen. Het bestuur wil alle betrokkenen op heldere wijze informeren over het gevoerde beleid, de financiële situatie, pensioenontwikkelingen en de gevolgen hiervan voor het individuele pensioen.

Communicatiebeleidsplan 2015 - 2017

Het bestuur besteedt aandacht aan zorgvuldige en heldere communicatie over het beleid, ontwikkelingen op pensioengebied en de gevolgen voor individuele deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden. De communicatie in 2016 is uitgevoerd volgens het communicatiebeleidsplan 2015-2017.

Communicatiejaarplan 2016

De jaarlijkse doelen worden opgenomen in een communicatiejaarplan. Hierin staat welke specifieke communicatieactiviteiten voor de verschillende doelgroepen zijn gepland en op welke trends en ontwikkelingen het pensioenfonds dat jaar nader ingaat. Het communicatiejaarplan wordt ieder jaar voorbereid door de Bestuurlijke Voorbereidingscommissie Communicatie en definitief goedgekeurd en vastgesteld in het bestuur. In het communicatiejaarplan worden per doelgroep (waaronder (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers) de doelstellingen en de inzet van communicatiemiddelen vastgelegd.

7.3 Speerpunten

Tijdens de vergaderingen van de communicatiecommissie in 2016 werd de stand van zaken van het jaarplan doorgenomen. Het plan is in overleg met en conform de wensen van de commissie uitgevoerd. De visie, kernwaarden en kernboodschap zoals deze zijn geformuleerd in het communicatiebeleidsplan 2015 - 2017 waren uitgangspunt voor de communicatie in 2016. Daarbij lagen specifieke accenten op:

- Meten van communicatie-effecten;
- Blijven digitaliseren, website als centraal communicatiemiddel;
- Open, persoonlijk en laagdrempelig communiceren, ook over de risico's;
- Aanwezigheid en zichtbaarheid in de branche, communicatie via brancheverenigingen en vakbonden;
- Communicatie over de financiële situatie

7.4 Onderzoeken

In 2016 verrichte het pensioenfonds communicatieonderzoek in de vorm van een online klantpanel en veldonderzoek op de FNVMOOIdag. Daarnaast leverde het pensioenfonds gegevens voor een onderzoek van AFM en DNB.

Het onderzoek naar communicatie over Maatschappelijk verantwoord beleggen werd 81 keer afgenomen. Dit was 13,5% van de 600 bezoekers aan de FNVMOOIdag. Het onderwerp werd door veel deelnemers als lastig en ingewikkeld ervaren, maar met een toelichting konden ze de vragen goed beantwoorden. Er is geen opvallend hoge of lage interesse voor het onderwerp Maatschappelijk Verantwoord beleggen. De respondenten die wel geïnteresseerd zijn in het onderwerp en/of die het belangrijk vinden dat het fonds dit doet, staan niet persé positief tegenover de kosten die het fonds hiervoor maakt. De jongere deelnemers waren meer uitgesproken en verdeeld over de thema's die ze belangrijk vinden bij maatschappelijk beleggen. De 35-plussers vonden vaak alles even belangrijk. Alleen het thema 'Salaris van de directie' sprong eruit bij de groep 50-plussers.

Het online klantpanel werd ingezet om het effect en de begrijpelijkheid van communicatie uitingen te testen. De werkgevers- en deelnemerschecklist, de nieuwsbrief en ook de onderzoeksvragen over maatschappelijk verantwoord beleggen werden aan het panel voorgelegd. De aandachts- en verbeterpunten voor de checklists zijn meegenomen in de ontwikkeling hiervan. De reacties op zowel de nieuwsbrief als het onderzoek waren erg beperkt.

Sectorbreed onderzoek 'Financiële opzet en informatie'

Het pensioenfonds leverde in mei 2016 informatie aan bij de AFM voor het sectorbrede onderzoek van de AFM en DNB 'Financiële opzet en informatie'. Deze informatie behelsde:

1. Het meest recente vijfjaarlijks pensioenoverzicht voor gewezen deelnemers.
2. De meest recente startbrief of Pensioen 1-2-3 voor nieuwe deelnemers.
3. De meest recente jaarlijkse informatie voor gepensioneerden.
4. Het meest recente nieuwsbrieven en nieuwsberichten op de website.
5. De bestuursbesluiten over verhogingen en/of verlagingen van de pensioenuitkeringen.
6. De conclusies van het meest recente deelnemersonderzoek naar (de perceptie van) informatie over verhogingen en/of verlagingen van de pensioenuitkeringen.

Op 15 december 2016 ontving het pensioenfonds een brief van AFM en DNB met de sectorbrede uitkomsten en de uitkomsten specifiek voor het pensioenfonds. AFM en DNB beoordelen zowel de informatie over de op de middellange termijn te verwachten indexatie als de boodschap over korting van opgebouwde pensioenen als correct en duidelijk. Het complete onderzoeksrapport is gedeeld en besproken met zowel de communicatiecommissie als het voltallige bestuur.

7.5 Terugblik 2016

Tijdens de vergaderingen van de communicatiecommissie in 2016 werd de stand van zaken van het jaarplan doorgenomen. Het plan is in overleg met en conform de wensen van de commissie uitgevoerd. Hieronder kijken we terug op de uitvoering van de communicatiemiddelen.

Nieuwsbrieven

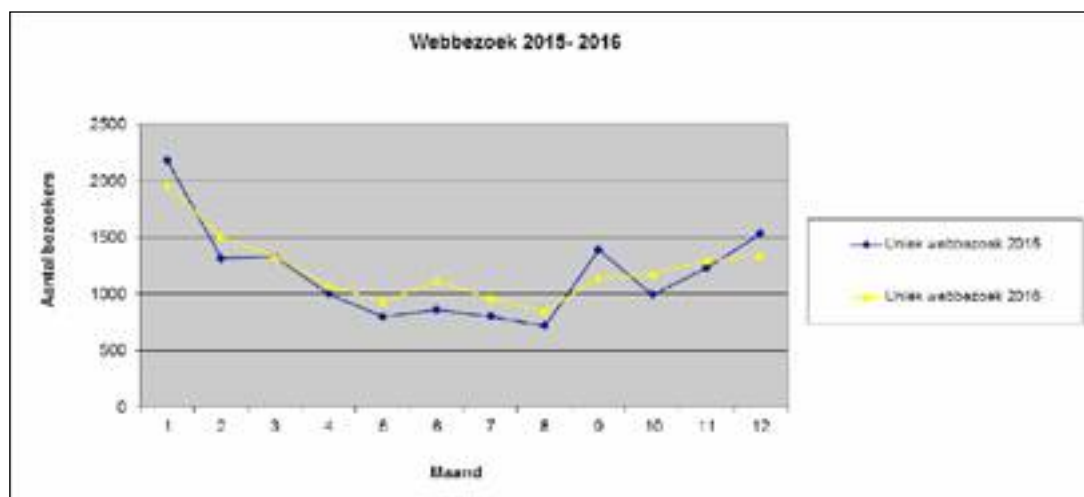
In maart en oktober werden papieren nieuwsbrieven verzonden aan actieve deelnemers en gepensioneerden. In de eerste nieuwsbrief was aandacht voor de noodkreet van sociale partners, samenwonen, risico's lopen, veranderingen in het pensioenreglement, het klantpanel, de winnaar van de fotoshoot, en de voordelen van een pensioenfonds. De tweede nieuwsbrief ging over de grote kans op verlaging van de pensioenen, wijzigingen in het pensioenreglement, de winnares van de fotoshoot, jaarverslag 2015, en aanwezigheid op de FNVMOOIdag.

Digitale nieuwsbrieven

De fysieke nieuwsbrieven werden ook digitaal verzonden aan de mailadressen waarover het pensioenfonds beschikt. Werkgevers ontvingen op 8 maart een e-mail met een link naar de werknemersnieuwsbrief op de website. Op 29 september ontvingen werkgevers een digitale nieuwsbrief met de volgende onderwerpen: Nieuwsbrief werknemers, regel jouw pensioenzaken gemakkelijk online, Pensioen 1-2-3, grote kans op lagere pensioenen in 2017, oproep klantpanel.

Website

Het hele jaar zijn er nieuwsberichten op de website geplaatst. Het websitebezoek is in onderstaande grafiek opgenomen.

Briefkaart e-mailadres

Omdat The Hair Project werd afgelast, is er voor gekozen om in het eerste kwartaal geen kaart te verzenden naar deelnemers om mailadressen te werven (het succes van de actie in 2015 zat vooral in het meeliften op het event). Via de nieuwsbrief en met de win-actie tijdens de FNVMOOIdag en De Nederlandse haarlijn werden wel e-mailadressen verworven. Eind 2016 beschikte het pensioenfonds over circa 600 geverifieerde e-mailadressen van deelnemers en gepensioneerden. De communicatiecommissie heeft besloten om in 2017 opnieuw te overwegen om de kaart te verzenden.

Branche-events

Het pensioenfonds was op De Nederlandse Haarlijn en de FNV MOOI dag aanwezig met een fotobox en een winactie. De aanwezigheid zorgde weer voor veel herkenning en betrokkenheid bij het pensioenfonds en voor aansluiting in de kappersbranche. De stand met de fotobooth 'Wat voor pensioentype ben jij' werd goed bezocht door deelnemers en andere belanghebbenden en zorgde voor waardevolle contactmomenten.

Samenwerking intermediairs

De nieuwsbrieven en het klantpanel werden onder de aandacht gebracht via CNV-Vakmensen en ANKO. Ook is er online via social media en digitale nieuwsbrieven meer samenwerking gezocht. Het fonds was aanwezig op de FNV MOOI dag en stond in de brochure van dit event. Bij de Nederlandse Haarlijn stond het pensioenfonds naast FNV MOOI, CNV Vakmensen en de ANKO.

Social media

Dagelijks monitorde het pensioenfonds of er online en/of via social media relevante informatie over of voor het fonds langs kwam. Ook plaatste het fonds wekelijks berichten op Facebook en Twitter. Dit is geëvalueerd op 7 juli, toen werd besloten hiermee door te gaan. In oktober zijn FNVMOOI, CNV vakmensen en de ANKO gevraagd om hun achterban op social media uit te nodigen voor de pagina's van het pensioenfonds. Dat blijkt niet mogelijk. Wel zijn met FNVMOOI en ANKO ideeën uitgewisseld om het fonds/pensioen via hen meer onder de aandacht te brengen. Zij zullen vaker onze berichten delen en het pensioenfonds is op Facebook aangesloten bij verschillende besloten kappersgroepen.

Inzet klantpanel

Naar aanleiding van de oproepen voor het klantpanel in 2015 en 2016 meldden in totaal 27 deelnemers zich aan. De ANKO plaatste ook een oproep. Hierop kwamen drie aanmeldingen van werkgevers. Het panel werd ingezet voor de checklist en de nieuwsbrief van september. Op de checklist ontvingen we vijf waardevolle reacties. Op de nieuwsbrief, ondanks herinneren, geen reacties. Voor 2017 zal nader bekeken worden hoe het klantpanel beter betrokken kan worden bij de totstandkoming van communicatiemiddelen.

Landelijke campagnes

Op de website en in de nieuwsbrieven besteedden we aandacht aan de Pensioen3daagse, de campagne 'Tijd van je leven' en Mijnpensioenoverzicht.nl.

Communicatie UPO 2016

Op de website en in de digitale nieuwsbrieven werd aandacht besteed aan het Uniform Pensioenoverzicht.

Brochure

De brochure 'Jouw pensioenregeling' is geactualiseerd en via de website te downloaden (www.pensioenkappers.nl/Images/Kappers%20brochure%202014%20website%20v4%20def.pdf). In deze brochure lezen deelnemers en gepensioneerden wat pensioen inhoudt, uit welke onderdelen het bestaat, hoe je pensioen opbouwt en welke situaties hierop van invloed kunnen zijn. Ook wordt uitgelegd hoe 'met pensioen gaan' in zijn werk gaat.

Pensioen 1-2-3

Op 1 juli ging het Pensioen1-2-3 online op de website van het pensioenfonds (www.pensioenkappers.nl/pensioen123/Laag1/Default.aspx). Vanaf dat moment vervangt dit document de startbrief.

7.6 Uniform Pensioenoverzicht (UPO)

Het UPO aan actieve deelnemers is in 2016 voor 1 juli verzonden. In de nieuwsbrieven en op de website is hier aandacht aan besteed. De werknemers waarvan de werkgever geen loongegevens had ingestuurd over 2015 ontvingen een brief van het pensioenfonds dat zij geen UPO ontvangen.

8 Risicobeleid

8.1 Inleiding

Pensioenfondsbesturen moeten voldoen aan alle wet- en regelgeving en controle hebben over alle risico's die zich voordoen. De Pensioenwet verplicht het bestuur tot het treffen van maatregelen voor een integere en beheerste bedrijfsvoering. Deze verplichting gaat verder dan de maatregelen die het bestuur heeft getroffen op het gebied van compliance en de gedragscode die het pensioenfonds heeft. Het gaat om een risicobeleid, waarbij integriteitsrisico's en ook andere risico's in kaart worden gebracht.

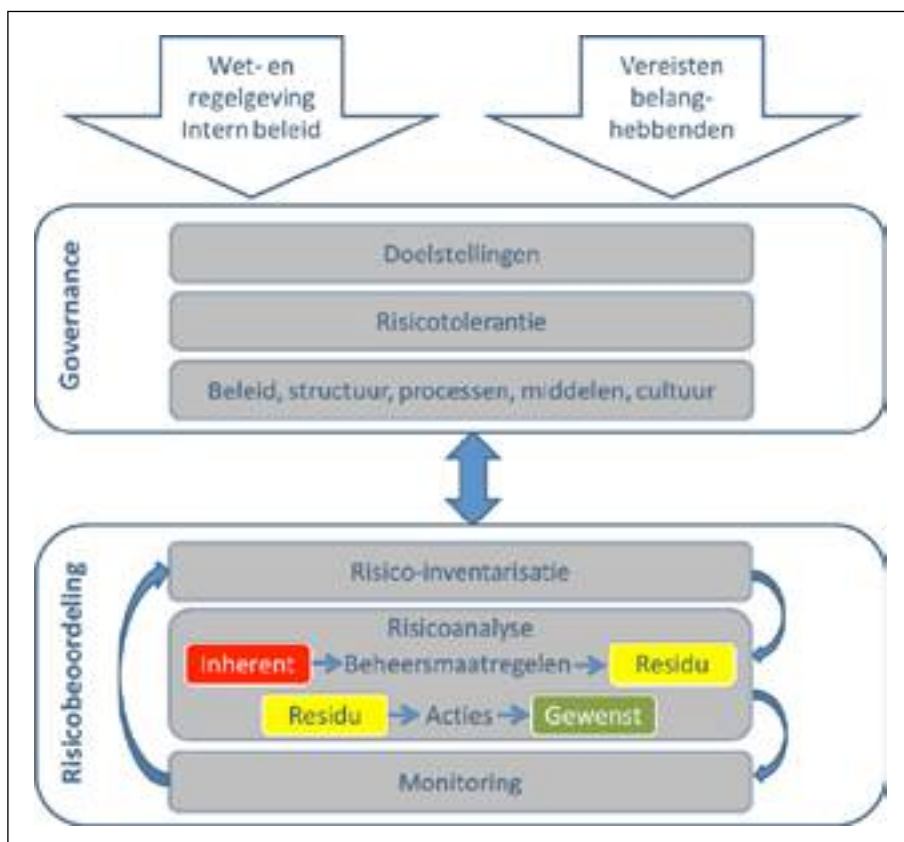
DNB volgt het risicomanagement van fondsen nauwgezet. Voor DNB geldt dat het bestuur van een pensioenfonds uiteindelijk altijd voor alles verantwoordelijk is. Deze verantwoordelijkheid kan het pensioenfonds niet uitbesteden. Daarbij is integraal risicomanagement meer dan een proces alleen. Het omvat ook een continue beoordeling en daar waar nodig bijsturing. Integraal risicomanagement is niet statisch. Het moet worden aangepast aan de veranderende omstandigheden. Dat vraagt van het bestuur van het pensioenfonds risicobewustzijn, gezond verstand, kennis en een voortdurende kritische houding.

DNB werkt met de toezichtmethodiek Focus! Deze aanpak per 2012 is gebaseerd op de lessen van de kredietcrisis en bouwt voort op de bestaande methodiek FIRM (Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode) met een beschrijving van tien risicocategorieën. Hierbij gaat het niet alleen om de 'harde' risico's, maar ook om hoe een bestuur in meer culturele zin omgaat met de risico's die behoren bij het besturen van het pensioenfonds.

8.2 Risicoparagraaf

Het bestuur is verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het fonds, volgend vanuit de missie, visie en/of strategie van het fonds. Het bestuur bepaalt de koers van het fonds en weegt de factoren af die de koers positief of negatief beïnvloeden. Het bestuur wordt bij het streven om de doelstellingen van het fonds te bereiken, met onzekerheden geconfronteerd. Voor het bestuur is het van belang om vast te stellen welke mate van onzekerheid als acceptabel wordt beschouwd (de risicotolerantie). Integraal risicomanagement stelt het bestuur in staat om op een efficiënte en effectieve wijze om te gaan met onzekerheid en de hieraan verbonden risico's en kansen en het beleid, de structuur, de processen en middelen en de cultuur daarop af te stemmen.

Het pensioenfonds hanteert een integrale risicomanagementaanpak, uitgaande van onderstaande principes.

Het bestuur heeft de mogelijke risico's van het fonds in kaart gebracht en bepaald hoe het bestuur met deze risico's om wil gaan. Op basis van een actueel en volledig beeld van alle relevante risico's kan het bestuur gepaste beheersmaatregelen nemen en is het bestuur in control.

Voor de beheersing van de risico's die betrekking hebben op de uitvoering van de pensioenregeling en de werkzaamheden van het fonds, is aansluiting gezocht bij de toe zichtkaders van DNB.

FIRM onderscheidt de volgende hoofdrisicocategorieën:

- Matching-/renterisico;
- Marktrisico;
- Kredietrisico;
- Verzekeringstechnisch risico;
- Omgevingsrisico;
- Operationeel risico;
- Uitbestedingsrisico;
- IT-risico;
- Integriteitrisico;
- Juridisch risico.

De eerste vier categorieën zijn financieel van aard, de overige zijn niet -financieel. De hoofdcategorieën zijn verder onder te verdelen naar deelrisico's.

Risico's worden kwalitatief (aan de hand van vooraf vastgestelde referentieschalen) beoordeeld op basis van de waarschijnlijkheid van het optreden van het risico en de impact daarvan op het behalen van de doelstellingen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het inherent risico, het residu risico en het gewenste risico.

Het inherent risico is het risico zonder rekening te houden met eventuele beheersmaatregelen die het bestuur treft om de waarschijnlijkheid en/of impact te beperken. Het inherent risico is afhankelijk van de context waarbinnen het fonds opereert en de doelstellingen.

Ten aanzien van het inherent risico zijn vanuit de risicotolerantie van het fonds vier mogelijke reacties:

- het risico accepteren;
- het risico reduceren door het nemen van aanvullende beheersmaatregelen;
- het risico vermijden door de activiteiten die geraakt worden door het risico te staken;
- het risico overdragen door de activiteiten die door het risico geraakt worden (deels) uit te besteden.

Het residu risico is het risico dat overblijft nadat is gereageerd op de inherente risico's. Indien het residu risico vanuit de risicotolerantie (nog) niet acceptabel is, worden aanvullende acties gedefinieerd om tot de gewenste risicosituatie te komen.

Risico-inschattingen, beheersmaatregelen en acties kunnen wijzigen naar aanleiding van interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Integraal risicomangement is daardoor een continu proces van inrichten, uitvoeren, rapporteren en bijsturen. Het bestuur maakt hierbij gebruik van een jaarplan Integraal RisicoManagement (hierna: IRM). Startpunt van het jaarplan is de jaarlijkse evaluatie van de bestaande risicoanalyses. Tijdens deze evaluatie komen de aandachtspunten naar voren, die onderdeel uit (moeten) maken van het jaarplan.

De aandachtspunten kunnen ontleend zijn aan:

- de dan geldende status van de risicoanalyses;
- actuele ontwikkelingen binnen of buiten het pensioenfonds;
- een noodzakelijke periodieke herijking van een (hoofd)risico;
- onderzoeken van binnen of buiten het pensioenfonds.

De eindverantwoordelijkheid voor de inrichting, aanpassing en bijsturing van de verschillende risico's ligt bij het bestuur.

De bestaande bestuurscommissies hebben een voorbereidende rol op een aantal specifiek aan de betreffende commissie toegewezen risicogebieden. De gedachtegang hierachter is dat risico's het best beoordeeld kunnen worden door de bestuurscommissies, waarvan de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden het dichtst liggen tegen de betreffende risicocategorieën.

De bestuurlijke voorbereidingscommissie risicomangement (hierna: BVRM) is verantwoordelijk gemaakt voor de bewaking van het integrale risicomangement van het pensioenfonds, die hierover rapporteert aan het bestuur. De BVRM bewaakt onder andere de opvolging van acties en de voortgang van de in het jaarplan benoemde activiteiten.

Processen en middelen, die worden gebruikt binnen het risicomanagementproces, kunnen gedelegeerd worden aan diverse externe partijen. Deze partijen rapporteren daarover aan de diverse bestuurscommissies of rechtstreeks aan het bestuur. Ondanks dat bepaalde activiteiten zijn gedelegeerd of uitbesteed, blijft het bestuur van het pensioenfonds verantwoordelijk voor de beheersmaatregelen met betrekking tot de risico's die samenhangen met de uitvoering door deze partijen.

8.3 Risicobeheersing

Voor de inschatting van een risico hanteert het fonds een vier-puntschaal ten aanzien van de kans en de impact van het betreffende risico: hoog, aanzienlijk, beperkt of laag.

Matching-/renterisico

Het risico als gevolg van het niet gematcht zijn van activa en passiva (inclusief off-balanceposten) dan wel inkomsten en uitgaven in termen van rentevoet, rentetypische looptijden, basisvaluta, liquiditeit typische looptijden en gevoeligheid voor ontwikkelingen in prijspeil.

Dit risico is nader onderverdeeld in rente-, valuta-, liquiditeit- en inflatierisico.

Het inherent risico wordt door het bestuur als hoog/aanzienlijk (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot matching-/renterisico is hoog/beperkt (kans/impact). De tolerantie 'hoog' ten aanzien van de kans wordt ingegeven door het feit dat het risico in hoge mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist. De tolerantie 'beperkt' ten aanzien van de impact weerspiegelt de beperkte vrijheid tot het nemen van risico's op onderdelen onder de veronderstelling dat het nemen van deze risico's dan wel het niet verder reduceren van deze risico's een positieve bijdrage levert aan de solvabiliteit van het fonds.

Beheersmaatregelen zien met name op het reduceren van de impact van het risico.

Het fonds kiest bewust om een gedeelte van het renterisico niet af te dekken om herstelcapaciteit te behouden. Het fonds heeft een dynamisch renteafdeckingsbeleid.

Het grootste gedeelte van de beleggingsportefeuille bestaat uit in euro's genoteerde waarden. Daarom heeft het fonds het valutarisico niet afgedekt.

De beleggingsportefeuille is zo opgezet dat de portefeuille naar verwachting aan de liquiditeitsbehoefte van het fonds kan voldoen. Daarom is bijvoorbeeld een groot deel van de portefeuille belegd in effecten die worden verhandeld op openbare, gereguleerde markten. Ook zijn eisen gesteld aan de minimale marktkapitalisatie van effecten. Daarnaast is de uitkeringenstroom van het fonds kleiner dan de premiestroom.

Het inflatierisico wordt voor een klein deel afgedekt door middel van het beleggen in producten die een natuurlijke inflatiebescherming in zich herbergen. Het inflatierisico ligt voor een belangrijk deel bij de aangesloten werkgevers (ten behoeve van hun deelnemers) en bij pensioengerechtigden en gewezen deelnemers via het toeslagbeleid van het fonds. Het fonds houdt voortdurend in de gaten of er ontwikkelingen zijn die zouden kunnen leiden tot wijzigingen in de mate van afdekking van deze risico's.

Het bestuur laat zich over het al dan niet afdekken van de risico's periodiek informeren door de fiduciair manager.

In het jaarplan IRM voor 2016 heeft het bestuur opgenomen dat zij de beheersmaatregelen voor het matching-/renterisico zal herzien. Na implementatie van het nieuwe FTK heeft het bestuur besloten om de beheersmaatregelen die toezien op de vaststelling van de doorsneepremie en op de vaststelling en toetsing van de flexibiliserings- en afkoopfactoren te wijzigen. Daarnaast het bestuur besloten om de beheersmaatregel de toeziet op de jaarlijkse toeslagverlening te wijzigen.

In 2017 verwacht het bestuur geen specifieke acties op het gebied van matching-/renterisico.

Marktrisico

Het risico als gevolg van het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten binnen een (handels-)portefeuille.

Dit risico is nader onderverdeeld in prijsvolatiliteit, marktliquiditeit en concentratie en correlatie.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/aanzienlijk (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot marktrisico is aanzienlijk/beperkt (kans/impact). De tolerantie "aanzienlijk" ten aanzien van de kans wordt ingegeven door het feit dat het risico in aanzienlijke mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist. De tolerantie "beperkt" ten aanzien van de impact weerspiegelt de beperkte vrijheid tot het nemen van risico's op onderdelen onder de veronderstelling dat het nemen van deze risico's dan wel het niet verder reduceren van deze risico's een positieve bijdrage levert aan de solvabiliteit van het fonds.

Beheersmaatregelen zien met name op het reduceren van de impact van het risico.

Het fonds kiest voor spreiding in de beleggingsportefeuille qua risicoprofiel van de achterliggende beleggingen in relatie tot de verplichtingen van het fonds. Beleggen in risicovollere producten wordt bewust gedaan in de veronderstelling dat daar een hoger rendement tegenover staat. De strategische mix volgt uit een ALM-studie. De nadere tactische invulling vindt plaats in het jaarlijkse beleggingsplan, dat vervolgens gedurende het jaar continu wordt gemonitord. Maandelijks wordt aandacht besteed aan rendementen, mutaties, liquiditeit en bandbreedtes.

In 2017 verwacht het bestuur geen specifieke acties op het gebied van het marktrisico.

Kredietrisico

Het risico dat een tegenpartij contractuele of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder verstrekte kredieten, leningen, vorderingen en ontvangen garanties) niet nakomt al dan niet als gevolg van het aan restricties onderhevig zijn van buitenlandse beleggingsinstellingen.

Dit risico is nader onderverdeeld in default probability, concentratie en correlatie en loss given default.

Het inherent risico wordt door het bestuur als beperkt/aanzienlijk ingeschat (kans/impact). De overall risicotolerantie met betrekking tot kredietrisico is beperkt/beperkt (kans/impact). De tolerantie 'beperkt' ten aanzien van de kans en impact wordt ingegeven door het feit dat risico in beperkte mate afhankelijk is van externe niet door het fonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist.

Beheersmaatregelen zien met name op het reduceren van de impact van het risico.

Het fonds let scherp op kredietwaardigheid en liquiditeit. Belangrijke aandachtspunten betreffen hierbij de door het fonds gehanteerde derivatenconstructies in het kader van de afdekking van het renterisico. Het fonds kent een gespreide portefeuille met kwaliteitsseisen aan obligaties, credits, swaps (onder andere onderpand) en hypotheekleningen (onder andere onderpand en NHG). Het fonds voert een terughoudend beleid ten aanzien van securities lending. Dit houdt in dat securities lending niet actief wordt opgezocht, maar in voorkomende gevallen een bijproduct kan zijn van de gekozen beleggingsoplossingen.

In 2017 verwacht het bestuur geen specifieke acties op het gebied van het kredietrisico.

Verzekeringstechnisch risico

Het risico dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen bij de ontwikkeling en premiestelling van de pensioenregeling.

Dit risico is nader onderverdeeld in sterfte- en arbeidsongeschiktheidsrisico.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/aanzienlijk (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot verzekeringstechnisch risico is beperkt/beperkt (kans/impact). De tolerantie 'beperkt' ten aanzien van de kans en impact wordt ingegeven door het feit dat het risico in beperkte mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist.

Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het fonds schenkt jaarlijks aandacht aan het resultaat op sterfte en arbeidsongeschiktheid. Grondslagen worden geactualiseerd en waar nodig aangepast.

Het bestuur heeft in 2016 de ervaringssterfte opnieuw laten toetsen. Het bestuur heeft naar aanleiding van de toetsing, besloten om de nieuwe ervaringssterfte gebaseerd op de AG2016 met ingang van 30 november 2016 toe te passen voor het bepalen van de technische voorziening en het bepalen van de premie.

In 2017 verwacht het bestuur geen specifieke acties met betrekking tot het verzekeringstechnisch risico, anders dan de jaarlijkse toetsingen van de actuariële grondslagen.

Omgevingsrisico

Het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.

Dit risico is nader onderverdeeld in concurrentie, afhankelijkheid en reputatie.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/beperkt (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot omgevingsrisico is beperkt/laag (kans/impact). De tolerantie 'beperkt' ten aanzien van de kans wordt ingegeven door het feit dat het risico in beperkte mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist.

Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het fonds volgt ontwikkelingen in de nabije omgeving van het fonds op de voet. Dit betreft met name ontwikkelingen bij aangesloten werkgevers, media-aandacht voor pensioen in algemene zin en media-aandacht voor het fonds in het bijzonder. Communicatie en engagement zijn belangrijke instrumenten voor het fonds in de beheersing van het omgevingsrisico. Het fonds beschikt over een informatieprotocol, waarin onder andere is opgenomen dat tweemaal per jaar overleg met sociale partners plaatsvindt. Belanghebbenden worden actief door het fonds geïnformeerd.

In het jaarplan IRM voor 2016 is vastgelegd dat in 2016 de toekomstbestendigheid van de pensioenregeling in kaart wordt gebracht. In 2016 is de discussie over de toekomst van de pensioenregeling tussen het bestuur en de sociale partners voortgezet. Deze discussie heeft nog niet geleid tot een concreet toekomstperspectief.

In hoofdstuk 7 is opgenomen welke communicatie in 2016 heeft plaatsgevonden en hoe het pensioenfonds de implementatie van de Wet Pensioencommunicatie heeft vormgegeven.

In 2016 heeft het bestuur het herijken van het maatschappelijk verantwoord beleggen besproken. Het bestuur heeft een onderzoek laten uitvoeren onder een groep deelnemers om de wensen en meningen over maatschappelijk verantwoord beleggen van deze deelnemers te peilen. In het jaarplan IRM voor 2017 is opgenomen dat de BVVB in 2017 extra aandacht geeft aan het maatschappelijk verantwoord beleggen. Centraal staan de (mogelijke) aanscherping van het uitsluitingsbeleid en de keuze voor één of twee speerpunten. Ook de herijking van de Investment Beliefs worden hierbij betrokken.

Operationeel risico

Het risico samenhangend met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering. Dit risico is nader onderverdeeld in (pre)acceptatie/transactie, informatie, kosten, personeel en fraudegevoeligheid.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/aanzienlijk (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot operationeel risico is laag/beperkt (kans/impact). De tolerantie 'beperkt' ten aanzien van de impact wordt ingegeven door het feit dat het risico in beperkte mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist.

Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico. Het bestuur stelt hoge kwaliteitseisen en op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts van zowel het pensioenfonds als de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn. De belangrijkste onderdelen van operationeel risico, die de bestuursorganen betreffen zijn informatie (ter ondersteuning van adequate managementbeslissingen), kosten en geschiktheid (kennis, ervaring, competenties en gedrag). De kwaliteitseisen met betrekking tot de organisaties, waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed, vallen onder uitbestedingsrisico.

Begin 2017 heeft de zelfevaluatie van het bestuur onder leiding van een externe deskundige plaatsgevonden. Begin 2017 heeft de update van het geschiktheidsplan en het opleidingsplan plaatsgevonden. Tevens heeft het bestuur de klokkenluiders- en incidentenregeling aangepast.

De gesprekken met de pensioenuitvoerder over de modernisering van het administratieplatform zijn in 2016 niet hervat. Door de pensioenuitvoerder is in 2016 meegedeeld dat zij (nieuwe) investeringen in de modernisering voorlopig zou uitstellen. Eind 2016 heeft de pensioenuitvoerder het bestuur meegedeeld de dienstverlening aan pensioenfondsen per 1 januari 2018 beëindigd wordt.

Uitbestedingsrisico

Het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbesteede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel wordt geschaad.

Dit risico is per externe uitvoerder nader onderverdeeld in continuïteit, integriteit, kwaliteit en IT.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/aanzienlijk ingeschat (kans/impact). De overall risicotolerantie met betrekking tot uitbestedingsrisico is laag/beperkt (kans/impact). De tolerantie 'beperkt' ten aanzien van de impact wordt ingegeven

door het feit dat het risico in beperkte mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist.

Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het uitbestedingsrisico vormt een zeer belangrijk aandachtsgebied voor het fonds. Zowel het pensioenbeheer als het vermogensbeheer is uitbesteed. Dit risico vormt als het ware de keerzijde van met name het operationeel risico, het IT-risico en het integriteitsrisico van het fonds. Het fonds beheerst operationele risico's zoveel mogelijk door eisen te stellen aan zijn dienstverleners.

Daarbij kan worden gedacht aan regels aangaande de continuïteit, integriteit en kwaliteit van de door de externe dienstverleners te leveren werkzaamheden en van de bij deze dienstverleners werkzame personen. IT-risico vormt hiervan een belangrijk onderdeel. Het fonds laat zich regelmatig informeren over de wijze waarop de externe uitvoerders deze risico's beheersen. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van diverse maand-, kwartaal- en/of jaarrapportages van de externe uitvoerders.

Het bestuur heeft in 2016 een specifiek IT-risicobeleid opgesteld. Naast de IT-risico's zijn ook de beleidsuitgangspunten en de organisatie en uitvoering van het IT-beleid van het pensioenfonds vastgelegd. In 2016 heeft de BVRM het IT-risico bij de partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed integraal besproken. Hierbij is de mate van risicobeheersing beoordeeld vanuit de voor het fonds relevante scenario's. Waar nodig zijn aanvullende acties geformuleerd.

In 2016 heeft het bestuur de dienstverleningsovereenkomst met de vermogensbeheerder / fiduciair manager BMO gedeeltelijk herzien. BMO is vanaf 1 juli 2016 ook de fiduciair voor de vastgoed- en hypotheekportefeuille van het pensioenfonds. Daarnaast heeft de BVVB de dienstverlening van de beheerder van het vastgoed SARE&F B.V. en van de custodian KAS BANK N.V. geëvalueerd.

In 2017 staat, als gevolg van de beëindiging van de dienstverlening van de pensioenuitvoerder, het uitbestedingsrisico pensioenbeheer, zowel ten aanzien van de borging van de bestaande dienstverlening als ten aanzien van de te stellen eisen aan een nieuwe uitvoerder en de borging van de transitie naar de een nieuwe uitvoerder, centraal. Deze activiteit is opgenomen in het jaarplan IRM voor 2017.

IT-risico

Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continue of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT.

De IT-risico's van het fonds zitten met name bij de externe uitvoerders en deze zijn onderdeel gemaakt van het uitbestedingsrisico middels het deelrisico IT.

Het IT risico aangaande het bestuur / de bestuursorganen is nader onderverdeeld in beveiliging en beheersbaarheid en continuïteit.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/laag (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot uitbestedingsrisico is beperkt/laag (kans/impact). De tolerantie 'beperkt' ten aanzien van de kans wordt ingegeven door het feit dat het risico in beperkte mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het fonds vereist.

Beheersmaatregelen zien met name op het reduceren van de impact van het risico.

Bestuur(sorgaan)leden worden geattendeerd op de IT-risico's rondom de hard- en software die zij in het kader van hun functieoefening gebruiken. Zij zijn verplicht om de noodzakelijke maatregelen te treffen aangaande de beveiliging, beheersbaarheid en continuïteit van deze hard- en software.

In 2016 heeft de BVRM het IT-risico van het bestuur en de bestuursorganen integraal besproken. Hierbij is de mate van risicobeheersing beoordeeld vanuit de voor het fonds relevante scenario's. Aanvullende acties zijn het bevorderen van het bewustzijn over beveiligings- en continuïteitsrisico's.

In 2017 zal de BVRM een specialist op het gebied van IT-beveiligingsrisico's uitnodigen om een presentatie te geven aan het bestuur. Dit om de bewustwording van de risico's die het bestuur loopt, te vergroten. In 2017 wordt IT-deskundigheid opgenomen in de profielschets van het bestuur en in het geschiktheidsplan.

Integriteitsrisico

Het risico dat de integriteit van het pensioenfonds wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van het pensioenfonds in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door het pensioenfonds opgestelde normen.

Dit risico is nader onderverdeeld in benadeling derden/voorwetenschap, witwassen/terrorismedinanciering en onoorbaar handelen, fiscale fraude, corruptie, interne fraude en externe fraude.

Het inherent risico wordt door het bestuur als beperkt/beperkt (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot integriteitsrisico is laag/laag (kans/impact).

Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Integere handelen is binnen het fonds verankerd in de totale compliancestructuur. Alle betrokkenen bij het fonds, zowel intern als extern, worden geacht te voldoen aan het geheel van interne en externe wet- en regelgeving, dat op het fonds van toepassing is. Het fonds beschikt onder andere over een gedragscode en een klokkenluiders- en incidentenregeling, hanteert het 4-ogenprincipe en heeft een compliance-officer aangesteld die de naleving bewaakt en een compliance-register bijhoudt dat elke bestuursvergadering wordt besproken. Tijdens de benoemingsprocedures wordt expliciet aandacht geschonken aan integriteitsaspecten. Met uitbestedingspartners zijn afspraken gemaakt over afhandeling van "hits" in het kader van sanctiewetgeving. Het bestuur evalueert ieder jaar het functioneren van het bestuur als geheel en dat van de individuele bestuursleden.

In 2016 zijn alle nog ontbrekende compliance documenten bij de uitbestede partijen opgevraagd en door de BVRM beoordeeld.

In 2016 hebben de voorzitters het integriteitsrisico integraal besproken. Hierbij zijn vier deelrisico's (fiscale fraude, corruptie, interne fraude en externe fraude) toegevoegd aan de reeds bestaande (benadeling derden / voorwetenschap, witwassen / terrorismefinanciering en onoorbaar handelen). Met betrekking tot externe fraude zijn voor 2017 aanvullende acties geformuleerd, waaronder het opvragen van de beheersmaatregelen die de pensioenuitvoerder heeft getroffen rondom het creditmanagement.

Juridisch risico

Het risico samenhangend met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie van het fonds, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Dit risico is nader onderverdeeld in wet- en regelgeving, naleving, aansprakelijkheid en afdwingbaarheid contracten.

Het inherent risico wordt door het bestuur als beperkt/aanzienlijk (kans/impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot juridisch risico is laag/laag (kans/impact).

Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het fonds maakt bij de opstelling van alle voor het fonds relevante juridische documenten gebruik van de diensten van daarin gespecialiseerde partijen. Het fonds volgt de ontwikkelingen rondom wet- en regelgeving op de voet en past waar nodig het beleid en de bijbehorende fondsdocumenten aan.

In het jaarplan IRM voor 2016 heeft het bestuur opgenomen dat het de beheersmaatregelen voor het juridisch risico zal herzien. Na implementatie van het nieuwe FTK heeft het bestuur besloten om de beheersmaatregelen die toezien op de naleving van wet- en regelgeving ten aanzien van het minimum vereist eigen vermogen, onderdekking, herstelplan en verantwoord beleggen te wijzigen.

In 2016 is het financieel crisisplan en het herstelplan geactualiseerd.

In 2017 heeft het pensioenfonds het herstelplan ingediend bij DNB.

8.4 Jaarplan IRM 2017

Het pensioenfonds beschikt over een beleidsplan IRM, waarin het risicomanagementbeleid is vastgelegd. Om nadere invulling te geven aan het beleid wordt jaarlijks een jaarplan IRM opgesteld, met de belangrijkste aandachtspunten op het gebied van IRM voor het daaropvolgende boekjaar. Dit jaarplan geeft weer hoe het pensioenfonds het beleid op het gebied van integraal risicomanagement in een jaar nader inhoud geeft. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar jaarlijks terugkerende activiteiten en thema's.

De belangrijkste onderwerpen voor 2017 zijn:

- Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). Het uitsluitingsbeleid wordt aangescherpt en er worden (1 of 2) speerpunten gekozen voor MVB. De investment beliefs zullen hierop worden aangepast. Vervolgens zal op basis van het nieuwe MVB de portefeuille worden aangepast.
- Uitbestedingsrisico. Syntrus Achmea Pensioenbeheer heeft eind 2016 bekend gemaakt de werkzaamheden voor bedrijfstakpensioenfondsen te beëindigen. Dientengevolge staat het uitbestedingsrisico pensioenbeheer in 2017 centraal, zowel ten aanzien van de borging van de bestaande dienstverlening als ten aanzien van de te stellen eisen aan een mogelijke nieuwe uitvoerder en de borging van de transitie naar de nieuwe uitvoerder.

Mochten er vanuit DNB of AFM thema's bekend worden die impact hebben op het IRM-beleid van het pensioenfonds, dan zullen deze ook worden opgepakt als onderdeel van het jaarplan IRM 2017

9 Personalia

Bestuur

Het bestuur is op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

Leden	Benoemingsdatum	Benoemd tot	Organisatie
Namens werkgevers			
Mevrouw K. Boekhorst	27 september 2012	27 september 2018	ANKO
De heer C.Th. de Wuffel	26 maart 2013	26 maart 2019	ANKO
Namens werknemers			
De heer R.A.J. Lahoye	3 mei 2012	3 mei 2018	CNV Vakmensen
De heer E.P. de Vries	15 december 2016	15 december 2022	FNV Mooi
Namens pensioengerechtigden			
De heer G.E. van de Kuilen	24 juli 2014	24 juli 2020	
Onafhankelijk deskundige			
De heer G.L. Sirks	11 juli 2013	11 juli 2019	

De heer A.A.M. Steijaert is per 1 oktober 2016 afgetreden. Op 15 december 2016 is de heer E.P. de Vries benoemd als zijn opvolger.

Compliance officer

Het bestuur voert zelf zijn compliance werkzaamheden uit. De leidinghebbend voorzitter fungeert als compliance officer. In 2016 was dat de heer C.Th. de Wuffel. In 2017 is dat de heer R.A.J. Lahoye.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan is op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

Leden	Benoemd tot	Organisatie	Afgevaardigd namens
De heer C.B. de Groot	1 juli 2018	ANKO	werkgevers
Vacature		CNV Vakmensen / FNV Mooi	pensioengerechtigden
De heer R.L. van Uden	1 juli 2018	CNV Vakmensen / FNV Mooi	deelnemers

De heer R. Vixseboxe is per 1 oktober 2016 teruggetreden als lid van het verantwoordingsorgaan. CNV Vakmensen en FNV Mooi hebben op 19 mei 2017 de heer J. Kerstens benoemd als zijn opvolger.

Raad van Toezicht

De raad van toezicht is op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

Leden	Benoemd tot
Mevrouw I. van Duijn - Pennenburg	1 juli 2018
De heer C.J. den Blanken	1 juli 2018
De heer P. van Gameren	1 oktober 2018

Geschillencommissie

De geschillencommissie is op 31 december 2016 als volgt samengesteld:

Leden	Benoemd tot
De heer A. Th. M. van Hulst	31 december 2019
De heer D.A.J. Kamp	31 december 2019
De heer N. Ruiter	31 december 2019
De heer A.W. van Vliet	31 december 2019

In 2016 namen de heren Broos en Van den Beucken afscheid van de geschillencommissie. De overige vier leden zijn voor een tweede termijn van 4 jaar benoemd. De heer Van Hulst is hierbij als voorzitter benoemd.

Uitbestede partijen

In paragraaf 3.8 zijn de partijen opgenomen waaraan taken zijn uitbesteed en in paragraaf 3.9 zijn de controlerende, ondersteunende en adviserende partijen opgenomen.

10 Pensioenregeling, statuten, reglementen

10.1 Inleiding

Doelstelling van het pensioenfonds is het verlenen van pensioenen aan deelnemers, gewezen deelnemers en hun nabestaanden met inachtneming van de statuten en reglementen. In dit hoofdstuk worden de kenmerken van de pensioenregeling, de volumeveranderingen en de wijzigingen in de statuten en reglementen besproken.

10.2 De kenmerken van de pensioenregeling

Pensioensysteem

Het pensioensysteem is een middelloonregeling.

Toetredingsleeftijd

Een werknemer die in dienst is bij een werkgever die is aangesloten bij het pensioenfonds, neemt verplicht deel aan de pensioenregeling. De deelname gaat in op de eerste dag van de maand waarin de werknemer 21 jaar wordt.

Pensioenrichtleeftijd

De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is het bruto jaarsalaris met een maximum van € 52.763 (2016).

Opbouwpercentage ouderdomspensioen

In 2016 wordt 0,81% van het bruto salaris opgebouwd aan ouderdomspensioen.

Partnerpensioen

In 2016 bedraagt het jaarlijks partnerpensioen voor elk opbouwjaar 0,567% van de pensioengrondslag.

Wezenpensioen

Het halfwezenpensioen bedraagt 20% van het te behalen partnerpensioen en wordt uitgekeerd tot 18 jaar of tot 27 jaar voor studerende kinderen. Als beide ouders zijn overleden, wordt het wezenpensioen verdubbeld.

Premie

De premie bedraagt in 2016 8,3% van het bruto salaris, waarvan 0,2% voor de VPL-overgangsregeling.

Toeslagenbeleid

Het bestuur besluit jaarlijks of en in hoeverre de ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioenaanspraken verhoogd worden door het verlenen van een toeslag. Toeslagen zijn altijd voorwaardelijk.

Premievrijstelling

Als een deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, voorziet het reglement in een premievrije opbouw. Voor de voortzetting van de pensioenopbouw is over dit inkomensgedeelte geen bijdrage verschuldigd.

10.3 Volumeveranderingen pensioenregeling

Pensioenuitkeringen

De hoogte van het jaarlijks ouderdomspensioen was gemiddeld € 1.388 (2015: € 1.470), van het nabestaandenpensioen € 1.531 (2015: € 1.462), van het wezenpensioen € 568 (2015: € 527). De bedragen zijn afhankelijk van de in de bedrijfstak doorgebrachte diensttijd en de hoogte van het salaris.

Afkoop van het pensioen

Bij kleine pensioenen bestaat bij ingang van het pensioen de mogelijkheid tot afkoop van het pensioen. De afkoopgrens was in 2016 € 465,94 (2015: € 462,88). In 2016 werd in 64 gevallen afgekocht (2015: 156). Dit aantal heeft betrekking op ouderdomspensioen, (bijzonder) nabestaandenpensioen en afkoop aanspraken slapers (gewezen deelnemers).

Individuele waardeoverdracht

Het pensioenfonds werkt mee aan individuele waardeoverdracht bij wisseling van dienstverband. Het doel hiervan is de bestrijding van pensioenbreuk alsook het voorkomen van versnippering van pensioenaanspraken. In 2016 was er sprake van 1 (2015: 10) inkomende en 11 (2015: 66) uitgaande waardeoverdrachten.

Pensioenopbouw tijdens arbeidsongeschiktheid

Voor deelnemers die arbeidsongeschikt zijn geworden, wordt de pensioenopbouw vanaf de eerste WAO- c.q. WIA-dag zonder verdere premiebetaling voortgezet. Deze voortzetting is afhankelijk van het percentage van arbeidsongeschiktheid volledig of gedeeltelijk. Uitgangspunt is het laatst bekende brutosalaris. Deze regeling had in 2016 op 416 deelnemers betrekking (2015: 395).

10.4 Mutatieoverzicht pensioenregeling

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Arbeidsongeschikte deelnemers	Gepensioneerden	Gepensioneerden zonder uitkering	Totaal
Stand per 1 januari 2016	21031	40359	395	2154	826	64765
Van gewezen dln naar dln	917	-917	0	0	0	0
Van dln naar gewezen dln	-2578	2578	0	0	0	0
Arbeidsongeschiktheid	-34	-2	36	0	0	0
Revalidering	3	10	-13	0	0	0
Pensionering	-26	-140	-3	129	40	0
Toetreding	2103	538	0	323	2	2966
Overlijden	-8	-49	-1	-47	-5	-110
Waardeoverdracht	0	-9	0	0	0	-9
Afkoop emigratie / klein pensioen	-7	-985	0	-282	-11	-1285
Beëindiging tijdelijke uitkering	0	0	0	-3	0	-3
Overige oorzaken	41	434	2	-26	-448	3
Stand per 31 december 2016	21442	41817	416	2248	404	66327

Toelichting bij het overzicht

Deelnemers

De ultimo stand betreft de werknemers die op 31 december vanwege een dienstverband in de bedrijfstak of vanwege vrijwillige voortzetting deelnemer zijn.

Arbeidsongeschikte deelnemers

Het aantal betreft deelnemers die alleen pensioen opbouwen vanwege de regeling van premievrije opbouw wegens arbeidsongeschiktheid. Het kan gaan om volledige arbeidsongeschiktheid of om gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid en geen dienstverband in de branche.

Pensioengerechtigden

Het aantal betreft de periodieke pensioenuitkeringen. Deelnemers die met pensioen gaan, worden afgeboekt met de mutatie pensionering bij 'Deelnemers', 'Gewezen deelnemers' of 'Arbeidsongeschikte deelnemers'. Vervolgens worden deze deelnemers met dezelfde mutatie bijgeboekt bij 'Pensioengerechtigden'. De mutatie toetredingen bij 'Pensioengerechtigden' betreft dus niet deelnemers die pensioneren, maar alleen de ingang van het nabestaanden- en wezenpensioen.

Pensioengerechtigden zonder uitkering

Dit zijn pensioengerechtigden aan wie de uitkering niet kan worden toegekend. Dit kan twee redenen hebben: of de persoon is niet traceerbaar, of de persoon heeft zijn uitkering niet opgevraagd.

Afkoop

Wanneer een deelnemer of gewezen deelnemer met pensioen gaat en zijn pensioen direct wordt afgekocht, wordt deze afkoop vermeld in de kolom 'Deelnemers' of 'Gewezen deelnemers'. Een afkoop van het nabestaanden- en wezenpensioen staat vermeld in de kolom 'Pensioengerechtigden'.

Waardeoverdrachten

Bij de waardeoverdrachten staan in dit mutatieoverzicht alleen de uitgaande waardeoverdrachten vermeld. Deelnemers met een inkomende waardeoverdracht hebben geen invloed op het aantal.

Overige oorzaken

De mutatie overige oorzaken bestaat voornamelijk uit een correctie van in het verleden ten onrechte opgenomen deelnemers en deelnemers waarvan de mutatie niet valt onder een van de genoemde redenen.

10.5 Wijzigingen in fondsdocumenten

Deze paragraaf geeft een overzicht van de wijzigingen in de statuten en reglementen die in 2016 zijn doorgevoerd.

10.5.1 Statuten en verplichtstelling

In 2016 heeft geen wijziging van de statuten of de verplichtstelling plaatsgevonden. De laatste akte van de statuten is op 1 juli 2015 bij de notaris gepasseerd.

10.5.2 Pensioenreglement

Wijzigingen per 1 januari 2016

Het pensioenreglement is per 1 januari 2016 als volgt gewijzigd:

- De (fiscale) bedragen zijn geactualiseerd
- De voorwaarden voor opbouw van aanspraken tijdens verlof zijn gewijzigd in artikel 20
- FVP is geschrapt uit artikel 23 over het partnerpensioen
- De indexatie is geschrapt uit artikel 33 over vrijwillige voortzetting
- Artikel 34 (voortzetting bij werkloosheid) en artikel 35 (voortzetting bij VUT) zijn geschrapt
- De definitie van volle wees is gewijzigd in artikel 24
- De artikelen over informatieverstrekking zijn gewijzigd als gevolg van de Wet Pensioencommunicatie
- Er is een glijclausule opgenomen onder artikel 59
- De flex- en afkoopfactoren zijn gewijzigd

10.5.3 Uitvoeringsreglement

Wijzigingen per 1 januari 2016

Het uitvoeringsreglement is per 1 januari 2016 als volgt gewijzigd:

- De (fiscale) bedragen zijn geactualiseerd
- De definitie van de aansluitingsovereenkomst is gewijzigd
- De risicohouding is opgenomen in artikel 3
- Het rentebepaling in artikel 8 is aangevuld voor situaties van negatieve rente
- De artikelen over informatieverstrekking zijn gewijzigd als gevolg van de Wet Pensioencommunicatie
- De wijze waarop wordt samengewerkt met cao-partijen is verduidelijkt
- De rol van de haalbaarheidstoets bij het vaststellen van de premie is geschrapt

10.5.4 Reglement raad van toezicht

In 2016 heeft geen wijziging van het reglement van de raad van toezicht plaatsgevonden.

10.5.5 Reglement verantwoordingsorgaan

In 2016 heeft geen wijziging van het reglement van het verantwoordingsorgaan plaatsgevonden.

10.5.6 Huishoudelijk reglement bestuurlijke commissies

In 2016 heeft geen wijziging van het huishoudelijk reglement bestuurlijke commissies plaatsgevonden.

10.5.7 Reglement geschillencommissie

Wijzigingen per 1 januari 2016

Het reglement van de geschillencommissie is per 1 januari 2016 als volgt gewijzigd:

- De rol van de deelnemersraad is geschrapt uit het reglement
- Het aantal leden van de geschillencommissie is gewijzigd van zes naar vier
- De bijlage met deelnemende pensioenfondsen is geactualiseerd

11 Raad van Toezicht en Verantwoordingsorgaan

11.1 Raad van toezicht

De RvT heeft vooral aandacht voor de kwaliteit van besturen en let daarbij op een goede governance, de bestuurlijke processen en de gehanteerde principes die aan het beleid ten grondslag liggen.

Gedurende het boekjaar heeft de RvT de door het bestuur voorgenomen besluiten over het profiel voor een vacante bestuurszetel en het vaststellen van het jaarverslag 2015 beoordeeld en goedgekeurd.

De RvT heeft vastgesteld dat de aanbevelingen uit ons vorige rapport door het bestuur op constructieve wijze zijn beoordeeld en veelal zijn opgevolgd.

De forse daling in dekkingsgraad (als gevolg van de dalende rente) is voor het bestuur aanleiding geweest om in overleg met sociale partners de premie voor 2017 te verhogen met een aanvullende marge van 0,7% naar 9,0% van het brutosalaris. Hoewel het bestuur hiermee heeft voorkomen dat de pensioenen en de pensioenopbouw moesten worden verlaagd, zijn voor de RvT de zorgen hiermee niet voorbij. De financiële situatie van het pensioenfonds blijft een belangrijk aandachtspunt voor de RvT.

Een ander belangrijk aandachtspunt voor de selectie van een nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie naar aanleiding van de opzegging van de Uitbestedingsovereenkomst door Syntrus Achmea Pensioenbeheer. De RvT heeft vastgesteld dat het bestuur dit project zeer doortastend heeft opgestart en heeft het bestuur geadviseerd oog te hebben voor de toegenomen activiteiten van de bestuursleden en te beoordelen of deze blijven passen binnen de afgesproken tijdsbesteding.

De RvT heeft vastgesteld, dat alle noodzakelijke reglementen voor handen zijn en dat deze voldoen aan de daaraan te stellen eisen. De RvT heeft zich een goed oordeel kunnen vormen over het functioneren van het bestuur en de samenwerking binnen het bestuur en haar commissies. Ze heeft vastgesteld, dat het bestuur het Pensioenfonds professioneel bestuurt en de belangen van de (ex)-deelnemers en pensioengerechtigden evenwichtig behartigt. Het bestuur heeft er van blijk gegeven, dat het hecht aan een goede governance structuur en een goede relatie met het Verantwoordingsorgaan en de RvT.

In 2016 zijn de verschillende bestuurlijke voorbereidingscommissies in het bijzonder actief geweest op het gebied van het integrale risicomanagement, compliance, het evalueren van het beleggingsbeleid en vermogensbeheer en de uitvoering van het communicatieplan. Bij dat laatste moet bedacht worden, dat het lastig is en blijft om vooral de deelnemers goed te bereiken. Dat betekent dat het bestuur en de BVC blijvend alert dienen te zijn op het opstellen van aansprekende en activerende pensioenboodschappen en communicatiemiddelen.

De RvT onderkent een voorgezette focus op kwaliteit en kosten binnen het bestuur.

De RvT heeft met genoegen vastgesteld, dat het bestuur mede naar aanleiding van een eerdere aanbeveling van de RvT extra aandacht heeft geschonken aan het 'in control' zijn van het bestuur. Het bestuur heeft via een aanpak met 12 pijlers het 'in control zijn' beoordeeld en is tot de conclusie gekomen dat het bestuur 'in control' is, waarbij het bestuur nog ruimte ziet voor verbetering. In het vervolg zal deze beoordeling jaarlijks plaatsvinden.

De RvT heeft op basis van de bijgewoonde vergaderingen van het bestuur en de notulen van de overige vergaderingen geconstateerd, dat binnen het bestuur een open discussie plaatsvindt, waarbij ruimte is voor ieders inbreng. Daarbij leggen de bestuursleden een kritische houding aan de dag naar elkaar en naar de partijen aan wie belangrijke activiteiten worden uitbesteed. Naar het oordeel van de RvT is er sprake van goede 'countervailing power' in de zin van het elkaar en derden constructief 'challengen'. De RvT heeft tenslotte waardering voor de professionele en betrokken wijze waarop het bestuur opereert.

Voor 2017 zal de RvT, naast de wettelijke en statutaire toezichttaak, aan de volgende thema's in het bijzonder aandacht besteden:

- Het selectieproces van een nieuwe uitvoerder van het pensioenbeheer
- De (voorbereiding van de) transitie naar een nieuwe pensioenbeheerder
- Houdbaarheid van het pensioencontract in relatie tot de financiële positie van het fonds
- Strategie van het fonds op de middellange en de lange termijn gelet op de omvang van het fonds en het veranderende pensioenlandschap

De RvT zal daarbij het bestuur graag gevraagd en ongevraagd van advies dienen en als klankbord functioneren.

De Meern, 8 juni 2017
Namens de raad van toezicht,

I. van Duijn-Pennenburg
C.J. den Blanken
P. van Gameren

11.2 Reactie bestuur

Het bestuur is verheugd over de waardering die de raad van toezicht uitspreekt over het functioneren van het bestuur. Het bestuur heeft de gesprekken met de raad van toezicht ervaren als kritisch en constructief. Daarmee is het bestuur gestimuleerd om standpunten beter te onderbouwen en bredere mogelijkheden in overweging te nemen, zeker op het terrein van risicobeheersing en governance. De raad van toezicht houdt het bestuur scherp. Het bestuur blijft in 2017 werken aan een verdieping van de samenwerking met de verschillende organen in en rond het pensioenfonds. De transitie van de pensioenuitvoering en de financiële situatie van het pensioenfonds hebben daarbij grote prioriteit. Het bestuur gebruikt hierbij graag de kennis en ervaring van de raad van toezicht. De aanbevelingen van de raad van toezicht worden in het bestuur besproken en komen in het reguliere overleg met de raad van toezicht aan de orde.

Het bestuur bedankt de raad van toezicht voor de prettige samenwerking en waardeert de bijdrage die de leden hebben geleverd aan het bestuurlijk functioneren.

11.3 Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan bestaat sinds 1 juli 2014 uit drie leden namens deelnemers, werkgevers en pensioengerechtigden. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in een reglement.

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het beleid is uitgevoerd. Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, alsmede over beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan baseert het oordeel op:

- het bestuursverslag,
- de jaarrekening,
- het rapport van de raad van toezicht en
- overige verstrekte informatie, zoals besproken in de vergaderingen van het verantwoordingsorgaan en het digitale documentenarchief.

Vergaderingen

In 2016 is het verantwoordingsorgaan zeven maal bij elkaar gekomen, waarvan twee keer met een afvaardiging van het bestuur en twee keer met de raad van toezicht. Tijdens deze bijeenkomsten zijn diverse onderwerpen besproken en adviezen gegeven.

Leden

Het verantwoordingsorgaan werd in september 2016 geconfronteerd met het vertrek van de heer Vixeboxse. Er is een profielschets opgesteld voor de ontstane vacature waarin ook wensen ten aanzien van de diversiteit zijn opgenomen. Het verantwoordingsorgaan betreurt dat de vacature lang open heeft gestaan, maar is verheugd met de benoeming van de heer Kerstens als nieuw lid per mei 2017.

Adviesrecht

- Het verantwoordingsorgaan heeft een adviesrecht ten aanzien van:
 - het beleid inzake beloningen;
 - de vorm en inrichting van het intern toezicht;
 - de profielschets voor leden van de Raad van Toezicht;
 - het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
 - het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
 - gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het fonds of de overname van verplichtingen door het fonds;
 - liquidatie, fusie of splitsing van het fonds;
 - het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
 - het omzetten van het pensioenfonds in een andere rechtsvorm, bedoeld in artikel 18 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

In 2016 heeft het verantwoordingsorgaan een positief advies gegeven aan het bestuur over:

- Het communicatiejaarplan 2017,
- het jaarverslag over 2015 en
- de samenstelling van de premie en de hoogte van de premiecomponenten 2017. Er zijn in 2016 geen afwijzende adviezen gegeven door het verantwoordingsorgaan.

Opleiding

In 2015 volgde het verantwoordingsorgaan een sessie om meer inzage te krijgen in het kennisniveau van de leden en de aanwezige hiaten. In 2016 is invulling aan de hiaten gegeven met een inhoudelijke kennissessie over diverse financiële onderwerpen zoals de ABTN, het herstelplan en de haalbaarheidstoets.

Rapport raad van toezicht

Het verantwoordingsorgaan heeft kennis genomen van het rapport van de raad van toezicht en de mondelinge toelichting hierop van de leden van de raad van toezicht op 9 mei 2017. Het verantwoordingsorgaan herkent zich in het positieve beeld, onderschrijft de aanbevelingen aan het bestuur en heeft het rapport in zijn oordeelsvorming meegenomen.

Beleidsdoelstellingen 2017

In het rapport over 2015 deed de raad van toezicht de aanbeveling aan het verantwoordingsorgaan om beleidsdoelstellingen te formuleren. Het verantwoordingsorgaan heeft deze aanbeveling ter harte genomen en beleidsdoelstellingen voor 2017 geformuleerd. In december 2016 zijn deze doelstellingen met de raad van toezicht besproken en aangescherpt. De vijf beleidsdoelstellingen van het verantwoordingsorgaan voor 2017 zijn:

1. Transitie pensioenadministratie: Nauw betrokken zijn bij het transitieproces en aanbevelingen aan het bestuur doen ten aanzien van de gevolgen voor de dagelijkse praktijk.
2. Het crisisplan. De beschikbare maatregelen (p78 abtn) waarvan korten de belangrijkste is. Evenwichtigheid van het bestuursbeleid als maatregelen nodig blijken. Per welke datum gaat het fonds de maatregelen inzetten? De ontwikkeling van de dekkinggraad is een belangrijk item in de media.
3. De toekomst van het pensioenfonds. Hoe ziet de pensioenregeling er over 10 jaar uit? Hoe wordt de pensioentoezegging vorm gegeven? Ontwikkelingen politiek, ontwikkeling sociale partners, gevolgen voor deelnemers en branche. Gevolgen voor loonbouw. Hoe zeker en hoe hoog is het pensioen en wat kost dat?
4. Het premiebeleid. Keuze tussen versoberen regeling en verhogen premie. Draagt de premie bij aan een financieel herstel en is de premie kostendekkend?
5. Het communicatiebeleid. Met name als korten nodig blijkt. Sluit beleid aan bij de actuele ontwikkelingen?

Bevindingen

Het verantwoordingsorgaan heeft op grond van de gesprekken met het bestuur en de beoordeelde documentatie de volgende bevindingen over het verslagjaar 2016:

Financiële positie van het pensioenfonds

Het verantwoordingsorgaan realiseert zich dat het pensioenfonds een groen fonds is met een jonge populatie. De lage rentestand heeft veel effect op de financiële positie van het pensioenfonds. Het bestuur en ook de sociale partners vragen regelmatig aandacht voor de bijzondere kenmerken van het pensioenfonds. Het verantwoordingsorgaan heeft zorgen over een tijdig financieel herstel van het pensioenfonds en over de evenwichtigheid van de belangen gedurende de periode van herstel.

Premiebeleid

Aangezien de evenwichtigheid van het beleid onder grote druk staat, heeft het bestuur aan sociale partners gevraagd om bovenop de kostendekkende premie een aanvullende premie te heffen bij een gelijkblijvend opbouwpercentage van 0,81%. Sociale partners bereikten overeenstemming en de premie voor 2017 is verhoogd naar 9% van het salaris. Het verantwoordingsorgaan is tevreden over dit resultaat en heeft hierover een positief advies gegeven aan het bestuur. Het verantwoordingsorgaan betreurt echter dat de premie nog steeds niet bijdraagt aan het financieel herstel van het pensioenfonds.

Toeslagbeleid

De financiële situatie van het pensioenfonds geeft al jaren geen mogelijkheid om toeslag te verlenen en ook naar de toekomst toe is weinig zicht op toeslagverlening. Het verantwoordingsorgaan ziet graag dat het bestuur hierover te allen tijde open en realistisch aan de deelnemers en gepensioneerden blijft communiceren.

Beleggingsbeleid

Het verantwoordingsorgaan realiseert zich dat de beleggingsopbrengsten belangrijk zijn voor de financiële positie van het pensioenfonds. Het beleggingsbeleid heeft in 2016 een positieve bijdrage geleverd aan de financiële situatie. Het behaalde rendement was in totaal hoger dan de benchmark.

Beloningsbeleid

Het verantwoordingsorgaan is content met het feit dat de beloningen van fondsorganen niet zijn verhoogd in 2016. Het verantwoordingsorgaan onderschrijft de opmerking van de raad van toezicht dat het bestuur voldoende aandacht moet hebben voor de balans tussen de benodigde en de beschikbare tijdsbesteding. Mede in het belang van en gedurende de transitie van de pensioenadministratie mag de beloning hierbij geen beperkende factor zijn.

Risicobeleid

Het verantwoordingsorgaan moedigt het bestuur aan de risico's mee te wegen in haar beleid en besluiten.

Communicatiebeleid

De aanwezigheid van het pensioenfonds tijdens bijeenkomsten van de branche is positief, maar digitaal aanwezig zijn bij de kappers is in deze tijd net zo belangrijk. Het verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur te blijven zoeken naar mogelijkheden om kappers bewuster te maken van hun pensioen. Het verantwoordingsorgaan ziet graag dat het bestuur realistische verwachtingen communiceert aan deelnemers en gepensioneerden over het verhogen of verlagen van de pensioenen.

Oordeel

Op grond van voorgaande bevindingen komt het verantwoordingsorgaan van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf tot het oordeel dat:

- het bestuur voldoende informatie aan het verantwoordingsorgaan heeft verstrekt om zich een oordeel te vormen;
- het handelen van het bestuur in 2016 in overeenstemming is geweest met de statuten en reglementen;
- het bestuur in 2016 een consistent beleid heeft gevoerd, waarbij het bestuur zich heeft ingezet om de belangen van alle betrokkenen evenwichtig af te wegen;
- het bestuur actief en besluitvaardig reageert, zeker ten aanzien van de transitie en het financieel herstel.

Situatie fonds begin 2017

Gezien de financiële situatie is het pensioenfonds verplicht gebruik te maken van een herstelplan. Uit de actualisatie van het herstelplan begin 2017 blijkt dat herstel tot de vereiste dekkingsgraad kan worden gehaald binnen de wettelijke hersteltermijn. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur de belangen van alle belanghebbenden (actieven, gewezen deelnemers, gepensioneerden en werkgevers) in ogenschouw te nemen bij het inzetten van maatregelen voor financieel herstel. In mei 2017 heeft het bestuur het besluit genomen om de pensioenadministratie per 1 januari 2018 bij AGH onder te brengen. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om bij de transitie maximale aandacht te geven aan de premie-inning en gegevensinwinning bij werkgevers.

De Meern, 8 juni 2017

Namens het Verantwoordingsorgaan van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf

De heer C.B. de Groot

De heer R.L. van Uden

11.4 Reactie bestuur

Met tevredenheid over het uitgesproken oordeel heeft het bestuur kennis genomen van het verslag van het verantwoordingsorgaan. Het bestuur is positief verrast door de beleidsdoelstellingen die het verantwoordingsorgaan voor 2017 heeft geformuleerd en kijkt uit naar de evaluatie van deze doelstellingen in 2018. De zorgen die het verantwoordingsorgaan uitspreekt over de financiële situatie van het fonds en de evenwichtigheid van de pensioenregeling hebben de volle aandacht van het bestuur. Het bestuur onderhoudt nauw contact met de sociale partners over de inhoud en de toekomst van de pensioenregeling. Het bestuur waardeert de kritische houding van het verantwoordingsorgaan ten aanzien van de transitie van de pensioenuitvoering. Het advies inzake de premie-inning en gegevensinwinning bij werkgevers wordt ter harte genomen en het bestuur zal het verantwoordingsorgaan voortdurend blijven betrekken bij de ontwikkelingen. Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor de constructieve samenwerking in 2016 en spreekt haar waardering uit voor de betrokkenheid van de leden.

12 Ondertekening bestuur

Hoofdstuk 1 tot en met 11 betreft het bestuursverslag. In de in hoofdstuk 13 opgenomen jaarrekening staan de financiële gegevens over het boekjaar 2016 vermeld. In hoofdstuk 14 staan de overige gegevens.

namens het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf,

De Meern, 8 juni 2017

R.A.J. Lahoye
Werknemersvoorzitter

C.Th. de Wuffel
Werkgeversvoorzitter

K. Boekhorst
Bestuurslid

G.E. van de Kuilen
Bestuurslid

G.L. Sirks
Bestuurslid

E.P. de Vries
Bestuurslid

13 Jaarrekening

In dit hoofdstuk presenteert het bestuur van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf de jaarrekening over boekjaar 2016 eindigend op 31 december 2016. In hoofdstuk 14 'Overige gegevens' volgen de verklaringen van de certificerend actuaire en onafhankelijk controlerend accountant van het pensioenfonds.

De in dit hoofdstuk vermelde bedragen zijn in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

13.1 Balans per 31 december

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x €1.000)	*	2016	2015
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)		
Vastgoedbeleggingen		70.700	47.249
Aandelen		270.466	193.356
Vastrentende waarden		433.119	398.561
Derivaten		-	2
Overige beleggingen:		-	24.299
Af: Beleggingen met betrekking tot VPL		-10.737	-9.059
		763.548	654.408
Beleggingen VPL	(2)	10.737	9.059
Vorderingen en overlopende activa	(3)	1.846	1.943
Overige activa	(4)	1.064	876
		777.195	666.286
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)	-50.306	-18.728
Technische voorzieningen	(6)	816.068	675.305
Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)	(7)	10.737	9.059
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	696	650
		777.195	666.286
*) De nummering verwijst naar de toelichting			

(x €1.000)	2016	2015
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		
Aanwezige dekkingsgraad	93,8	97,2
Beleidsdekkingsgraad	92,6	102,0

13.2 Staat van baten en lasten

(x€1.000)	*	2016	2015
BATEN			
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)	(9)		
Premiebijdragen werkgevers		27.645	24.581
Inkoopsom toekenning VPL aanspraken		222	228
		27.867	24.809
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	(10)	89.789	9.036
Overige baten	(11)	6	17
		117.662	33.862
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(12)	5.443	4.245
Pensioenuitvoeringskosten	(13)	2.852	2.969
Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds	(14)		
Pensioenopbouw		26.621	21.354
Rentetoevoeging		-410	1.050
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		-4.645	-3.687
Wijziging marktrente		104.324	83.837
Wijziging actuariële uitgangspunten		14.676	-
Korting van aanspraken en rechten		2	33
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling		212	210
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-35	-498
Overige wijzigingen		18	-51
		140.763	102.248
Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds	(15)	33	442
Overige lasten	(16)	149	274
		149.240	110.178
Saldo van baten en lasten		-31.578	-76.316

*) De nummering verwijst naar de toelichting

(x€1.000)		2016	2015
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Beleggingsreserve		17.570	36.516
Beleidsreserve		-49.148	-109.708
AOP-reserve		-	-3.124
		-31.578	-76.316

13.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

(x€1.000)	2016	2015
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico fonds	28.377	25.786
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	-	15
Betaalde pensioenuitkeringen	-5.404	-4.186
Betaalde waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	-78	-452
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-2.837	-2.627
Diverse ontvangsten en uitgaven	-143	-256
Mutatie overige schulden en overlopende passiva	-2	-13
	19.913	18.267
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	135.415	160.301
Betaald inzake aankopen beleggingen	-186.849	-160.000
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	9.342	7.631
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	23.597	-24.153
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-1.230	-1.254
	-19.725	-17.475
Mutatie liquide middelen	188	792

(x€1.000)	2016	2015
Samenstelling geldmiddelen		
Liquide middelen per 1 januari	876	84
Mutatie liquide middelen	188	792
Liquide middelen per 31 december	1.064	876

13.4 Algemene toelichting

Inleiding

Het doel van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 41178953, statutair gevestigd te Utrecht (hierna het 'pensioenfonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving in het bijzonder Richtlijn 610.

De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Het bestuur heeft op 8 juni 2017 de jaarrekening vastgesteld.

Vergelijking voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in de paragraaf "schattingwijzigingen".

Continuïteit

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Schattingwijzigingen

Prognosetafel

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid.

Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds. Vanaf boekjaar 2016 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2016 zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap (AG). De algemene sterftetekansen die volgen uit de tafel worden voor het pensioenfonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening pensioenverplichting van € 14,7 miljoen. De verhoging van de voorziening pensioenvoorziening bestaat uit wijzigingen in de ervaringssterfte € 8,3 miljoen (0,9% dekkingsgraad negatief), prognosetafel € 6,3 miljoen (0,7% dekkingsgraad negatief) en wijziging staffel niet toegekende aanspraken € 0,1 miljoen (0,0% dekkingsgraad).

De aanvullende verhoging is bepaald per 31 december 2016. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als "Wijzigingen actuariële uitgangspunten" in het verslagjaar verantwoord.

Algemene grondslagen

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen e.d., worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en de presentatie valuta van het pensioenfonds.

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2016	31-12-2015
	EUR	EUR
CHF	1,07	1,09
DKK	7,44	7,46
GBP	0,85	0,74
HKD	8,18	8,42
NOK	9,08	9,62
SEK	9,58	9,16
USD	1,05	1,09

Specifieke grondslagen

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie. Beleggingen voor risico pensioenfonds en beleggingen inzake VPL worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke beleggingscategorie. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsfonds zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is gerubriceerd.

Reële waarde

De beleggingen van het pensioenfonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor een deel van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de reële waarde. De reële waarde wordt gebaseerd op taxatiewaarde. De taxaties worden verricht door onafhankelijke deskundigen. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord.

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Aandelen

Aandelen, waaronder tevens converteerbare obligaties zijn begrepen, worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van beursgenoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet-beursgenoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van beursgenoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Obligatiefondsen

Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in obligaties worden gewaardeerd op het aandeel in de nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds.

Hypotheken

Participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde is berekend door middel van de "discounted cash flow"-methode (hierna: DCF-model). Bij de reële waarde berekening is uitgegaan van een aantal parameters c.q. veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering, en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van het gewogen gemiddelde moment van ontvangst inclusief vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCF-model zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Leningen op schuldbekentenissen

De leningen op schuldbekentenissen worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten geamortiseerde kostprijs.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Derivaatcontracten met een negatieve waarde worden in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Securities lending

Het pensioenfonds participeert niet direct in securities lending. Binnen de beleggingspools kan sprake zijn van securities lending.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder meer worden hieronder de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit financieel toetsingskader (FTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek als het surplusvermogen.

Beleidsreserve

De Beleidsreserve is gelijk aan de totale reserve onder aftrek van de beleggingsreserve.

Beleggingsreserve

De beleggingsreserve wordt aangehouden als buffer voor neerwaartse koersfluctuaties van beleggingen. De omvang van deze reserve is gelijk aan het Vereist Eigen Vermogen aan de hand van de standaardtoets van DNB.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaaarde) conform de grondslagen van het fonds. De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn) en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2016:

Overlevingstafels

Prognosetafel AG2016 waarbij de sterftetekansen is vermenigvuldigd met een leeftijdsafhankelijke factor die zijn gebaseerd op de ervaringssterfte van het pensioenfonds, waarbij de sterftetekansen is vermenigvuldigd met een factor om het verschil tussen de ervaringssterfte van het fonds en de algehele sterfte in de generatietafel tot uitdrukking te brengen.

Partnerfrequentie

Voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor nog niet ingegane nabestaandenpensioenen wordt een partnerfrequentie volgens de sterftetafel GBM/V 1985-1990 gehanteerd, met uitzondering van de leeftijden 60 tot en met 67. Voor deze leeftijden wordt 100% gehanteerd. Na de pensionering neemt de gehuwdheid af met de verwachte sterftetekansen van de partner.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Voorziening voor uitgesteld wezenpensioen

De lasten van nog niet ingegaan wezenpensioen zijn gesteld op 5% van de lasten van het nog niet ingegaan partnerpensioen tot 65 jaar; bij de vaststelling van de lasten van ingegaan wezenpensioen wordt verondersteld dat het pensioen moet worden uitgekeerd tot de 18-jarige leeftijd, waarbij geen rekening wordt gehouden met sterftetekansen.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Kostenopslag ter grootte van 3% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten

Voor (gewezen) deelnemers wordt 95% van de contante waarde van de toekomstige opbouw gereserveerd.

IBNR

Een voorziening voor het risico van premievrijstelling van zieke deelnemers die in de WIA terecht kunnen komen, wordt berekend door de invaliditeitsopslag uit de premie van de afgelopen twee jaar te nemen.

Onvindbaren

Niet opgevraagd pensioen: Voor pensioen dat nog niet is ingegaan omdat de deelnemer onvindbaar is of niet reageert wordt de reservering 5 jaar volledig in stand gehouden en vervolgens in 10 jaar lineair afgeschreven tot nihil.

Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)

De VPL overgangsregelingen zijn door CAO partijen vastgesteld en opgenomen in het pensioenreglement. De overgangsregelingen worden uitgevoerd door het pensioenfonds. De langlopende schuld betreft de gefactureerde premies voor de overgangsregelingen. Hieraan wordt het rendement toegevoegd, de inkoop van de extra pensioenaanspraken wordt onttrokken aan deze schuld. De verwerking van de VPL regeling vindt op de hiervoor beschreven wijze plaats teneinde vermenging van pensioenvermogen met VPL-gelden tegen te gaan.

De jaarlijks aan de langlopende schuld toe te voegen premie (dotatie) is ongewijzigd en bedraagt 0,2% van de pensioengrondslagsom. Het toe te kennen rendement is gelijk aan gemiddelde beleggingsrendement van het pensioenfonds over het betreffende kalenderjaar (zowel positief als negatief). De inkoop van aanspraken vindt plaats conform de wijze van inkoop voor de basisregeling. Financiering van deze inkoop vindt plaats door onttrekking uit de langlopende schuld.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden en minus de langlopende schulden uit hoofde van VPL te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

Onder premiebijdragen wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

De premiebaten in het boekjaar zijn gebaseerd op de definitieve loonsomopgaven van de werkgevers. Voor een beperkt aantal werkgevers, zijn de premiebaten gebaseerd op voorlopige loonsomopgaven.

Onder premiebijdragen risico pensioenfonds is separaat opgenomen de hoogte van de inkoopsom(men) inzake ingekochte pensioenaanspraken uit hoofde van VPL.

Beleggingsresultaten

De beleggingsresultaten voor beleggingen voor risico pensioenfonds en beleggingen inzake VPL worden op dezelfde wijze vastgesteld. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutarisicorenderingen. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte

beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 3% van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 3% van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Inkoop uit hoofde van VPL-regeling

De inkoop van aanspraken vindt plaats op basis van de grondslagen van de basisregeling met een opslag ter grootte van de beleidsdekkingsgraad ultimo vorig jaar, minimaal gelijk aan het MVEV en maximaal het VEV (strategisch).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Overige wijzigingen

De onder deze post opgenomen mutaties van de voorziening hebben betrekking op de kanssystemen.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld overeenkomstig de directe methode. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

13.5 Toelichting op de balans

Activa

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

(x€1.000)	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	47.249	193.356	398.561	2	24.299	663.467
Aankopen	56.503	69.332	61.014	-	-	186.849
Verkopen	-38.564	-14.469	-82.345	-37	-	-135.415
Overige mutaties	46	210	572	-	-24.425	-23.597
Waardemutaties	5.466	22.037	55.317	35	126	82.981
Stand per 31 december 2016	70.700	270.466	433.119	-	-	774.285
Af: Beleggingen met betrekking tot VPL						-10.737
						763.548

(x€1.000)	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2015	44.472	188.423	403.846	59	-	636.800
Aankopen	1.914	54.681	103.356	49	-	160.000
Verkopen	-291	-57.457	-102.960	407	-	-160.301
Overige mutaties	136	130	-231	-	24.118	24.153
Waardemutaties	1.018	7.579	-5.450	-513	181	2.815
Stand per 31 december 2015	47.249	193.356	398.561	2	24.299	663.467
Af: Beleggingen met betrekking tot VPL						-9.059
						654.408

Derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva. Zowel in 2016 en 2015 is dit niet van toepassing.

Mutaties beleggingen

De overige mutaties hebben o.a. betrekking op mutaties liquide middelen vallend onder beheer van de vermogensbeheerder inclusief af te handelen beleggingstransacties.

Securities lending

Het fonds heeft geen actief securities lending programma. Het fonds heeft tevens geen directe rente of valuta derivaten in de portefeuille. Hierdoor is tevens geen sprake van collateral.

Premie bijdragende ondernemingen

Er wordt niet belegd in premie bijdragende ondernemingen.

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

- Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, onderpanden en banktegoeden.
- Onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van onroerend goed in bezit van het pensioenfonds. Alle vastgoedobjecten worden jaarlijks getaxeerd door externe taxateurs waarvan de onafhankelijkheid ten opzichte van de waardering onbetwist is. De juistheid en volledigheid van de gebruikte informatie voor de taxatie wordt gecontroleerd.
- De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markrentre. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- Andere methode: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden. Hieronder vallen de equity linked swaptions en inflations swaps, swaptions, options OTC en de deelnemingen.

(x €1.000)	Genoteerde marktprijzen	Onafhanke- lijke taxaties	NCW berekeningen	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2016					
Vastgoedbeleggingen	2.709	67.991	-	-	70.700
Aandelen	185.798	-	-	84.668	270.466
Vastrentende waarden	156.894	-	276.225	-	433.119
Totaal	345.401	67.991	276.225	84.668	774.285

(x €1.000)	Genoteerde marktprijzen	Onafhanke- lijke taxaties	NCW berekeningen	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2015					
Vastgoedbeleggingen	2.299	-	44.950	-	47.249
Aandelen	123.861	-	69.495	-	193.356
Vastrentende waarden	600	136.813	261.148	-	398.561
Derivaten	-	-	2	-	2
Overige beleggingen:	24.299	-	-	-	24.299
Totaal	151.059	136.813	375.595	-	663.467

Schatting van reële waarde

Vastgoed

Het deel van de waarde aan vastgoedbeleggingen dat is opgenomen op basis van waarderingsmodellen en -technieken betreft zowel direct als indirect vastgoed. Zoals bij de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatiewaarde. De eerste waardering is verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert, binnen de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen.

Aandelen

Van de belegde waarde in aandelen staat de waarde van private equity beleggingen en aandelenfondsen opgenomen als vastgesteld op basis van 'waarderingmodellen en -technieken'.

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, eventueel gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden waarvan de reële waarde op basis van schatting wordt vastgesteld, betreft leningen op schuldbekentenis en hypotheke. De berekeningsgrondslag staat vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen.

Derivaten

Bij de schatting van de reële waarde van derivaten wordt uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen.

Vastgoedbeleggingen

De vastgoed beleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Direct vastgoed	10.164	19.821
Indirect vastgoed	59.221	26.159
Beleggingsdebiteuren	1.245	1.229
Beleggingscrediteuren	-20	-44
Liquide middelen	90	84
	70.700	47.249

Zowel in 2016 als in 2015 is 100% van het directe vastgoed getaxeed door onafhankelijke, beëdigde taxateurs.

Aandelen

De aandelen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Beursgenoteerde aandelen	99.055	70.891
Aandelenbeleggingsfondsen	170.616	121.880
Beleggingsdebiteuren	94	72
Liquide middelen	701	513
	270.466	193.356

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(x€1.000)	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Staats obligaties	236.606	248.957
Hypotheken	70.297	79.637
Bedrijfs obligaties (Credit funds)	127.160	69.367
Beleggingsdebiteuren	1.172	600
Liquide middelen	-2.116	-
	433.119	398.561

Overige beleggingen:

De overige beleggingen bestaan uit beleggingsdebiteuren, -crediteuren en liquide middelen. Per 31-12-2015 heeft het fonds een vordering van €24.300 op de vermogensbeheerder waar nog participaties in vastgoedfondsen van gekocht dienen te worden.

2. Beleggingen VPL

(x€1.000)	31-12-2016	31-12-2015
Beleggingen met betrekking tot VPL	10.737	9.059

3. Vorderingen en overlopende activa

(x€1.000)	31-12-2016	31-12-2015
Vorderingen op werkgevers	485	537
Nog te factureren premie	1.339	1.336
Overige vorderingen	22	70
	1.846	3.014

In 2016 is een bedrag van € 32 onttrokken van de voorziening (2015: dotatie €103). Er werd een bedrag van €117 aan premies over voorgaande jaren als oninbaar afgeschreven (2015: €170).

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4. Overige activa

(x€1.000)	31-12-2016	31-12-2015
ING betaalrekening	1.064	876

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder zijn onder de overige beleggingen opgenomen.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

Passiva

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

(x€1.000)	Beleggings-reserve	Beleids-reserves	Totaal
Stand per 1 januari 2016	141.652	-160.380	-18.72
Uit bestemming saldo van baten en lasten	17.570	-49.148	-31.578
Stand per 31 december 2016	159.222	-209.528	-50.306

De AOP-reserve is op 1 januari 2015 opgeheven en overgeheveld naar de Beleidsreserve.

(x€1.000)	Beleggings-reserve	Beleids-reserves	AOP-reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2015	105.136	-50.672	3.124	57.588
Uit bestemming saldo van baten en lasten	36.516	-109.708	-3.124	-76.316
Stand per 31 december 2015	141.652	-160.380	-	-18.728

Solvabiliteit

(x€1.000)	31 december 2016		31 december 2015	
		in %		in %
Pensioenvermogen	765.762	93,8	656.577	97,2
Af: technische voorziening	816.068	100,0	675.305	100,0
Eigen vermogen	-50.306	-6,2	-18.728	-2,8
Af: vereist eigen vermogen	159.222	19,5	141.652	21,0
Vrij vermogen	-209.528	-25,7	-160.380	-23,8
Minimaal vereist eigen vermogen	40.078	4,9	33.827	5,0
Actuele dekkinggraad		93,8		97,2
Beleidsdekkinggraad		92,6		102,0

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting 'Risicobeheer en derivaten'.

De dekkinggraad is als volgt berekend: (totale activa -/- schulden) / technische voorzieningen * 100%. De beleidsdekkinggraad is het gemiddelde van de dekkinggraad van de afgelopen 12 maanden.

De solvabiliteit van het pensioenfonds is niet toereikend. Er is zowel sprake van een reservetekort als van een dekkingstekort.

Bij de actualisatie van het herstelplan per 1 januari 2016 bleek dat het pensioenfonds zonder het verlagen van de pensioenen, binnen de maximale hersteltermijn van toen nog 11 jaar, kon herstellen. Het beleggingsrendement en het gedeeltelijk niet indexeren zorgen voor dit herstel. Het herstelplan werd op 18 mei 2016 goedgekeurd door DNB.

Per 1 januari 2017 werd opnieuw een geactualiseerd herstelplan opgesteld. Ook ditmaal bleek dat het pensioenfonds zonder het verlagen van de pensioenen, binnen de maximale hersteltermijn van 10 jaar kan herstellen. Het beleggingsrendement, de aanvullende marge van 0,7% bovenop de feitelijke premie en het gedeeltelijk niet indexeren zorgen voor een tijdig herstel. Het herstelplan werd op 19 mei 2017 goedgekeurd door DNB.

Ondanks dat het verlagen van de pensioenen in 2016 en 2017 niet nodig was, maakt het bestuur zich zorgen over toekomstige verlagingen. Een kleine daling van de rente of een tegenvaller op financiële markten kan al leiden tot kortingen. En als de financiële situatie niet voldoende verbetert, is het pensioenfonds op 31 december 2020 op zes meetmomenten in dekkingstekort. Als de dekkinggraad op dat moment niet ten minste gelijk is aan de minimaal vereiste dekkinggraad (ultimo 2016: 104,8%) moet het verschil direct verrekend worden door een onvoorwaardelijke verlaging van de pensioenen.

Het verloop van de actuele dekkinggraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2016 %	2015 %
Dekkinggraad per 1 januari	97,2	110,1
Premie	-0,	-0,4
Uitkeringen	-	0,1
Toeslagverlening	-	-
Verandering van de rentetermijnstructuur	-13,0	-14,1
Rendement op beleggingen	13,4	1,4
Overige oorzaken en kruiseffecten	-3,5	0,1
Dekkinggraad per 31 december	93,8	97,2

In 2016 heeft de dekkinggraad zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld:

	Werkelijk 2016	Herstelplan 2016
Dekkinggraad per 1 januari	97,2	97,5
Premie	-0,3	-0,3
Verandering van de rentetermijnstructuur	-13,0	-
Rendement op beleggingen	13,4	3,3
Overige oorzaken en kruiseffecten	-3,5	-0,2
Dekkinggraad per 31 december	93,8	100,3

De dekkinggraad bedroeg op 31 december 2016 93,8% en liep daarmee achter op het herstelplan dat uitgaat van 100,3% op die datum.

De premie heeft conform de verwachting in het herstelplan bijgedragen aan de dekkinggraad.

In het herstelplan is er geen rekening gehouden met verandering van de rentetermijnstructuur, de werkelijke verandering van de rentetermijnstructuur was -13,0%.

In het herstelplan is uitgegaan van een rendement op de beleggingen van 3,3%. Het werkelijke rendement op beleggingen inclusief renteafdekking bedroeg 13,4%.

6. Technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen

(x€1.000)		31-12-2016	31-12-2015
	Basisregeling	803.099	664.646
	AOP	46	47
	Premievrijstelling/IBNR	12.923	10.612
		816.068	675.305

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

(x€1.000)		2016	2015
	Stand per 1 januari	675.305	573.057
	Pensioenopbouw	26.621	21.354
	Rentetoevoeging	-410	1.050
	Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-4.645	-3.687
	Wijziging marktrente	104.324	83.837
	Wijziging actuariële uitgangspunten	14.676	-
	Korting van aanspraken en rechten	2	33
	Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	212	210
	Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-35	-498
	Overige wijzigingen	18	-51
	Stand per 31 december	816.068	675.305

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen:

(x€1.000)		31-12-2016	31-12-2015
	Deelnemers	333.856	271.224
	Gewezen deelnemers	377.599	311.960
	Pensioengerechtigden	68.254	62.104
	Overigen	12.630	10.386
	Netto pensioenverplichtingen	792.339	655.674
	Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	23.729	19.631
		816.068	675.305

Pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 0,81% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen tot maximaal het maximumloon Wfsv. De franchise wordt jaarlijks vastgesteld. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen. Deelname aan de regeling is verplicht vanaf de leeftijd van 21 jaar of vanaf datum indiensttreding. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kan de pensioenregeling worden gekwalificeerd als een uitkeringsovereenkomst.

Toeslagverlening

In 2016 heeft het bestuur besloten geen toeslagen te verlenen. Het bestuur beslist jaarlijks of en in hoeverre het de ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioenaanspraken verhoogt door het verlenen van een toeslag. Dit is alleen mogelijk voor zover de beschikbare financiële middelen van het pensioenfonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Daarnaast moet het bestuur rekening houden met de strikte eisen die het Financieel Toetsingskader (FTK), onderdeel van de Pensioenwet, aan de dekkingsgraad van het pensioenfonds stelt. Het besluit van het bestuur vindt mede plaats op basis van een schriftelijk advies van de actuaaris.

Toeslagen zijn altijd voorwaardelijk. Het bestuur hanteert met ingang van juli 2015 de volgende staffel als leidraad voor toeslagverlening:

- bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110%: geen toeslag;
- bij een beleidsdekkingsgraad gelijk aan of hoger dan 110% maar lager dan de ondergrens toeslagverlening: toeslag naar rato;
- bij een beleidsdekkingsgraad gelijk aan of hoger dan de ondergrens toeslagverlening: toeslag gelijk aan 100% van de toeslagambitie.

Het toeslagenbeleid van het pensioenfonds voorziet niet in onvoorwaardelijke inhaalindexatie. Het bestuur streeft naar jaarlijkse verlening van een toeslag die maximaal gelijk is aan 50% van de stijging van het indexcijfer loonontwikkeling zoals het CBS dit hanteert. De jaarlijkse toeslag wordt in beginsel verleend per 1 oktober. Het CBS gaat uit van het indexcijfer van de regelingslonen van volwassen werknemers in particuliere bedrijven, inclusief bijzondere uitkeringen, over het kalenderjaar voorafgaand aan 1 oktober.

Per 1 oktober 2016 heeft het pensioenfonds de pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen niet verhoogd. In de voorgaande vijf jaren heeft het pensioenfonds de pensioenaanspraken eveneens niet kunnen verhogen. Het pensioenfonds financiert de toeslagen uit overrendementen. Het pensioenfonds houdt geen bestemmingsreserve aan voor toeslagen en berekent geen premie voor de vorming van een dergelijke reserve.

7. Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)

(x€1.000)	2016	2015
Stand per 1 januari	9.059	8.466
Dotatie inzake premies	683	665
Rendementstoerekening	1.304	156
Toekenning VPL aanspraken	-222	-228
Kosten VPL	-87	-
Stand per 31 december	10.737	9.059

8. Overige schulden en overlopende passiva

(x€1.000)	31-12-2016	31-12-2015
Belastingen en premies sociale verzekeringen	127	88
Waardeoverdrachten	14	59
Overige schulden	555	503
	696	650

De post overige schulden bevat zowel te betalen vermogensbeheerkosten als administratiekosten. Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de werkgevers en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslag van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De actuele dekkinggraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

(x €1.000)	Vermogen	Technische voorzieningen	Dekkinggraad %
Stand per 1 december 2015	656.577	675.305	97,2
Mutatie	109.185	140.763	-3,4
Stand per 31 december 2016	765.762	816.068	93,8

Het tekort op FTK-grondslagen is als volgt:

(x €1.000)	31-12-2016	31-12-2015
Technische voorziening	816.068	675.305
Buffers:		
S1 Renterisico	56.721	64.131
S2 Risico zakelijke waarden	102.842	86.146
S3 Valutarisico	47.311	32.985
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	19.773	14.024
S6 Verzekeringstechnisch risico	36.486	29.989
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
Diversificatie effect	-103.911	-85.623
Totaal S (vereiste buffers)	159.222	141.652
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	975.290	816.957
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	765.762	656.577
Tekort/tekort	-209.528	-160.380

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's.

Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM- studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Duration van de vastrentende waarden (voor derivaten)	313.104	4,3	322.735	6,6
Duration van de vastrentende waarden (na derivaten)	433.119	11,9	398.561	20,1
Technische voorziening	816.068	31,7	675.305	30,5

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Op basis van het gevormde beleid wordt het renterisico voor 50% afgedekt. Het afdekken van het renterisico vindt plaats via een zogenaamde Maatwerk LDI Pool. De Maatwerk LDI pool bestaat naast renteswaps uit een onderpandportefeuille met daarin euro staatsleningen.

Het beleid van het pensioenfonds is gericht op het verkleinen van de "duration-mismatch". Dit wordt gerealiseerd door het kopen van meer langlopende obligaties in plaats van aandelen (aandelen hebben per definitie een duration van nul), binnen de portefeuille kortlopende obligaties vervangen door langlopende obligaties of door middel van renteswaps.

Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor). Hierdoor wordt de "duration-mismatch" verkleind, maar het pensioenfonds wordt wel afhankelijk van de ontwikkeling van de korte rente die het pensioenfonds aan de tegenpartij betaalt. Bij het afsluiten van een swap kunnen dus mismatchrisico's worden afgedekt en worden nieuwe risico's geïntroduceerd die gepaard gaan met dit soort instrumenten (zoals liquiditeit, tegenpartij en juridisch risico).

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
		in %		in %
Resterende looptijd < 1 jaar	1.175	0,3	1.889	0,5
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	-	-	153.935	38,6
Resterende looptijd > 5 jaar	431.944	99,7	242.737	60,9
	433.119	100,0	398.561	100,0

De beleggingsdebiteuren, crediteuren en liquide middelen zijn verwerkt in de categorie 'resterende looptijd < 1 jaar'.

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of prijsrisico is het risico van waardeveranderingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardeveranderingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
		in %		in %
Specificatie vastgoed beleggingen naar aard:				
Kantoren	-	-	267	0,6
Winkels	13.072	18,5	14.348	30,4
Woningen	44.755	63,2	26.739	56,5
Participaties en vastgoedmaatschappijen	11.558	16,4	4.626	9,8
Beleggingsdebiteuren	1.245	1,8	1.229	2,6
Beleggingscrediteuren	-20	-	-44	-0,1
Liquide middelen	90	0,1	84	0,2
	70.700	100,0	47.249	100,0

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
		in %		in %
Specificatie vastgoed beleggingen naar regio:				
Europe EU	69.313	98,0	45.933	97,2
Europe Non EU	72	0,1	47	0,1
Beleggingsdebiteuren	1.245	1,8	1.229	2,6
Beleggingscrediteuren	-20	-	-44	-0,1
Liquide middelen	90	0,1	84	0,2
	70.700	100,0	47.249	100,0

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
		in %		in %
Specificatie aandelen naar sector:				
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	60.024	22,2	42.302	21,9
Nijverheid en industrie	25.312	9,4	19.944	10,2
Handel	15.921	5,9	9.766	5,1
Defensieve consumptiegoederen	53.080	19,6	32.519	16,8
Nutsbedrijven	8.968	3,3	6.305	3,3
Vastgoed	1.056	0,4	658	0,3
Communicatie diensten	24.617	9,1	18.700	9,7
Cyclische consumptiegoederen	25.361	9,4	20.324	10,5
Gezondheidszorg	2.493	0,9	9.872	5,1
Energie	20.032	7,4	12.182	6,3
Technologie	32.807	12,1	20.199	10,5
Beleggingsdebiteuren	94	-	72	-
Liquide middelen	701	0,3	513	0,3
	270.466	100,0	193.356	100,0

(x€1.000)	31-12-2015		31-12-2014	
		in %		in %
Specificatie aandelen naar regio:				
Asia	62.228	23,0	37.929	19,6
Central & South America	6.307	2,3	3.824	1,9
North America	86.645	32,0	70.299	36,4
Europe EU	86.298	31,9	61.708	31,9
Europe Non EU	20.139	7,5	14.203	7,4
Pacific	298	0,1	146	0,1
Overigen	7.756	2,9	4.662	2,4
Beleggingsdebiteuren	94	-	72	-
Liquide middelen	701	0,3	513	0,3
	270.466	100,0	193.356	100,0

S3 Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van een financieel instrument zal fluctueren als gevolg van veranderingen in valutawisselkoersen.

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2016 circa €223.624 (2015: €186.572). Het strategisch beleid van het fonds is geen valutaposities af te dekken. Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

De vreemde valutapositie is als volgt te specificeren:

	31-12-2016	31-12-2015
EUR	550.661	476.895
CHF	13.695	10.425
GBP	28.498	21.656
USD	94.501	73.973
DKK	2.617	2.120
NOK	1.061	617
SEK	4.524	3.198
HKD	17.448	12.259
Other	58.789	35.572
Beleggingsdebiteuren	2.511	26.200
Beleggingscrediteuren	-20	-44
Liquide middelen	-	596
	774.285	663.467

S5 Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

eheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied.

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
		in %		in %
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Staatsobligaties	236.606	54,6	248.958	62,4
Bedrijfsobligaties (Credit funds)	127.160	29,4	69.366	17,4
Hypotheke	70.297	16,2	79.637	20,0
Geldmiddelen	1.172	0,3	-	-
Overig	-2.116	-0,5	600	0,2
	433.119	100,0	398.561	100,0

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
		in %		in %
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Azië	350	0,1	684	0,2
Centraal & Zuid Amerika	1.196	0,3	273	0,1
Noord Amerika	17.192	4,0	15.053	3,8
Europa EU	377.743	87,1	349.390	87,4
Europa Niet EU	5.622	1,3	6.567	1,7
Pacific	4.461	1,0	4.241	1,1
Overig	25.383	5,9	21.753	5,5
Beleggingsdebiteuren	1.172	0,3	600	0,2
	433.119	100,0	398.561	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

(x€1.000)	31-12-2016		31-12-2015	
		in %		in %
AAA	246.096	56,8	222.739	55,9
AA	99.305	22,9	99.797	25,0
A	36.750	8,5	35.516	8,9
BBB	44.691	10,3	37.472	9,4
Lager dan BB	-	-	41	-
Geen rating	5.105	1,2	2.396	0,6
Beleggingsdebiteuren	1.172	0,3	600	0,2
	433.119	100,0	398.561	100,0

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van Prognosetafel AG2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om het pensioen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagtoezegging voorwaardelijk is.

Het beleid en de ambitie inzake toeslagverlening is weergegeven in de toelichting 6. Technische voorziening voor risico pensioenfonds.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het pensioenfonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Het fonds belegt voornamelijk in beleggingsfondsen waarin dit risico al is afgedekt. Het fonds is van mening dat voor het fonds geen sprake is van concentratierisico's.

Bij de bepaling van het vereist eigen vermogen past het pensioenfonds het standaard model van DNB toe. In dit model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Vermogensbeheerder Syntrus Achmea Real Estate Finance (9% van de portefeuille) en BMO Global Asset Management (91%). Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken in de portefeuille is ondergebracht bij KAS BANK N.V.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer. Met Syntrus Achmea Pensioenbeheer zijn een uitvoeringsovereenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders en door middel van performance-rapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste internebeheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het pensioenfonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het pensioenfonds, haar bestuurders, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders, voor zover zij bestuurder zijn in het pensioenfonds.

Transacties met bestuurders

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen geen deel aan de pensioenregeling van het pensioenfonds.

Overige transacties met verbonden partijen

Het fonds kent geen overige transacties met verbonden partijen.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Ontvangen zekerheden en garanties

Het fonds heeft geen ontvangen zekerheden en garanties voorzover niet reeds in de jaarrekening is toegelicht.

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. Het contract met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. is met ingang van 1 januari 2012 verlengd voor onbepaalde tijd. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingensystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2016 bedraagt circa € 2.460.

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met BMO Global Asset Management Het contract met BMO Global Asset Management is met ingang van 1 januari 2012 verlengd voor onbepaalde tijd. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingensystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2016 bedraagt circa € 638.

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. Het contract met Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. is met ingang van 1 januari 2012 verlengd voor onbepaalde tijd. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingensystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2016 bedraagt circa € 73.

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met KAS BANK N.V. Het contract met KAS BANK N.V. is met ingang van 1 januari 2014 van kracht voor onbepaalde tijd. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingensystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2016 bedraagt circa € 60.

Voor de 2017 zal de vergoeding voortvloeiend uit de langlopende verplichtingen nagenoeg gelijk blijven.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft een juridische procedures aangespannen tegenover een bestuurder van een werkgever in verband met niet betaalde pensioenpremies.

Verstreckte zekerheden en garanties

Het fonds heeft geen verstreckte zekerheden en garanties voorzover niet reeds in de jaarrekening is toegelicht.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum (na bestemming van het saldo van baten en lasten)

Herstelplan 2017

De financiële positie van het pensioenfonds wordt bepaald aan de hand van de beleidsdekkingsgraad en de vereiste dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad moet ten minste het niveau hebben van de vereiste dekkingsgraad. Als de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds onder de vereiste dekkingsgraad ligt, is er sprake van een tekortsituatie en maakt het pensioenfonds een herstelplan. Op basis van het nFTK is per 1 januari 2017 sprake van een tekortsituatie. Het pensioenfonds heeft per 1 januari 2017 een geactualiseerd herstelplan ingediend bij DNB. Op 19 mei 2017 heeft DNB instemming gegeven bij het herstelplan 2017.

Actuele financiële positie

Na balansdatum is de financiële positie van het pensioenfonds verbeterd. Per 30 april 2017 is de actuele dekkingsgraad 95,8%. De beleidsdekkingsgraad is per diezelfde datum 93,4%.

13.6 Toelichting op de staat van baten en lasten

9. Premiebijdragen risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)

(x€1.000)	2016	2015
Premiebijdragen werkgevers	27.645	24.581
Inkoopsom toekenning VPL aanspraken	222	228
	27.867	24.809

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 8,3% (2015: 7,5%) van de premiegrondslag. De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

(x€1.000)	2016	2015
Zuiver kostendekkende premie	35.840	28.836
Gedempte premie	27.176	20.162
Feitelijke premie	27.645	24.581

De zuiver kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2015 gepubliceerd door DNB). Het bestuur heeft de gedempte premie vastgesteld op verwacht rendement. De feitelijke premie is in 2016 hoger dan de gedempte premie. De feitelijke premie is gebaseerd op een reglementaire doorsneepremie.

De samenstelling van de zuiver kostendekkende premie is als volgt:

(x€1.000)	2016	2015
Kosten pensioenopbouw	26.621	21.354
Pensioenuitvoeringskosten	2.852	2.969
Solvabiliteitsopslag (vereist eigen vermogen)	5.748	4.032
Mutatie technische voorzieningen voor excassokosten	619	481
	35.840	28.836

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

(x€1.000)	2016	2015
Kosten pensioenopbouw	11.099	12.933
Pensioenuitvoeringskosten	2.693	2.829
Solvabiliteitsopslag (vereist eigen vermogen)	2.394	4.032
Mutatie technische voorzieningen voor excassokosten	313	368
Voorwaardelijke delen	10.677	-
	27.176	20.162

10. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds

2016		Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
(x€1.000)					
Vastgoed beleggingen		2.818	5.466	-338	7.946
Aandelen		4.801	22.037	-392	26.446
Vastrentende waarden		1.727	55.317	-393	56.651
Derivaten		-	35	-	35
Overige beleggingen		-4	126	-107	15
		9.342	82.981	-1.230	91.093
Af: Rendementstoerekening VPL					-1.304
					89.789

2015		Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
(x€1.000)					
Vastgoed beleggingen		2.190	1.018	-308	2.900
Aandelen		4.092	7.579	-176	11.495
Vastrentende waarden		1.340	-5.450	-145	-4.255
Derivaten		15	-513	-347	-845
Overige beleggingen		-6	181	-278	-103
		7.631	2.815	-1.254	9.192
Af: Rendementstoerekening VPL					-156
					9.036

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor € 1.230 uit beheervergoedingen (2015: € 1.254) en voor € 0 uit performancegerelateerde vergoedingen (2015: € 0). In de beheersvergoedingen is voor € 249 (2015: € 238) aan exploitatiekosten voor vastgoed opgenomen.

De overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer € 638, (2015 € 572), bewaarloon € 60, (2015 € 53), advieskosten vermogensbeheer € 43, (2015 € 17) en overige kosten € 239, (2015 € 373).

11. Overige baten

(x€1.000)	2016	2015
Interest	6	17

12. Pensioenuitkeringen

(x€1.000)	2016	2015
Ouderdompensioen	3.258	3.085
Partnerpensioen	852	836
Wezenpensioen	23	23
Arbeidsongeschiktheid	3	3
Afkopen	1.307	298
	5.443	4.245

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan €465,94 (2015: €462,88) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

13. Pensioenuitvoeringskosten

(x€1.000)	2016	2015
Bestuurskosten	255	254
Administratiekostenvergoeding	2.461	2.402
Controle - en advies kosten (exl. accountantskosten)	47	164
Accountantskosten	55	54
Contributies en bijdrage	86	72
Incassokosten	25	19
Overige	10	4
Kosten VPL	-87	-
	2.852	2.969

Honoraria onafhankelijke accountant

(x€1.000)	Accountant	Overig netwerk	Totaal
2016			
Controle van de jaarrekening	55	-	55
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	17	-	17
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	72		72
2015			
Controle van de jaarrekening	56	-	54
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	67	-	67
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	121		121

Deze werkzaamheden zijn zowel in 2016 als 2015 uitgevoerd door PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

In bovenstaande opstelling is de methode gehanteerd waarbij wordt opgegeven de in het boekjaar ten laste gebrachte totale honoraria voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten en de totale honoraria voor andere controleopdrachten, uitgevoerd door de externe accountant.

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het pensioenfonds in het boekjaar 2016 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het pensioenfonds in het boekjaar 2016 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2016 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Personeelsleden

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst. De pensioenuitvoering is volledig uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Bezoldiging bestuurders

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen en Raad van Toezicht. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten, overige kosten bestuur en overige bestuurskosten 2016: €255 (2015: €254). Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

14. Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

(x€1.000)	2016	2015
Pensioenopbouw	26.621	21.354
Rentetoevoeging	-410	1.050
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-4.645	-3.687
Wijziging marktrente	104.324	83.837
Wijziging actuariële uitgangspunten	14.676	-
Korting van aanspraken en rechten	2	33
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	212	210
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-35	-498
Overige wijzigingen	18	-51
	140.763	102.248

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,060% (2015: 0,181%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2015.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

In de voorziening pensioenverplichtingen zijn de actuariel verwachte uitkeringen opgenomen gedurende het boekjaar. Onder deze post is de verwachte vrijval uit de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van het doen van uitkeringen verantwoord.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Vanaf boekjaar 2016 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2016 van het Actuariel Genootschap (AG). De algemene sterftetekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Als gevolg van de invoering van de nieuwe Prognosetafel AG is in het verslagjaar 2016 een last verantwoord van € 14,7 miljoen.

Overige wijzigingen

(x€1.000)	2016	2015
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	236	228
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-470	-133
Resultaat op mutaties	205	88
Resultaat op overige technische grondslagen	11	-132
	-18	51

15. Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds

(x€1.000)	2016	2015
Inkomende waardeoverdrachten	-	-10
Uitgaande waardeoverdrachten	33	452
	33	442

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

(x€1.000)	2016	2015
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	-	10
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-35	-507
	-35	-497

(x€1.000)	2016	2015
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- de overgedragen pensioenverplichting	-2	-55

16. Overige lasten

(x€1.000)	2016	2015
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	84	274
Afboeking vordering BTW vermogensbeheer	65	-
	149	274

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN. Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten en lasten over 2016 is opgenomen onder de staat van baten en lasten.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf heeft de jaarrekening 2016 vastgesteld in de vergadering van 8 juni 2017.

R.A.J. Lahoye
Werknemersvoorzitter

C.Th. de Wuffel
Werkgeversvoorzitter

K. Boekhorst
Bestuurslid

G.E. van de Kuilen
Bestuurslid

G.L. Sirks
Bestuurslid

E.P. de Vries
Bestuurslid

14 Overige gegevens

14.1 Bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het pensioenfonds.

14.2 Actuariële verklaring

Door Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf te Utrecht is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 3.060.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 204.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel bezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en 133 (dekking door waarden).

Met betrekking tot het toeslagbeleid merk ik op dat op basis van de uitkomsten van de haalbaarheidstoets het fonds op lange termijn weliswaar de ondergrens van haar toeslagambitie lijkt te kunnen waarmaken, maar dat op korte termijn de mogelijkheden om toeslagen te kunnen geven waarschijnlijk beperkt zullen zijn.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds van 92,6% op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor 2 achtereenvolgende jaareinden.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Purmerend, 8 juni 2017

Mw. A. Plekker AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

14.3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf

Verklaring over de jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016 van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf te Utrecht ('de stichting') gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de staat van baten en lasten over 2016; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Thomas R. Malthusstraat 5, 1066 JR Amsterdam, Postbus 90357, 1006 BJ Amsterdam

T: 088 792 00 20, F: 088 792 96 40, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 8 juni 2017
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. L.H.J. Oosterloo RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2016 van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Bijlagen: Begrippenlijst en Nevenfuncties

Bijlage: Begrippenlijst

ABTN (Actuariële en bedrijfstechnische nota)

Pensioenfondsen dienen te werken volgens een ABTN. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

ALM (Asset Liability Management)

Een methode om modelmatig de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen, rekening houdend met de pensioenverplichtingen.

Beleidsdekkingsgraad

Dit is het voortschrijdende gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden

Benchmark

Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Dekkingsgraad

De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

Duration

Gewogen gemiddelde looptijd van een lening. Maatstaf om de prijsgevoeligheid van de lening te bepalen voor renteveranderingen.

FTK (Financieel Toetsingskader)

Stelsel van De Nederlandsche Bank inzake bijvoorbeeld te hanteren waarderingsmethoden, eisen aan eigen vermogen, regels voor premievaststelling en randvoorwaarden voor indexatie.

Herstelplan

Een herstelplan is een plan van aanpak waarin pensioenfondsen laten zien welke maatregelen zij nemen om de financiële positie te verbeteren. Ook moeten pensioenfondsen aangeven welke maatregelen zij nemen als het herstel niet lukt binnen de termijn die daarvoor staat.

Pensioenfederatie

De Pensioenfederatie is een overkoepelende organisatie waarin de krachten zijn gebundeld van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen, Unie van Beroepspensioenfondsen en de Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen.

Pensioenresultaat

Een maatstaf voor koopkrachtbehoud van het pensioen: som van de verwachte uitkeringen conform het beleid van het pensioenfonds gedeeld door de som van de verwachte uitkeringen zonder korten en altijd indexeren.

Pension Fund Governance

De manier waarop het pensioenfonds is georganiseerd (structuur) en de verantwoordelijkheden worden uitgevoerd (processen).

Rekenrente

Fictief rendementspercentage wordt gebruikt om toekomstige verplichtingen terug te rekenen naar het heden.

Solvabiliteit

Het vermogen dat op langere termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen te kunnen nakomen.

Swap

Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente gedurende een vastgestelde looptijd.

Vastrentende waarden

Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen.

Technische voorziening

De passiva van het pensioenfonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

VPL-overgangsregeling

De afkorting VPL staat voor VUT, Prepensioen en Levensloop. Deelnemers geboren in de periode vanaf 1 december 1948 tot en met 31 december 1984 hebben recht op extra ouderdoms- en partnerpensioen indien zij

- zowel op 31 december 2007 als op 1 januari 2008 deelnemer waren binnen uw pensioenfonds;
- onafgebroken deelnemer blijven binnen het pensioenfonds tot 31 december 2022 of tot de eventueel eerder gelegen pensioneringsdatum.

De deelneming wordt geacht onafgebroken te zijn bij een onderbreking van maximaal drie maanden, dan wel bij een onderbreking wegens werkloosheid indien en zolang de deelnemer recht heeft op een loongerelateerde uitkering krachtens de Werkloosheidswet, die eventueel onderbroken is door een uitkering krachtens de Ziektewet .

Vrijstelling

Vrijstelling van de verplichte deelneming aan de pensioenregeling van het bedrijfstakpensioenfonds.

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.

Z-score

Mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille.

Bijlage: Nevenfuncties

De leden van het bestuur hebben in 2016 de volgende nevenfuncties uitgevoerd:

Naam	Nevenfuncties
André Steijaert (tot 1 oktober 2016)	PF Wonen, Bestuurslid Bpf voor de Drankindustrie, Bestuurslid
Gerard van de Kuilen	St. Pensioenfonds voor Tandartsen en tandartsspecialisten, Voorzitter RvT Pensioenfonds Medewerkers Apotheken, Lid RvT St. Bedrijfstakpensioenfonds voor de Zoetwarenindustrie, Lid RvT St. Pensioenfonds Arcadis Nederland, Lid Beleggingsadviescommissie SPO, Docent Stichting Perseus, Penningmeester Cavani Analyse & Advies, Eigenaar Visitaties bij diverse pensioenfondsen N.V. Schade, lid RvC en voorzitter audit- en risicocommissie Pensioenfonds ERIKS, Bestuurslid
Gerard Sirks	PF Horeca & Catering, Lid Beleggingsadviescommissie De Friesland Zorgverzekeraar, Extern lid ALM Commissie (tot december 2016) Kempen Capital Management, Lid RvT Bpf Betonproductenindustrie, Lid RvT Sovereign Trust Netherlands BV, Bestuurder a.i. Pensioenfonds Nederlandse Groothandel (SPNG), Adviseur BAC BMO GAM, Lid Klantenadviesraad Pensioenfonds Wonen, bestuurslid en lid beleggingscommissie
Charles de Wuffel	Bpf Waterbouw, Lid RvT Zorginstelling Savant Zorg, Lid RvT en voorzitter van de raad (tot december 2016) Wooncorporatie Leystromen, Lid RvT en voorzitter Auditcommissie Stichting Geschillen Oplossing Automatisering, Arbitrator Opf MSD, Lid Administratie- en Communicatiecommissie Opf Remia, Lid van de visitatiecommissie
René Lahoye	Hout en Meubileringscollege, Voorzitter RvT Bpf Dranken, Bestuurslid Bpf Bakkers, Plaatsvervangend bestuurslid PEFC, Lid geschillencommissie Bpf Zoetwaren, Bestuurslid (tot 1 april 2016) Regionaal Werkbedrijf Midden Limburg, Bestuurslid
Katinka Boekhorst	VUT-fonds, vereffenaar Ontwikkeling- & Opleidingsfonds, voorzitter VNO-NCW / MKB-Nederland, Commissielid Platform Arbeidsvoorwaardenberaad Brancheplatform Kappers, Commissielid paritaire Arbeidsvoorwaardencommissie en Commissielid paritaire Arbeidsomstandighedencommissie Detailhandel Nederland, Commissielid stuurgroep sociale zaken Stichting Haarwensen, Bestuurslid SARE&F, lid Klantenraad Het Nieuwe Lyceum te Bilthoven, Lid RvT
Eiko de Vries (vanaf 15 december 2016)	Pensioenfonds Recreatie, voorzitter algemeen en dagelijks bestuur St. Financiering Toeslagen Pensioen FNV Horecabond, secretaris/penningmeester Sociaal Fonds Recreatie, voorzitter / secretaris bestuur SPO, Docent Vereniging FNV Horecabond, voorzitter beleggingsadviescommissie

De leden van de raad van toezicht hebben in 2016 de volgende nevenfuncties uitgevoerd:

Naam	Nevenfuncties
Peter van Gameren	Pensioenfonds KPN, onafhankelijk voorzitter Pensioenfonds TNT Express, voorzitter Result!Managers, partner en interim manager St. Algemeen Vliegers Belang, penningmeester Tennisclub ZLTC, lid Kascommissie
Inge van Duijn	SCIP, vicevoorzitter Bpf Dranken, voorzitter RvT SDF, lid RvT Sociaal Fonds Tandtechniek, lid FHKN, lid WIS Handel FNV, lid Bpf Tandtechniek, lid klankbordgroep
Kees den Blanken	Sprenkels & Verschuren, partner en sr. pensioenjurist CDA Ouder-Amstel, voorzitter lokale afdeling St. Avond4daagse Ouder-Amstel, secretaris

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf
Postbus 3183, 3502 GD Utrecht
Telefoon 088 008 40 06
www.pensioenkappers.nl

